

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

МАРТИШКО МИКИТА ВОЛОДИМИРОВИЧ

УДК 343.77

**КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА УМИСНОГО
ЗНИЩЕННЯ АБО ПОШКОДЖЕННЯ МАЙНА**

08 – Право

081 – Право

Подається на здобуття ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ **М. В. Мартишко**

Науковий керівник: **Шармар Ольга Михайлівна,**

кандидат юридичних наук, доцент

Київ–2025

АНОТАЦІЯ

Мартушко М. В. Кримінально-правова характеристика умисного знищення або пошкодження майна. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – Право. – Національна академія внутрішніх справ, Київ, 2025.

Дисертація є комплексним науковим дослідженням кримінально-правової характеристики умисного знищення або пошкодження чужого майна. У роботі висвітлено теоретико-методологічні, історичні аспекти, аналіз зарубіжного законодавства, особливості кваліфікації умисного знищення або пошкодження чужого майна, передбаченого ст. 194 Кримінального кодексу України, відмінність цього злочину від суміжних складів.

Проаналізовано еволюцію кримінально-правової характеристики за умисне знищення чи пошкодження чужого майна на різних історичних етапах розвитку законодавства України про кримінальну відповідальність. Запропоновано врахувати положення норми, яка передбачала кримінальну відповідальність за умисне знищення чи пошкодження чужого майна в Кримінальному кодексі УРСР 1960 р. при конструюванні ст. 194 Кримінального кодексу України. З урахування історичного досвіду та судової практики акцентується увага на необхідності викладення в окремій частині ст. 194 Кримінального кодексу України формулювання щодо умисного знищення чи пошкодження чужого майна загальнонебезпечним способом за відсутності мінімального розміру заподіяної шкоди.

Констатовано, що зарубіжний досвід кримінальної відповідальності за умисне знищення чи пошкодження чужого майна не можна визнати в повному обсязі корисним для України. Це пояснюється відсутністю формальної визначеності в іноземного законодавця поняття знищення чи пошкодження чужого майна, тлумачення загальнонебезпечного способу, мінімального розміру заподіяної шкоди, конкретизації форми вини, тощо. Переважна

більшість норм проаналізованих кримінальних кодексів не містять кваліфікуючих ознак знищення чи пошкодження чужого майна, передбачених в ст. 194 Кримінального кодексу України.

Стверджується, що родовим, основним безпосереднім об'єктом злочину умисного знищення або пошкодження чужого майна, передбаченого ст. 194 Кримінального кодексу України є суспільні відносини власності щодо користування, розпорядження та володіння майном і через посягання на які порушуються інші суспільні відносини, що охороняються цією нормою. Додатковими обов'язковими, факультативними об'єктами злочину можуть бути громадська безпека, громадський порядок, екологічна безпека, життя і здоров'я людини.

Констатовано, що предметом аналізованого складу злочину є чуже майно крім окремих його видів, знищення чи пошкодження яких передбачено спеціальними нормами Кримінального кодексу України.

Конкретизується, що потерпілим від умисного знищення чи пошкодження чужого майна, передбаченого ст. 194 Кримінального кодексу України є як фізична так і юридична особа. Аналізуються положення спеціальних норм Кримінального кодексу України, що закріплюють відповідальність за умисне знищення чи пошкодження майна працівника правоохоронного органу, працівника органу державної виконавчої служби, приватного виконавця, службової особи, громадянина, який виконує громадський обов'язок, журналіста, судді, народного засідателя, присяжного, захисника чи представника особи (статті 347, 347¹, 352, 378, 399 Кримінального кодексу України). Констатується, що за об'єктивними ознаками складу кримінального правопорушення ці спеціальні норми дублюють положення загальної норми ст. 194 Кримінального кодексу України. Зайва диференціація кримінально-правових норм призводить до їх конкуренції, порушення принципу неможливості подвійного притягнення особи до кримінальної відповідальності. У зв'язку з цим, запропоновано виключити з Кримінального кодексу України статті 347, 347¹, 352, 378, 399, а

ч. 2 ст. 194 Кримінального кодексу України доповнити ознакою спеціального потерпілого, а саме особою, яка виконує законні службові повноваження чи професійні обов'язки, майно якої знищується чи пошкоджується.

Висвітлюється об'єктивна сторона досліджуваного злочину, що містить ознаки: 1) діяння, яке полягає в знищенні чи пошкодженні чужого майна; 2) наслідками – заподіяння шкоди у великих розмірах; 3) причинним зв'язком між вказаними діяннями та наслідками.

Пропонується конкретизувати поняття: знищення чужого майна, яким є кримінально-протиправне, умисне доведення майна до стану непридатності, втрати його споживчих властивостей, економічної цінності, неможливості його використання за призначенням; пошкодженням чужого майна, під яким розуміється кримінально-протиправне, умисне діяння, яке полягає у погіршенні якості майна, внаслідок чого частково втрачаються його споживчі властивості та економічна цінність, можливість використати за цільовим призначенням. Наголошується, що зміст поняття «знищення» та «пошкодження» майна має спільні конструктивні ознаки: 1) вони є елементами об'єктивної сторони складу злочину, а саме діянням та наслідками; 2) мають протиправний руйнівний вплив на чуже майно, що охоплюється змістом поняття «знищення чужого майна», «пошкодження чужого майна». Відмінність поняття «знищення майна» від «пошкодження майна» полягає у суспільно небезпечних наслідках, які виникають внаслідок вчинення цих діянь. Злочин є закінченим з моменту, коли чуже майно знищено чи пошкоджено і при цьому заподіяно шкоду у великому розмірі (матеріальний склад).

Встановлено, що суб'єктом злочину, передбаченого ч. 1 ст. 194 Кримінального кодексу України, є фізична осудна особа, яка досягла шістнадцятирічного віку. Суб'єктом злочину, передбаченого ч. 2 ст. 194 Кримінального кодексу України, є фізична осудна особа, яка досягла чотирнадцятирічного віку. Обґрунтовується необхідність внесення змін до ч. 2 ст. 22 Кримінального кодексу України, відповідно до яких знижений вік

кримінальної відповідальності повинен передбачатися для усіх кваліфікованих та особливо кваліфікованих складів, закріплених у ч. 2, 3, 4 ст. 194 Кримінального кодексу України. Це зумовлене потребою внесення змін до ст. 194 Кримінального кодексу України та виділення в окремі кваліфіковані та особливо кваліфіковані склади ознак діяння умисного знищення чи пошкодження майна.

Розкрито, що суб'єктивна сторона складу злочину має умисну форму вини до діяння та наслідків. Злочин, передбачений ч. 1, ч. 2 ст. 194 Кримінального кодексу України має складну форму вини (умисел і необережність) і виражається у ставленні суб'єкта злочину до наслідків. Ставлення винного до «спричинення майнової шкоди в особливо великому розмірі» може бути умисним або необережним, у той час як ставлення до «загибелі людей або інших тяжких наслідків» повинно бути лише необережним.

Констатовано, що в чинному законодавстві України про кримінальну відповідальність відсутнє поняття загальнонебезпечного способу. Під загальнонебезпечним способом умисного знищення або пошкодження об'єктів власності пропонується вважати спосіб, який спричиняє майнову, немайнову, фізичну шкоду фізичній чи юридичній особі чи створює реальну небезпеку спричинення такої шкоди щодо двох чи більше людей. До різновидів такого способу відноситься: вибух, підпал, затоплення, використання радіоактивних матеріалів, отруйних речовин, збудників інфекційних захворювань.

Роз'яснено, що під загибеллю людей у ст. 194 Кримінального кодексу України необхідно вважати загибель хоча б однієї людини і ставлення винного до загибелі людини має необережну форму вини.

Сформульовано роз'яснення, що «інші тяжкі наслідки» як ознака злочину, передбаченого ч. 2 ст. 194 Кримінального кодексу України включає тяжкі тілесні ушкодження одній або кільком особам, заподіяння середньої тяжкості тілесних ушкоджень двом або більше особам.

Ключові слова: воєнний стан, кримінальна відповідальність, кримінально-правова характеристика, кримінальні правопорушення проти власності, потерпілий, особа, предмет злочину, суб'єкт кримінального правопорушення, злочину, службові повноваження, професійні функції, суб'єктивна сторона злочину, власність, майно, річ, майнова шкода, пошкодження, знищення, загальнонебезпечний спосіб, вибух, підпал, загибель людей, тяжкі наслідки.

SUMMARY

Martyshko M. V. Criminal law characteristics of intentional destruction or damage to property. – Qualifying scientific work on manuscript rights.

Dissertation for obtaining the degree of Doctor of Philosophy in specialty 081 – Law. – National Academy of Internal Affairs, Kyiv, 2025.

The dissertation is one of the first monographic works in Ukraine, which is devoted to the applied study of the criminal-legal characteristics of intentional destruction or damage to property. The work highlights theoretical, methodological, historical aspects, analysis of foreign legislation, features of the qualification of intentional destruction or damage to someone else's property, provided for in Article 194 of the Criminal Code of Ukraine, and the difference of this crime from related structures.

The evolution of the criminal-legal characteristic for intentional destruction or damage to another's property at different historical stages of the development of the legislation of Ukraine on criminal liability is analyzed. It is proposed to take into account the provisions of the norm that provided for criminal liability for intentional destruction or damage to another's property in the Criminal Code of the Ukrainian SSR of 1960 when constructing Article 194 of the Criminal Code of Ukraine.

Taking into account these proposals, attention is focused on the need to set out in the second part of Article 194 of the Criminal Code of Ukraine the wording regarding the intentional destruction or damage to another person's property in a generally dangerous manner in the absence of a minimum amount of damage caused.

It is stated that foreign experience of criminal liability for intentional destruction or damage to another's property cannot be considered fully useful for Ukraine. This is due to the lack of formal definition in foreign legislators of the concept of destruction or damage to another's property, generally dangerous method, minimum amount of damage caused, specification of the form of guilt, etc.

The vast majority of the norms of the analyzed criminal codes do not contain those qualifying features of destruction or damage to someone else's property that are enshrined in Article 194 of the Criminal Code of Ukraine.

The generic, main direct object of the crime of intentional destruction or damage to another's property, provided for in Article 194 of the Criminal Code of Ukraine, is social property relations, the encroachment on which violates other social relations protected by this criminal law norm.

Additional mandatory, optional objects of the crime may be public safety, public order, environmental safety, human life and health.

The subject of the analyzed crime is someone else's property, except for certain types of property, the destruction or damage of which is provided for by special provisions of the Criminal Code of Ukraine.

The victim of intentional destruction or damage to another person's property, as provided for in Article 194 of the Criminal Code of Ukraine, is both an individual and a legal entity. The provisions of the Criminal Code of Ukraine, which provide for liability for intentional destruction or damage to the property of a special victim - an employee of a law enforcement agency, an employee of a state executive service or a private executor, an official, a person, a citizen who performs a public duty, a journalist, a judge, a people's assessor or a juror, defense attorney or representative of the person (Articles 347, 347¹, 352, 378, 399 of the Criminal Code of Ukraine) are analyzed. It is stated that, according to the objective features of the composition of a criminal offense, these special norms duplicate the provisions of the general norm of Article 194 of the Criminal Code of Ukraine. Excessive differentiation of criminal law norms leads to their competition, violation of the principle of the impossibility of double criminal liability of a person. In this regard, it is proposed to exclude Articles 347, 347¹, 352, 378, 399 from the Criminal Code of Ukraine, and to supplement Part 2 of Article 194 of the Criminal Code of Ukraine with the feature of a special victim, namely a person who performs lawful official powers or professional duties, whose property is destroyed or damaged.

The objective side of the crime under investigation contains the following features: 1) an act that consists in the destruction or damage of another person's property; 2) consequences – causing damage in large quantities; 3) a causal relationship between the specified acts and consequences.

Destruction of someone else's property is a criminal offense, intentionally rendering property unusable, losing its consumer properties, economic value, and making it impossible to use it for its intended purpose.

Damage to another's property is a criminal, unlawful, intentional act that consists in deteriorating the quality of the property, as a result of which its consumer properties and economic value are partially lost, as well as the ability to use it for its intended purpose.

The content of the concepts of "destruction" and "damage" of property has common constructive features: 1) they are elements of the objective side of the crime, namely the act and consequences; 2) they have an unlawful destructive effect on someone else's property, which is covered by the content of the concepts of "destruction of someone else's property", "damage to someone else's property". The difference between the concepts of "destruction of property" and "damage to property" lies in the socially dangerous consequences that arise as a result of committing these acts.

This crime is completed from the moment when someone else's property is destroyed or damaged and a large amount of damage is caused (material damage).

The subject of the crime provided for in Part 1 of Article 194 of the Criminal Code of Ukraine is a natural person of sound mind who has reached the age of sixteen. The subject of the crime provided for in Part 2 of Article 194 of the Criminal Code of Ukraine is a natural person of sound mind who has reached the age of fourteen. The need to amend Part 2 of Article 22 of the Criminal Code of Ukraine is asserted, according to which a reduced age of criminal responsibility should be provided for all qualified and especially qualified offenses, enshrined in Parts 2, 3, 4 of Article 194 of the Criminal Code of Ukraine. This is due to the need to amend Article 194 of the Criminal Code of Ukraine and allocate the signs of the act of

intentional destruction or damage to property to separate qualified and especially qualified offenses.

The subjective aspect of the crime has an intentional form of guilt for the act and its consequences. The crime provided for in Part 1, Part 2 of Article 194 of the Criminal Code of Ukraine has a complex form of guilt (intention and negligence) and is expressed in the attitude of the subject of the crime to the consequences. The attitude of the perpetrator to “causing property damage in an especially large amount” can be intentional or reckless, while the attitude to “death of people or other serious consequences” must be only reckless.

It is stated that the current legislation of Ukraine on criminal liability does not contain the concept of a generally dangerous method. It is proposed to consider a generally dangerous method of intentional destruction or damage to objects as a method that causes property, non-property, physical damage to an individual or legal entity or creates a real danger of causing such damage to two or more people. Varieties of such a method include: explosion, arson, flooding, use of radioactive materials, toxic substances, pathogens of infectious diseases.

Under the death of people in Art. 194 of the Criminal Code of Ukraine, it is necessary to consider the death of at least one person and the attitude of the guilty party to the death of a person has a negligent form of guilt. The wording "other serious consequences" as a sign crime provided for in Part 2 of Article 194 of the Criminal Code of Ukraine includes serious bodily harm to one or more persons, causing moderate bodily harm to two or more persons.

Keywords: martial law, criminal liability, criminal legal characteristics, criminal offenses against property, victim, person, the subject of the crime, official powers, professional functions, subject of crime, subjective side of crime, property, property, thing, property damage, damage, destruction, generally dangerous method, explosion, arson, death of people, serious consequences.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

у яких опубліковано основні наукові результати дисертації:

1. Мартишко М.В. Кримінально-правова характеристика умисного знищення чи пошкодження майна. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. Серія Право. Вип. 76. 2023. С.138-142.

2. Мартишко М.В. Аналіз зарубіжного законодавства щодо кримінальної відповідальності за умисне знищення чи пошкодження майна. *Вісник асоціації кримінального права України*. Том 1. № 21. 2024. С. 151-164.

3. Мартишко М.В., Шармар О.М. Характеристика кваліфікуючих ознак злочину умисного знищення чи пошкодження чужого майна. *Вісник Луганського навчально-наукового інституту імені Е.О. Дідоренка*. Вип. № 1 (105). 2024. С. 155-163.

які засвідчують обов'язкову апробацію матеріалів дисертації

4. Мартишко М.В. Кримінально-правова характеристика умисного знищення чи пошкодження майна. *Актуальні проблеми кримінального права : матеріали XII всеукр. наук.-теорет. конф., присвяч. пам'яті проф. П. П. Михайленка (Київ, 30 листоп. 2022 р.)*. Київ. 2022. С. 249-252.

5. Мартишко М.В. Особливості кримінальної відповідальності за умисне знищення чи пошкодження чужого майна загальнонебезпечним способом. *Україна в умовах реформування правової системи : сучасні реалії та міжнародний досвід : матеріали VII міжнар. наук.-практ. конф. (Тернопіль, 28 квіт. 2023 р.)*. Тернопіль. 2023. С. 275-276.

6. Мартишко М.В. Питання кримінальної відповідальності за умисне знищення чи пошкодження майна шляхом підпалу. *Актуальні проблеми сучасної науки в дослідженнях молодих учених, курсантів та студентів : тези доп. всеукраїнської наук.-практ. конф. (Вінниця, 17 трав. 2023 р.)*. Вінниця. 2023. С. 344-347.

7. Мартишко М.В., Шармар О.М. Аналіз кримінальної відповідальності за умисне знищення чи пошкодження майна на прикладі деяких європейських країн. *Україна в умовах реформування правової системи: сучасні реалії та міжнародний досвід* : матеріали VIII міжнар. наук.-практ. конф. (Тернопіль, 19-20 квіт. 2024 р.). Тернопіль. 2024. С. 268-271.

8. Мартишко М.В. Особливості кримінальної відповідальності за умисне знищення чи пошкодження чужого майна за законодавством країн романо-германської правової сім'ї. *Кримінальне судочинство: сучасний стан та перспективи розвитку* : матеріали всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 2 трав. 2024 р.). Київ. 2024. С. 239-242.

LIST OF THE PUBLICATIONS OF THE GRANT ON THE TOPIC OF THE DISSERTATION

in which the main scientific results of the dissertation are published:

1. Martushko M. V. Criminal-legal characteristics of intentional destruction or damage to property. Scientific Bulletin of Uzhhorod National University. Law Series. Issue 76. 2023. P.138-142.

2. Martushko M. V. Analysis of foreign legislation on criminal liability for intentional destruction or damage to property. Bulletin of the Criminal Law Association of Ukraine. Vol. 1. No. 21. 2024. Pp. 151-164.

3. Martushko M. V., Sharmar O.M. Characteristics of the qualifying features of the crime of intentional destruction or damage to another's property. Bulletin of the Luhansk Educational and Scientific Institute named after E.O. Didorenko. Issue No. 1 (105). 2024. Pp. 155-163.

which certify the obligatory approbation of the dissertation materials:

4. Martushko M. V. Criminal-legal characteristics of intentional destruction or damage to property. Current problems of criminal law: materials of the XII All-Ukrainian scientific-theoretical conference, dedicated to the memory of Prof. P. P. Mykhailenko (Kyiv, November 30, 2022). Kyiv. 2022. pp. 249-252.

5. Martushko M. V. Peculiarities of criminal liability for intentional destruction or damage to another's property in a generally dangerous way. Ukraine in the context of reforming the legal system: modern realities and international experience: materials of the VII International scientific and practical conference (Ternopil, April 28, 2023). Ternopil. 2023. P. 275-276.

6. Martushko M. V. Issues of criminal liability for intentional destruction or damage to property by arson. Current problems of modern science in the research of young scientists, cadets and students: theses of the supplementary All-Ukrainian

scientific-practical conference (Vinnytsia, May 17, 2023). Vinnytsia. 2023. P. 344-347.

7. Martushko M. V., Sharmar O.M. Analysis of criminal liability for intentional destruction or damage to property on the example of some European countries. Ukraine in the context of legal system reform: modern realities and international experience: materials of the VII International scientific and practical conference (Ternopil, April 19-20, 2024). Ternopil. 2024. P. 268-271.

8. Martushko M. V. Peculiarities of criminal liability for intentional destruction or damage to other's property as for the legislation of the countries of the Romano-Germanic legal family. Criminal procedure: current state and development prospects: materials of the All-Ukrainian scientific-practical conference (Kyiv, May 2, 2024). Kyiv. 2024. P. 239-242.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОНИХ ПОЗНАЧЕНЬ.....	17
ВСТУП.....	18
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ТА МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ, АНАЛІЗ КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ УМИСНОГО ЗНИЩЕННЯ АБО ПОШКОДЖЕННЯ ЧУЖОГО МАЙНА.....	26
1.1. Теоретичні та методологічні засади дослідження кримінально-правової характеристики умисного знищення або пошкодження чужого майна.....	26
1.2. Історія розвитку кримінально-правової характеристики умисного знищення або пошкодження чужого майна.....	37
1.3. Аналіз кримінального законодавства зарубіжних країн за умисне знищення або пошкодження чужого майна.....	65
Висновки до розділу 1.....	85
РОЗДІЛ 2. ОБ'ЄКТИВНІ ТА СУБ'ЄКТИВНІ ОЗНАКИ УМИСНОГО ЗНИЩЕННЯ АБО ПОШКОДЖЕННЯ ЧУЖОГО МАЙНА, ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТ. 194 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ.....	90
2.1. Об'єктивні ознаки умисного знищення або пошкодження чужого майна, передбачені ст. 194 Кримінального кодексу України.....	90
2.2. Суб'єктивні ознаки умисного знищення або пошкодження чужого майна, передбачені ст. 194 Кримінального кодексу України	128
Висновки до розділу 2.....	143
РОЗДІЛ 3. КВАЛІФІКУЮЧІ ОЗНАКИ УМИСНОГО ЗНИЩЕННЯ АБО ПОШКОДЖЕННЯ ЧУЖОГО МАЙНА, ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТ. 194 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ, ВІДМЕЖУВАННЯ ЙОГО ВІД СУМІЖНИХ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ.....	147

3.1. Кваліфікуючі ознаки умисного знищення або пошкодження чужого майна, передбачені ст. 194 Кримінального кодексу України	147
3.2. Відмежування умисного знищення або пошкодження чужого майна, передбаченого ст. 194 Кримінального кодексу України від суміжних кримінальних правопорушень.....	147
Висновки до розділу 3.....	170
ВИСНОВКИ	193
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	201
ДОДАТКИ.....	232-237

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

ВС – Верховний Суд

КК – Кримінальний кодекс

ЦК – Цивільний кодекс

КПК – Кримінальний процесуальний кодекс

УРСР – Українська Радянська Соціалістична Республіка

УСРР – Українська Соціалістична Радянська республіка

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Ефективна реалізація кримінальної відповідальності здійснюється шляхом виконання завдань КК України, які передбачають охорону права власності. На захист цього права спрямовані положення Конституції України, в яких регламентується, що кожен має право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, ніхто не може бути протиправно позбавлений права власності, держава забезпечує захист усіх суб'єктів права власності (статті 13, 41 Конституції України).

Кримінально-правова охорона власності від умисного знищення чи пошкодження майна забезпечується наявністю ст. 194 «Умисне знищення або пошкодження майна» в розділі VI «Кримінальні правопорушення проти власності» Особливої частини КК України. За цією нормою на підставі аналізу звітів Офісу Генерального прокурора України та Державної судової адміністрації протягом 2013–2024 років засуджено осіб, звільнено засуджених від покарання, призначено покарання позбавлення волі відповідно у: 2013 р – 103 ос., 59 ос., 44 ос.; 2014 р – 85 ос., 54 ос., 28 ос.; 2015 р. – 47 ос. 31 ос., 15 ос.; 2016 р – 56 ос., 27 ос., 29 ос.; 2017 р. – 47 ос., 20 ос., 27 ос.; 2018 р. – 49 ос., 36 ос., 13 ос.; 2019 р. – 40 ос, 27 ос., 12 ос.; 2020 р. – 76, 53 ос., 23 ос.; 2021 р. – 105 ос., 74 ос., 30 ос.; 2022 р. – 84 ос., 61 ос., 22 ос.; 2023 р. – 94 ос. 58 ос., 34 ос.; 2024 р. – 136 ос., 93 ос., 38 ос. [86].

Особливістю розвитку закону України про кримінальну відповідальність є доповнення його низкою спеціальних норм щодо умисного знищення або пошкодження чужого майна. Така правова ситуація створює зайву диференціацію законодавчих положень, призводить до конкуренції кримінально-правових норм, ускладнює процес кваліфікації кримінальних правопорушень, створює умови для порушення конституційних положень щодо неможливості подвійного притягнення особи винного до кримінальної відповідальності. У зв'язку з цим результати законотворчого процесу, які

стосуються закону України про кримінальну відповідальність, потребують відповідних змін. Тому виникає необхідність поглибленого дослідження проблемних питань застосування положень кримінально-правових норм, які передбачають відповідальність за протиправне умисне знищення або пошкодження чужого майна.

Окремі результати досліджень указаної тематики відобразили у своїх працях такі вчені як: Ю. В. Баулін, Р. О. Боднарчук, Р. А. Бориславський, А. А. Вознюк, І. Б. Газдайка-Василишин, В. К. Грищук, Т. А. Денисова, О. О. Дудоров, М. І. Карпенко, С. А. Миронюк, Р. О. Мовчан, С. В. Незнайко, В. О. Навроцький, О. М. Омельчук, Є. О. Письменський, А. В. Сакун, Ю. В. Філей, М. І. Хавронюк, С. О. Харитонов, В. В. Шаблистий, О. М. Шармар та ін.

Однак важливі аспекти означеної тематики дотепер залишилися невирішеними, зокрема це стосуються законодавчої техніки конструювання досліджуваної норми, поняттєвого апарату, тлумачення кваліфікуючих ознак складу злочину, особливостей кваліфікації, що є важливим для правильного застосування кримінального законодавства. Зазначене засвідчує актуальність дослідження кримінально-правової характеристики протиправного умисного знищення чи пошкодження чужого майна. Комплексний науковий аналіз предмету дослідження дозволить виконати поставлені завдання.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано відповідно до положень Плану дій з реалізації Національної стратегії у сфері прав людини на 2021–2023 роки (розпорядження Кабінету Міністрів України від 23 червня 2021 року № 756 р.); Тематики наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок на 2020–2024 роки (наказ МВС України від 11 червня 2020 року № 454); Основних напрямів наукових досліджень Національної академії внутрішніх справ на 2021–2024 роки (рішення Вченої ради від 21 грудня 2020 року, протокол № 23). Тему дисертації затверджено рішенням Вченої ради Національної академії внутрішніх справ 25 жовтня

2022 року (протокол №14) та включено до Переліку тем дисертаційних досліджень Національної академії правових наук України, затверджених 2022 року, № 927.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертації є розробка теоретичних положень кримінально-правової характеристики умисного знищення чи пошкодження чужого майна, а також формування пропозицій з удосконалення закону України про кримінальну відповідальність для підвищення ефективності застосування кримінально-правових норм.

Для реалізації поставленої мети необхідно було вирішити такі *завдання*:

- розкрити стан наукової розробки, методів дослідження кримінально-правової характеристики умисного знищення чи пошкодження чужого майна;
- дослідити виникнення та розвиток кримінально-правової характеристики протиправного умисного знищення чи пошкодження чужого майна за національним законодавством на різних історичних етапах;
- проаналізувати зарубіжний досвід кримінальної відповідальності за протиправне умисне знищення чи пошкодження чужого майна;
- висвітлити зміст родового, безпосереднього об'єктів, предмету, потерпілого досліджуваного складу злочину;
- розкрити особливості об'єктивної сторони протиправного умисного знищення чи пошкодження чужого майна;
- проаналізувати ознаки суб'єкта злочину протиправного умисного знищення чи пошкодження чужого майна;
- з'ясувати особливості суб'єктивної сторони досліджуваного злочину;
- проаналізувати кваліфікуючі та особливо кваліфікуючі ознаки протиправного умисного знищення чи пошкодження чужого майна;
- виокремити та дослідити відмінність аналізованого злочину від суміжних кримінальних правопорушень;
- сформулювати й обґрунтувати пропозиції щодо внесення відповідних змін і доповнень до ст. 194 КК України.

Об'єкт дослідження – кримінально-правова охорона власності.

Предмет дослідження – кримінально-правова характеристика умисного знищення чи пошкодження майна.

Методи дослідження. Відповідно до поставленої мети і завдань у процесі дослідження використано систему загальнонаукових та спеціально-наукових методів, які забезпечили комплексний аналіз предмета дослідження, формування ґрунтовних висновків.

З огляду на специфіку теми, мети й окреслених завдань дослідження у роботі використано такі методи: *діалектичний* – для пізнання особливостей кримінально-правової характеристики знищення або пошкодження майна (усі розділи); *історико-правовий* – дозволив розкрити еволюцію кримінально-правової характеристики за знищення або пошкодження майна у джерелах кримінального права України (підрозділ 1.2); *системно-структурний* – під час встановлення відмінності злочину умисного знищення або пошкодження майна від суміжних кримінальних правопорушень (підрозділ розділ 2); *порівняльно-правовий* – під час зіставлення положень Кримінального кодексу України і зарубіжного кримінального законодавства (підрозділи 1.3); *догматичний* – під час аналізу побудови норми та для формування дефініцій, які є ознаками злочину умисного знищення або пошкодження майна (розділ 2, 3); *моделювання* – для формулювання пропозицій щодо удосконалення норм закону України про кримінальну відповідальність за умисне знищення або пошкодження чужого майна (розділ 2, 3); *статистичний* – під час аналізу даних Єдиного державного реєстру судових рішень (розділи 2, 3).

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що за змістом розглянутих питань дисертація є одним з перших в Україні комплексним дослідженням кримінально-правової характеристики протиправного умисного знищення чи пошкодження чужого майна. Це дозволило сформулювати теоретичні і практичні положення, які відповідають усім вимогам наукової новизни, висловити концептуальні пропозиції та рекомендації щодо удосконалення положень ст. 194 КК України.

Уперше запропоновано:

– виключити статті 347, 347¹, 352, 378, 399 КК України з КК України, а ч. 2 ст. 194 КК України доповнити спеціальним потерпілим – особою, що виконує службові повноваження чи професійні обов’язки з метою усунення зайвої диференціації кримінально-правових норм, яка призводить до порушення конституційного принципу неможливості подвійного притягнення винного до юридичної відповідальності одного виду за одне й те саме правопорушення;

– доповнити назву ст. 194 КК України та положення усіх частин цієї норми ознакою протиправності умисного знищення або пошкодження чужого майна;

– формулювання «в особливо великих розмірах» із ч. 2 ст. 194 КК України перенести до ч. 3 ст. 194 КК України, а словосполучення «що спричинило загибель людей чи інші тяжкі наслідки» перенести до ч. 4, ст. 194 КК України;

– внести зміни до ст. 22 КК України, які встановлюють знижений вік кримінальної відповідальності з 14 років за дії, передбачені в запропонованій редакції в ч. 2, 3, 4 ст. 194 КК України;

Удосконалено:

– періодизацію нормативного закріплення в історичних джерелах національного законодавства розвитку кримінально-правової характеристики умисного знищення або пошкодження чужого майна;

– наукову позицію щодо змісту понять «знищення майна» та «пошкодження майна» і доповнення їх ознакою протиправності та втрати споживчих властивостей майна;

– наукову думку щодо змісту поняття «загальнонебезпечного способу» шляхом конкретизації його різновидів, форм заподіяної шкоди потерпілому, створення реальної небезпеки спричинення такої шкоди щодо двох чи більше людей;

Набуло подальшого розвитку:

– обґрунтування, що ставлення винного до заподіяння майнової шкоди може бути як умисним так і необережним, а до спричинення «загибелі людей або інших тяжких наслідків» - лише необережним.

– розуміння змісту «інші тяжкі наслідки» як ознаки злочину, передбаченого ч. 2 ст. 194 КК України, яке охоплює заподіяння потерпілому фізичної шкоди, а саме тяжких тілесних ушкоджень одній або кільком особам, середньої тяжкості тілесних ушкоджень двом або більше особам;

– відмежування протиправного умисного знищення чи пошкодження чужого майна, передбаченого ст. 194 КК України, від інших суміжних кримінальних правопорушень за ознаками об'єкта, потерпілого, предмета, об'єктивної сторони, суб'єкта, суб'єктивної сторони, кваліфікуючими ознаками.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що сформульовані й обґрунтовані в дисертації теоретичні положення, висновки й пропозиції впроваджено й використовуються в:

освітньому процесі – під час викладання та вивчення навчальних дисциплін «Кримінальне право», «Кримінально-правова кваліфікація», підготовки навчально-методичних матеріалів (акт № 214-ОП Національної академії внутрішніх справ від 26 грудня 2024 року);

науково-дослідній діяльності – у подальших дослідженнях кримінально-правової характеристики та кримінальної відповідальності за умисне знищення або пошкодження чужого майна під час підготовки монографій, підручників, навчальних посібників, методичних рекомендацій, узагальнення аналітичних матеріалів, обґрунтування пропозицій до чинних проєктів нормативно-правових актів (акт № 215-НД Національної академії внутрішніх справ від 26 грудня 2024 року).

Особистий внесок здобувача. Пошук та аналіз літературних джерел за тематикою дисертаційного дослідження, теоретичні положення та практичні висновки, що сформульовані й аргументовані в дисертації, пропозиції та рекомендації, що складають наукові результати дисертації та виносяться на

захист, викладені у восьми наукових публікаціях, отримані автором самостійно. У друкованій праці «Характеристика кваліфікуючих ознак злочину умисного знищення чи пошкодження чужого майна», що опублікована в співавторстві у науковому фаховому виданні «Вісник Луганського навчально-наукового інституту імені Е.О. Дідоренка», авторський внесок кожного автора становить 50% (продукування ідей стосовно характеристики кваліфікуючих ознак злочину умисного знищення чи пошкодження чужого майна). У друкованій праці «Аналіз кримінальної відповідальності за умисне знищення чи пошкодження майна на прикладі деяких європейських країн», що опублікована в співавторстві в матеріалах VIII Міжнародної науково-практичної конференції (Тернопіль, 19-20 квітня 2024 р.), авторський внесок кожного автора становить 50% (продукування ідей стосовно кримінальної відповідальності за умисне знищення чи пошкодження майна на прикладі деяких європейських країн). Викладені в дисертації висновки та положення, що становлять її новизну, розроблені автором особисто. З метою обґрунтування окремих положень у дослідженні використано праці інших учених, на які зроблено посилання.

Апробація матеріалів дисертації. Основні положення, висновки та пропозиції, сформульовані під час дослідження, оприлюднено на: XII Всеукраїнській науково-теоретичній конференції «Актуальні проблеми кримінального права» (Київ, 30 листопада 2022 р.), VII Міжнародній науково-практичній конференції «Україна в умовах реформування правової системи: сучасні реалії та міжнародний досвід» (Тернопіль, 28 квітня 2023 р.); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Актуальні проблеми сучасної науки в дослідженнях молодих учених, курсантів та студентів» (Вінниця, 17 травня 2023 р.); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Кримінальне судочинство: сучасний стан та перспективи розвитку» (Київ, 02 травня 2024 р.); VIII Міжнародній науково-практичній конференції «Україна в умовах реформування правової системи: сучасні реалії та міжнародний досвід» (Тернопіль, 19 квітня 2024 р.).

Публікації. Основні положення та висновки дослідження, що сформульовані в дисертації відображено у 8 наукових публікаціях, серед яких три статті – у наукових фахових виданнях України, п'ять тез доповідей, які оприлюднено на науково-практичних і науково-теоретичних конференціях.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається з анотацій українською та англійською мовами, вступу, трьох розділів, що містять сім підрозділів, висновків, списку використаних джерел (229 найменувань на 30 сторінках) і двох додатків (на 4 сторінках). Повний обсяг дисертації становить 239 сторінок, із них обсяг основного тексту – 185 сторінок.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ТА МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ, АНАЛІЗ КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ УМИСНОГО ЗНИЩЕННЯ АБО ПОШКОДЖЕННЯ ЧУЖОГО МАЙНА

1.1. Теоретичні та методологічні засади дослідження кримінально-правової характеристики умисного знищення або пошкодження чужого майна

Аналіз праць дослідників кримінально-правової характеристики умисного знищення чи пошкодження чужого майна дозволить комплексно висвітлити обрану тематику та запропонувати необхідні зміни для удосконалення чинного кримінального законодавства.

Одним з перших дисертаційних досліджень, пов'язаних з цією тематикою була праця Дячкіна О.П. «Кримінально-правова охорона об'єктів електроенергетики та зв'язку». У роботі висвітлено питання кримінально-правової охорони сфер життєзабезпечення в частині функціонування об'єктів електроенергетики та зв'язку, історичний розвиток законодавства, спрямованого на охорону об'єктів електроенергетики та зв'язку в Україні, порівняльно-правовий аналіз українського кримінального законодавства із законодавством зарубіжних країн. Автор пропонує встановити відповідальність як за умисні, так і необережні злочинні дії при посяганні на об'єкт кримінально-правової охорони [76].

Заслуговує на увагу праця І. Б. Газдайка-Василишин «Некорисливі злочини проти власності за кримінальним правом України» [50], присвячена дослідженню складів некорисливих злочинів проти власності. Авторка розкриває наукову розробку проблематики, соціальну зумовленість кримінальної відповідальності за некорисливі посягання на власність, елементи складів некорисливих злочинів проти власності. На підставі

дослідження формулює конкретні пропозиції щодо кримінально-правової кваліфікації некорисливих злочинів проти власності, їх відмежування від суміжних складів, пропонує зміни та доповнення до КК України.

У 2013 р. було видано монографію Л. Д. Демидової «Проблеми кримінальної відповідальності за заподіяння майнової шкоди в Україні (майнова шкода як злочинний наслідок): теорія, закон, практика» [63]. У праці досліджено теоретичні, законодавчі і правозастосовні проблеми кримінальної відповідальності за злочини, які заподіюють майнову шкоду. У процесі дослідження сформульовано підстави й принципи реалізації кримінально-правової політики, проаналізовано зарубіжний досвід, систематизовано помилки судової практики, визначено перспективні напрямки удосконалення кримінальної відповідальності за заподіяння майнової шкоди.

Кримінально-правову характеристику знищення та пошкодження майна за КК України здійснено у праці А. В. Семенюк-Прибатень (2016 р.) [239; 240]. Особливості кримінально-правової характеристики умисного знищення чи пошкодження майна, передбаченого ст. 194 КК України, досліджувала А. В. Сакун у дисертації «Кримінально-правова характеристика умисного знищення або пошкодження майна», 2010 р.) [236; 235]. Ця авторка розкриває історико-правовий розвиток і зарубіжний досвід кримінально-правової характеристики, відмінність цього складу злочину від суміжних складів. Висновки її дисертації містять пропозиції щодо вдосконалення кримінальної відповідальності за умисне знищення або пошкодження чужого майна. Однак А. В. Сакун залишає поза увагою питання зайвої диференціації кримінально-правових норм щодо умисного знищення чи пошкодження майна щодо спеціального потерпілого, не розкриває проблем питань кваліфікації умисного знищення чи пошкодження майна загальнонебезпечним способом, інших кваліфікуючих ознак, тощо.

Окремі аспекти кримінально-правової характеристики умисного знищення або пошкодження чужого майна досліджували С. А. Миронюк (2012 р.) [175;176]. Питанням аналізу санкцій за злочини проти власності в т.

ч. тих, які пов'язані із знищенням чи пошкодженням майна, досліджували Т. А. Денисова, Ю. В. Філей [270; 65;269].

Аналізом спеціальних норм, які передбачають відповідальність за знищенням чи пошкодженням майна займалися такі науковці: В. В. Базелюк [9], О. В. Білаш [16], Р. А. Бориславський [22], С.О. Бочарников [26], О. М. Брисковська [27], К. М. Буряк [29], В. В. Віскунов [43], В. А. Горбунов [53], А. О. Данилевський [61], І. І. Давидович [59], О. П. Дячкін [74], І. М. Ізай [81], А. С. Климосюк [94], Є. С. Ковалевська [95], О. М. Ковтун [96], Карпенко [85], Ю. Б. Курилюк [157], В. І. Маркін [162], М. О. Міщенко [178], Р. О. Мовчан [179], С. В. Незнайко [191], Л. Палюх [196], Б. М. Одайник [192], В. І. Осадчий [194], Ю. В. Рябченко [230], В. П. Самокиш [237], Н. О. Сербіна [243], І. П. Фріс [272], О. М. Шармар [292] та ін.

Цікавою для нашого дослідження є дисертація Р. А. Бориславського «Диференціація кримінальної відповідальності за знищення або пошкодження майна за кримінальним правом України» (2021 р.). У роботі поглиблено розкрито питання поняття, видів, засобів диференціації кримінальної відповідальності за знищення або пошкодження майна за кримінальним правом України, проблеми застосування таких засобів та удосконалення статей кримінального закону які їх містять. Автор аналізує поняття «знищення» та «пошкодження» майна, викладає в роботі нові редакції статей 194, 194¹ КК України [22, с. 5]. Дослідник пропонує словосполучення в ч. 2 ст. 194 КК України «те саме діяння» замінити словосполученням «злочин, передбачений частиною першою цієї статті». Вважаємо, що ця пропозиція остаточно не вирішить проблеми кваліфікації ст. 194 КК України із-за відсильного характеру диспозиції ч. 2 ст. 194 КК України. Однак залишається незрозумілим питання чи є обов'язковою ознакою заподіяння шкоди в значному розмірі, передбаченої ч. 1 ст. 194 КК України внаслідок умисного знищення чи пошкодження майна загальнонебезпечним способом. Вважаємо, в цій частині статті замість формулювання «злочин, передбачений частиною

першою цією статтю» необхідно передбачити «протиправне умисне знищення або пошкодження чужого майна».

Особливості кваліфікації знищення чи пошкодження чужого майна у наукових статтях досліджували О. І. Монартович «Проблеми кваліфікації деяких злочинів, об'єктивна сторона яких характеризується знищенням або пошкодженням майна» [180], В. І. Попіль «Проблемні питання кваліфікації умисного знищення або пошкодження майна» [212], Є. О. Письменський «Чи є заподіяння шкоди у великих розмірах обов'язковою ознакою складу злочину, передбаченого ч. 2 ст. 194 КК України?» [206], О. М. Шармар «Особливості кримінальної відповідальності за умисне знищення чи пошкодження чужого майна» [292].

Для здійснення комплексного аналізу заявленої тематики ми керувалися методологією наукового дослідження, яка складає єдність прийомів, методів і засобів наукового мислення, що становить комплекс таких, що історично склалися, раціональних шляхів, засобів і форм мислення від незнання до знання, від явища до сутності, від припущення до істини [7, с. 65; 10; 199, с.68; 202; 295].

Щодо тлумачення змісту і системи методів є різні позиції [154, с. 11]. Так, Л. М. Демидова слушно зауважує, що проблема методології у будь-якій науці, зокрема в кримінально-правовій, належить до найбільш складних і актуальних тематик [64, с. 51–63]. М. І. Панов та Н. О. Гуторова стверджують, що методологія наукового пізнання – явище інтегральне: з одного боку, вона об'єднує систему компонентів, що її утворюють (світоглядні, загальні і спеціальні теорії й концепції, філософські закони й категорії, правила логіки, загальнонаукові та спеціальні методи й методики пізнання дійсності) [198, с. 291], а з іншого – засоби і принципи пізнання, що забезпечують отримання максимально об'єктивної, точної, систематизованої інформації про об'єкт і предмет дослідження.

Сучасна наука використовує багаторівневу класифікацію методів наукового пізнання, відповідно до якої за ступенем загальності та сферою

застосування методи наукового пізнання поділяються на: загальнофілософські; загальнонаукові; спеціально-наукові; дисциплінарні та міждисциплінарні (крім того: по-перше, основними методами наукового дослідження є: емпіричні, теоретичні, загальнонаукові; по-друге, залежно від ролі і місця у процесі наукового пізнання розрізняють методи формальні (методи формальної та математичної символічної логіки) і змістовні (методи філософські, загальнонаукові, спеціальнонаукові тощо), а також емпіричні і теоретичні, фундаментальні та прикладні, методи дослідження та методи викладення результатів) [174, с. 32]. Таким чином, дослідники нашого часу використовують різноманітні методи, принципи і категорії.

Методологію досліджень проблем кримінального права ґрунтовно представила у своїй праці О. П. Рябчинська, зазначивши, що у кримінальному праві використовується спектр методів, включаючи системний, догматичний, історико-правовий, порівняльно-правовий та ін. Дослідниця стверджує, якщо раніше «ядром» усіх принципів уважався діалектичний матеріалізм, то сьогодні альтернативними діалектиці світоглядними парадигмами є феноменологія, герменевтика, аналітична філософія, постмодернізм, системний підхід, соціальний натуралізм (також існують аргументи щодо фактичного панування у кримінальному праві метафізичного та догматичного методів) [231, с. 161].

Є. М. Вечерова обґрунтовує потенціал спеціально-юридичної методології (правової герменевтики, порівняльно-правового та формально-логічного методів) щодо системно-структурного аналізу кримінального права та кримінального закону [31, с. 167-172]. Про пріоритетність для методологічних проблем кримінально-правової науки історичного методу та його роль у вивченні питань наступності в кримінальному праві розмірковує О. В. Харитонова [279, с. 515-520]. Провідне місце діалектичному методу в кримінальному праві надає В. О. Коновалова, наголошуючи на вузькості вирішення проблем пізнання у дисертаційних дослідженнях і підручниках сучасності [100, с. 62].

Отже, методологія – явище інтегральне що включає: світогляд і фундаментальні загальнотеоретичні концепції, загальні філософські закони й категорії, загально- і спеціально-наукові методи. Вважаємо цей підхід є досить прийнятним, а тому на його підставі буде сформульовано методологічні засади дослідження кримінальної відповідальності за умисне знищення чи пошкодження майна.

Дослідники методології, які представляють сферу філософії поділяють її на чотири рівні: філософський, загальнонауковий, конкретно-науковий, методики й техніки дослідження. Вчені у галузі права не висловлюють уніфіковану позицію відносно кількості рівнів методології, але пропонують виокремити наступні: 1) теоретичний та емпіричний [11, с. 98–100; 271, с. 5]; 2) філософський; 3) загальнонауковий і конкретно-науковий (спеціально-науковий) [284, с. 43–53; 285].

З метою повного, комплексного висвітлення тематики нашого дослідження вважаємо за доцільне визначити три рівні: філософський (фундаментальний), загальнонауковий та спеціально-науковий. Щодо філософського рівня, то він охоплює метод діалектики, ідеалізації, формалізації, сходження від абстрактного до конкретного й аксіоматичний методи. Загальнонаукові методи дослідження складають: 1) історичний; 2) термінологічний; 3) системний; 3) структурно-функціональний; 4) системно-діяльнісний; 5) системно-генетичний; 6) когнітивний (пізнавальний); 7) моделювання; 8) статистичний. На спеціально-науковому рівні визначають такі методи дослідження: 1) математичний; 2) спостереження; 3) порівняння; 4) вимірювання; 5) експеримент; 6) опитування; 7) метод експертних оцінок; 8) індукція; 9) дедукція; 10) аналіз; 11) синтез тощо [283, с. 43–53; 285].

Єдиної позиції щодо системи методів, яку слід використовувати під час проведення кримінально-правових досліджень, немає. Учені пропонують застосовувати такі методи наукового пізнання під час дослідження питань кримінальної відповідальності: історико-правовий, порівняльно-правовий,

формально-логічний, системно-структурного й формально-догматичного аналізу [1, с. 9]; діалектичний, історико-порівняльний, порівняльно-правовий, догматичний, соціологічний, системно-структурного аналізу [14, с. 5]; діалектичний, юридичний, історико-правовий, соціологічний, структурно-системного аналізу [58, с. 16–28]; системний, історичний, догматичний, порівняльно-правовий, статистичний та спостереження [69, с. 5]; діалектичний, історичний, порівняльно-правовий, догматичний, системно-структурний, статистичний, соціологічний [98, с. 329]; діалектичний, історичний, порівняльно-правовий, системно-структурного аналізу, догматичний та соціологічний [197, с. 516]; діалектичний, історико-правовий, логіко-юридичний, догматичний, структурного аналізу, математичний, соціологічний; історико-правовий (історичний, логіко-історичний, історико-лінгвістичний, хронологічний, періодизації), діалектичний, компаративістський (порівняльно-правовий, порівняльний, компаративний), догматичний (логіко-юридичний, формально-логічний, юридичний), системний (структурного аналізу, системного аналізу, структурно-системного аналізу, структурно-функціональний, функціональний), соціологічний (анкетування, опитування, інтерв'ювання, експертних оцінок, соціологічного вимірювання), статистичний (математичний), моделювання (прогнозування), логіко-семантичний, ідеалізації, абстрагування, індукції, дедукції, морфологічний, кібернетичний, аналізу, синтезу; діалектичний, історико-правовий, логіко-історичний, порівняльно-правовий, юридичний (догматичний), системно-структурного аналізу, системного аналізу, формально-логічний, логіко-семантичний, правового моделювання, алгоритмізації, формалізації, функціональний, синтезу, аналізу, герменевтичний, лінгвістичний, психологічний, соціологічний [205, с. 15–17]; діалектичний, історичний, порівняльно-правовий, юридичний (догматичний), системного аналізу, морфологічний, статистичний, соціологічний [15, с. 25–27; 211].

Для дослідження кримінально-правової характеристики протиправного умисного знищення чи пошкодження чужого майна використаємо методи наукового пізнання: 1) філософський (діалектичний); 2) загальнонауковий (історико-правовий, системно-структурного аналізу, догматичний (логіко-юридичний), статистичний, моделювання; 3) спеціально науковий (порівняльно-правовий).

Діалектичний метод дозволяє розкрити суть правових явищ, процесів у динамічному розвитку від абстрактного до конкретного й навпаки шляхом аналізу й синтезу, узагальнення та абстрагування, аналогій, індукції, дедукції [199, с. 84]. Цей метод дозволив висвітлити особливості кримінально-правової характеристики знищення або пошкодження чужого майна.

Метод *історично-правовий* дозволив розкрити еволюцію та розвиток положень кримінального законодавства, які закріплювали кримінальну відповідальність за умисне знищення або пошкодження майна на різних історичних етапах, з'ясувати позитивний історичний досвід.

Системно-структурний аналіз як метод дослідження використовується в процесі дослідження складних цілісних систем (об'єктів), елементи (частини) яких утворюють підсистеми. Він дає змогу аналізувати будь-яке питання науки кримінального права як мікросистему, а конкретну проблему – як макросистему. За допомогою цього методу можна з'ясувати внутрішній механізм взаємодії не лише його компонентів, а й системи (об'єкта) з іншими системами (об'єктами) на різних рівнях [201, с. 94]. У дисертації застосуємо його під час вивчення об'єктивних і суб'єктивних ознак кримінального правопорушення, передбаченого ст. 194 КК України, їх взаємозв'язку та взаємообумовленості.

Догматичний метод (формально-логічний) дослідження пов'язаний зокрема, з встановленням змісту юридичних норм і нормативно-правових приписів, з'ясуванням закономірностей дії права за допомогою правил юридичної логіки. Основним його завданням є коментування кримінального закону та практики його застосування. Він ґрунтується на законах логіки та

синтаксису, застосовується під час систематизації кримінально-правових норм, визначенні термінів і тлумаченні понять законодавчої техніки, конструювання диспозиції та санкції цієї норми, виявити недоліки та вивчити шляхи удосконалення кримінально-правової норми умисного знищення чи пошкодження майна [283, с. 18]. Цей метод надає можливість проаналізувати норму кримінального закону з огляду на дотримання правил юридичної техніки та конструювання положень ст.194 КК України.

Метод *моделювання* необхідний для встановлення механізмів функціонування об'єкта дослідження. Він призначений для формулювання пропозицій до кримінального закону, зокрема до ст. 22 та 194 КК України, які слугуватимуть передумовами удосконалення правозастосовної практики.

Статистичний метод дозволяє зрозуміти співвідношення однотипних об'єктів для використання статистичних даних про осіб, які були засудженні за умисне знищення або пошкодження майна, а також при опрацюванні різних статистичних відомостей, наприклад, для аналізу даних Єдиного державного реєстру судових рішень.

Порівняльно-правовий метод використовується для встановлення ознак одного явища через порівняння з ознаками іншого явища для з'ясування закономірностей шляхом порівняння об'єктів у різних з метою визначення змін чи тенденцій розвитку [155, с. 43]. Порівняльна методологія (порівняльно-правовий і порівняльно-типологічний методи) використовується під час дослідження всіх правових явищ.

Водночас порівняльне правознавство не тотожне порівняльно-правовій методології, воно засноване на послідовному використанні порівняльно-правового та порівняльно-типологічного як спеціально-наукових методів у поєднанні з філософськими, загальнонауковими та спеціально-науковими методами з метою досягнення певних порівняльних висновків. Сукупність цих методів підпорядкована зазначеній меті, формує порівняльно-типологічний підхід, який відрізняє порівняльне правознавство від теорії та історії права, побудованих на теоретичному та генетичному підходах [103, с. 12].

Аналізуючи загальнотеоретичні питання юридичної науки, М. І. Хавронюк стверджує: «порівняльне правознавство надає можливість оцінити стан розвитку національної правової системи зі світовими тенденціями у розвитку права; на основі зіставлення відібрати кращі зразки з правового досвіду для удосконалення і національних правових систем, і міжнародного законодавства; призводить до нової інтерпретації положень законодавства і до появи нових смислів, які реалізуються в людській діяльності; дає можливість виявити спільні риси та особливості, взаємовплив, тенденції і закономірності розвитку законодавства різних держав в умовах інтеграційних процесів, які відбуваються нині в Європі та світі; використати зарубіжний досвід як інформацію для моделювання певних інституцій або технологій регулювання певних суспільних відносин та їх законодавчого забезпечення» [274, с. 16–17].

Савченко А. В. стверджує, що виважений і послідовний курс України на європейську та євроатлантичну інтеграцію висуває перед нашою державою високі вимоги щодо відповідності нашої системи законодавства міжнародним нормам і найкращим зразкам демократичної нормотворчості, виробленим у розвинених державах світу. При цьому важливе місце має належати порівняльному правознавству, особливо такому його напрямку як порівняльне кримінальне право [232, с. 8].

Із властивою йому науковою точністю і текстуальною лаконічністю характеризував метод порівняльного правознавства (компаративістський метод, метод компаративізму) у науці кримінального права М. І. Бажанов. Вчений зазначає, що цей метод полягає у вивченні норм кримінального права як далекого, так і ближнього зарубіжжя з метою зіставлення, порівняння з нормами кримінального права України. Такий підхід дозволяє оцінити зарубіжні положення кримінального законодавства зарубіжних країн на предмет їх використання в українському законодавстві. Мова про буквальне запозичення іноземного права є неправильним [112, с. 24].

Слушною є позиція В. О. Тулякова про те, що в науці кримінального права порівняльно-правовий (порівняльний, компаративний) метод використовують для визначення змісту і сутності кримінально-правових норм та інститутів, характеристик кримінальної політики держави чи міждержавних угруповань, законодавство яких досліджується, з метою виявлення загальних сутнісних рис і характеристик догми права й закономірностей її розвитку для подальшого визначення можливих напрямів удосконалення кримінального законодавства України і практики його застосування [261, с. 29].

Зі свого боку А. С. Політова визначає предмет порівняльного кримінального права як сучасні кримінально-правові системи різних держав, загальні принципи і закономірності їх виникнення, становлення і розвитку. Дослідниця вбачає функціональне призначення методу порівняння під час здійснення кримінально-правових досліджень у виявленні загального й особливого в розвитку національних правових систем, у виробленні унікальних підходів до визначення злочинності і караності діянь у різних державах [208, с. 261].

Каменський Д. В. стверджує, що при проведенні кримінально-правових досліджень та осмисленні їх результатів слід виходити з того, що такі дослідження повинні проводитися з урахуванням важливих принципів та базуватись на певних правилах, недодержання яких призводить до некоректності конструкцій і висновків. Тому, в компаративістиці розроблено інструментарій та сформовано певні вимоги застосування методу порівняння, зокрема: 1) об'єктивності, функціоналізму, порівнянності, всебічного врахування історичних, національних, економічних та соціально-політичних умов; 2) врахування сутнісної відмінності окремих зовнішньо схожих явищ та процесів правової дійсності; 3) врахування специфіки окремих кримінально-правових систем та їх інститутів, що визначає унікальність деяких юридичних термінів; 4) врахування при проведенні співставлення законодавчого матеріалу того факту, що змістовне наповнення однакових термінів може суттєво різнитись [84, с. 110].

На практиці, використання порівняльного методу дослідження супроводжується низкою методологічних правил, які регулюють відповідну наукову діяльність: методологічні правила визначення непорівнювальності правових об'єктів, методологічні правила збору інформації, методологічні правила аналізу інформації, методологічні правила оцінки результатів порівняльно-правових досліджень [276, с. 6].

Методологія порівняльного кримінально-правового дослідження буде змінюватись залежно від типів правових систем, що порівнюються. До слова, якщо окремі положення кримінального права України зіставляються з кореспондуючими нормами інших держав континентальної Європи (скажімо, Франції чи ФРН), то в такому компаративістському проєкті вочевидь одним із домінуючих, звичайно, крім порівняльно-правового, стане догматичний (формально-логічний) метод, що зумовлене специфікою його застосування для пізнання (вивчення) догми права та вирішення конкретних питань формування (нормотворення), систематизації, тлумачення і застосування права. Визначальне значення догми права та її складників для існування всієї правової сфери забезпечує догматичному методу провідну роль у наборі методологічного інструментарію. Натомість у разі порівняння юридичних норм континентального та загального права догматичний метод уже не матиме такого великого значення, оскільки в державах загального права наголос традиційно робиться не на доктринальному тлумаченні законодавчого припису, а на судово-прецедентній інтерпретації справ у кожній окремо взятій сфері кримінально-правового регулювання [84, с. 111].

Таким чином, порівняльно правовий метод буде використано в процесі аналізу кримінально-правових норм, які передбачають кримінальну відповідальність протиправне умисне знищення чи пошкодження чужого майна за законодавством України та інших держав через порівняння зазначених норм.

1.2. Історія розвитку кримінально-правової характеристики умисного знищення або пошкодження чужого майна

До основних пам'яток права протягом усього періоду розвитку кримінального закону належали: Руська правда, Литовські статuti, гетьманське законодавство, Магдебурзьке право, Права, за якими судиться малоросійський народ, Уложення про покарання кримінальні та виправні, Кримінальне уложення, Керівні начала кримінального права Російської Соціалістичної Федеративної Республіки (1919 р.), КК УСРР (1922 р., 1927 р.) та УРСР (1960 р.), КК України (2001 р.).

Витоки формування законодавства про кримінальну відповідальність беруть початок з найдавніших часів. Основним джерелом кримінального права Руської держави було неписане право, яке формувалося на основі звичаєвих норм, міжнародних договорів з греками, договорів, що уклалися між кількома князями, народом, дружиною, княжих уставів та уроків, церковних уставів [258]. Уперше українське звичаєве право отримало свою письмову форму в договорах князя Олега з греками у 911 р., які встановлювали відповідальність за вбивство, тілесні ушкодження, крадіжку, розбій, грабїж тощо.

Найважливішою пам'яткою руського права вважається Руська Правда, її списки складені у XI – XIII ст. Цей документ не закріплював відмінність між кримінальним та цивільно-правовим правопорушеннями. Існувала кримінальна відповідальність за замах на злочин та злочин вчинений в співучасті (ст. 40, 42, 43). Будь-яке заподіяння потерпілому матеріальних збитків вважалося образою (ст.15). У Руській Правді не було окремої статті з переліком покарань. До покарань відносилися: головщина (грошове стягнення на користь сім'ї вбитого, якщо родичі відмовлялися від помсти), потїк і пограбування, кровна помста (з часом була замінена на викуп), штраф (вира) (плата за кров, за вбивство вільної людини, а не раба) [66; 203]. Злочинами вважалися: вбивство, нанесення тілесних ушкоджень, продаж в неволю,

порушення церковної вири, підпал, крадіжка, подружня зрада, зґвалтування, скотолозтво. Аналізуючи зміст Руської правди, підтримуємо позицію вченого М. І. Колоса, який правопорушення класифікує за об'єктно-предметною ознакою та поділяє їх на 5 груп, а саме ті, які спрямовувалися проти: християнських основ створення сім'ї та її нормального функціонування; статевої свободи жінки; честі та гідності жінки; власності; біблійних умов перебування особи в статусі монаха [39].

Розширена редакція Руської Правди передбачала відповідальність за знищення чи пошкодження майна, зокрема знаку власності на бортних деревах або дерев, що встановлювали межі (ст.ст. 65, 66), «борті», тобто колоди для бджіл, дерев із бджолами в дуплі, пасік (ст.ст. 68, 69), коней чи іншої худоби (ст. 80), подвір'я чи «гумна», тобто місця зберігання хліба у скиртах (ст. 80). Згідно зі ст. 18 короткої редакції Руської Правди передбачалося: у випадку руйнування списа, щита, одягу власникові списа і щита необхідно оплатити пошкодження худобою. Відповідно до ст. 32 передбачався штраф три гривні за знищення княжого борта (вулика). Положення ст. 34 закріплювали штраф дванадцять гривень за знищення стовпа межі. Заподіяння смерті чужому коню чи іншій тварині передбачало покарання дванадцять гривень штрафу з відшкодуванням власникові їх вартості. Знищення чужого майна (подвір'я) шляхом підпалу відповідно до ст. 83 Руської Правди передбачало конфіскацію всього майна винного за рахунок якого відбувалося відшкодування власникові знищеного майна, а залишками іншого майна винного розпоряджався князь [22].

Відповідно до Судебника 1497 р. передбачалася відповідальність за знищення чи пошкодження чужого майна шляхом підпалу (ст. 7, 9 Судебника), неповернення боргу через втрату майна (ст. 55 Судебника), знищення посівів (ст. 61 Судебника), пошкодження чи знищення межових знаків земель (ст. 62 Судебника). Найтяжчим злочином вважався підпал, який карався смертною карою [18, с. 47]. У ст. 61 Судебника 1550 р. відповідальність за знищення чи пошкодження чужого майна, зокрема шляхом підпалу передбачала покарання

смертну кару, якщо майна винного недостатньо для компенсації позивачеві за завдану шкоду. У ст. 86 Судебника 1550 р. зазнала змін санкція і передбачала, що відповідальність за шкоду заподіяну посіву діями худоби покладається на особу, огорожа якої була несправною, а не на власника худоби [18, с.48].

У середині XIV ст. частина українських земель була анексована Великим князівством Литовським [80]. Кримінально-правові відносини цього часу регулювалися редакціями трьох Литовських статутів 1529, 1566, 1588 рр.

Найбільш повним систематизованим зводом законів різних сфер феодального права Великого князівства Литовського був Статут 1529 р. Три перші розділи Статуту 1529 р. були присвячені загальнодержавним (про врядування, оборону земську, повноваження урядовців, зраду, шляхетські вольності тощо) правовим нормам, п'ять наступних розділів (VI, VII, XI–XIII) регулювали кримінальні, судові та кримінально-процесуальні правові відносини, два розділи (VIII, IX) стосувалися земельного та лісового господарства, а також різноманітних угідь, ще два розділи (IV, V) регулювали сімейно-шлюбні відносини, спадкове та опікунське право, один розділ (X) був присвячений цивільним правовідносинам. Статут 1529 р., щоб обмежити застосування різнорідних правових систем, узаконював як основне джерело права на українських землях і всій території Великого князівства Литовського лише затвержені великокнязівською владою норми: «судити і правувати лише тими писаними правами, які всім підданам Великого князівства надали» [56].

Литовсько-руське кримінальне право під злочиним передбачало кривду або шкоду. На відміну від руського законодавства, литовське містило норми, які посилювали кримінальну репресію, про це зокрема свідчить система покарань яка передбачала: відтинання руки, носа, вух, губів, биття буками, четвертування, посадження на палю. Також продовжували діяти такі покарання, як головщина та нав'язка (штраф за завдання ран, побоїв, дрібну крадіжку) [156]. Кримінальні правопорушення проти власності передбачали об'єктами посягання особу і майно: розбій, грабїж, крадіжка, привласнення

чужого майна, незаконне користування майном, пошкодження чужого майна, посягання на нерухоме майно.

Кримінально-правові положення, які стосувалися охорони права власності в Литовських Статутах (1529 р., 1566 р. та 1688 р.) були схожими з тими, які існували в Руській Правді так як джерелом Литовських Статутів була Руська Правда [49, с. 48]. Згідно з Литовськими Статутами заборонялося знищувати будинки, паркани з метою отримання дров, знищення дерев в гаю, посівів, недбале зберігання майна. Такі дії каралися штрафом, який стягувався на користь власника знищеного чи пошкодженого майна. Спричинення пожежі через необережність каралося смертна карою. Підпал замку, міста, будинку каралося спаленням винного [254, с. 278]. Закріплювалася відповідальність і за погрозу знищення майна (будинку, дворових будівель, збіжжя) шляхом підпалу. У випадку знищення майна, яке відбулося після погрози, винний повинен був відшкодувати потерпілому шкоду [252, с. 255; 253, с. 376; 254, с. 292].

Після підписання Люблінської унії в 1569 р., внаслідок якої відбулося об'єднання Польщі та Великого князівства Литовського в єдину федеративну державу – Річ Посполиту, на українській території залишався чинним Литовський статут 1566 р. У 1588 р. відбулося ухвалення III Литовського статуту, положення якого поширилося на всі українські території [266]. Кримінально-правові норми передбачали більш суворі санкції за посягання на життя та здоров'я шляхти ніж людей простого стану. До злочинів проти держави відносилися: втеча до ворожої землі, видача державної таємниці, заколот; проти релігії та церкви: богохульство, чаклунство тощо; проти власності: крадіжка, грабіж, розбій. Систему покарань складала: 1) смертна кара; 2) тілесні покарання; 3) позбавлення волі; 4) виставлення біля ганебного стовпа; 5) виволання – публічне оголошення вироку, що застосовувалося до шляхти, після чого особа втрачала шляхетський стан і мала переховуватися, а в разі затримання її вбивали; 6) конфіскація майна; 7) головщина; 8) відшкодування збитків тощо.

Виникнення козацтва в XV – XVI ст. сприяло розвитку звичаєвого права у Запорозькій Січі, а після входження України до Московського царства кримінально-правові відносини регулювалися царськими грамотами та гетьманськими універсалами. Злочинами вважалися: вбивство товариша, нанесення побоїв козакові, крадіжки, гомосексуалізм, дезертирство, пияцтво під час походу, приведення на Січ жінки, грубе поводження з начальством. Покарання за злочини передбачали відтинання голови, руки, смертну кару, биття кийками, ламання рук і ніг тощо.

Наступною пам'яткою кримінального права було Соборне уложення (далі – Уложення) 1649 р. – кодекс кримінального та цивільного права Московського царства, що регулював соціально-правові відносини у всіх сферах суспільного життя та визначав розмір покарання за порушення цих норм [54]. Уложення складалося з 25 глав, які містили 967 статей, переважна більшість яких була присвячена визначенню злочинів і покарань. Цей документ був комплексним нормативно-правовим актом і містив норми публічного та приватного права, матеріального і процесуального права. Уложення охоплювало норми кількох галузей права: фінансового, поліцейського (адміністративного), цивільного, цивільного-процесуального, кримінального, кримінально-процесуального та [247]. Норми кримінального права Уложення містило в главах I – V, X, XXI, XXII [275].

Наприклад, у ст. 21 гл. XXI цього акту передбачалася смертна кара за підпал подвір'я особи [247, с. 233]. Інших способів умисного знищення (пошкодження) майна окрім підпалу Уложення не передбачало. Існувала відповідальність за знищення, пошкодження, майна через необережність. У гл. X було положення, яке конкретизувало спеціальний предмет знищення або пошкодження чужого майна, а саме лісу, іншого майна (статті 210, 220, 221). За вчинення таких дій передбачалося покарання у виді штрафу, розмір якого встановлювався з урахування вартості пошкодженого лісу і призначався указом государ. Відповідальність за підпал через необережність передбачала штраф, розмір якого визначався государем (ст. 223). За вчинення умисного знищення

(пошкодження) майна шляхом підпалу на ґрунті неприязних стосунків передбачалося покарання у виді смертної кари через спалення (ст. 228) [247].

Після підписання Березневих статей Богдана Хмельницького з Московським царством у 1654 р. виникла необхідність кодифікації та уніфікації законодавства про кримінальну відповідальність. Джерелами кримінально-правових норм у той час були: звичаєве право, гетьманське законодавство, Литовський статут, Магдебурзьке право, законодавство Московського царства. Магдебурзьке право як збірник законів (статутів) і правил XIII ст., містив Саксонське зерцало і право магдебурзьких шеффенів (судова колегія) і склало систему цивільного та кримінального законодавства, судоустрою та судочинства.

Кодифікація українського права відбулася у 1743 р. під назвою «Права, за якими судиться малоросійський народ» (далі – «Права»), яка не була закріплена на нормативному рівні проте використовувалася сенатом Російської імперії. Згідно з цим документом, злочини поділялися на злочини проти релігії, монархії, життя, особистої недоторканості, майна, хабарництво, казнокрадство тощо. До системи покарань входили смертна кара, ув'язнення, церковні спокути, вигнання, заслання на каторгу (довічне або строкове) тощо.

У «Правах» 1743 р. містилися положення Руської Правди та Литовських Статутів. Цей документ закріплював відповідальність за умисне пошкодження або підпал млина. Покарання за такі дії передбачало штраф 12 рублів, який сплачувався винним потерпілому, відбудова млина або наповнення ставка водою. Покарання за знищення чи пошкодження меж також передбачали штраф в розмірі 20 рублів за знищення межі. Грошове покарання призначалося і за пошкодження або знищення дерева та хмільника [215]. За умисний підпал міста, села, будинку винний підлягав спалюванню на вогні, а заподіяна шкода відшкодовувалася за рахунок його майна. Винний у підпалі двору, лісу, степу на ґрунті сварки і злості підлягав арешту й, крім того, мав відшкодувати заподіяну шкоду. Водночас «Права» передбачали спеціальні умови звільнення від відповідальності за пошкодження майна. Згідно з цим актом не підлягала

кримінальній відповідальності особа, яка пошкодила чуже майно у зв'язку із гасінням пожежі або коли вона своїми діями відвернула пожежу сусідніх будинків [215]. Характерною ознакою «Прав» є те, що в одному розділі були акумульовані усі злочини, спрямовані на знищення чи пошкодження чужого майна.

У «Правах» за умисний підпал міста, села, будинку винний підлягав спаленню на вогні, а заподіяна шкода відшкодовувалася за рахунок його майна. За підпал двору, лісу, степу передбачалося покарання у виді арешту з вимогою відшкодувати спричинені збитки. Існували і спеціальні умови звільнення від відповідальності за пошкодження майна у випадку, якщо особа, яка пошкодила чуже майно у зв'язку із гасінням пожежі або коли вона своїми діями відвернула пожежу сусідніх будинків [215].

Наступним актом і пам'яткою права був Артикул Військовий Петра I (далі – Артикул) від 26 квітня 1715 р. і за формою в змістом був кодексом військових правопорушень і не скасовував Соборне уложення, а діяв паралельно з цим актом і містив положення законодавства Швеції, зокрема Військового артикулу Густава II Адольфа 1621–1632 р. Артикул містив не лише військові злочини, а й майнові: крадіжку, грабіж, знищення або пошкодження чужого майна, привласнення, розтрату казенних грошей; привласнення (утаювання) майна, зданого на зберігання; привласнення знахідки. У артикулах 178–181, гл. XI, містилася кримінальна відповідальність за умисне і необережне знищення чужого майна шляхом підпалу, яке каралося смертною карою і цивільно-правова відповідальність щодо відшкодування вартості знищеного або пошкодженого майна [236, с. 361].

У 1845 р. було прийнято Уложення про покарання кримінальні та виправні – перший в Росії кодифікований акт кримінально-правових положень, затверджений імператором [263; 52]. У 1866 та 1885 рр. видавалися нові редакції уложення. Складалося воно з 24 розділів, 81 глави і 2 224 статей. Перший розділ містив «Загальну частину», в якій розкривалися поняття кримінального діяння та види покарання, визначалися стадії вчинення

злочину, форми співучасті, обставини, що пом'якшують або обтяжують кримінальну відповідальність. До кримінальних покарань відносилися: позбавлення усіх прав стану в поєднанні зі смертною карою або засланням на каторгу. Виправними покараннями вважалися: позбавлення всіх особистих, станових прав та привілеїв, поєднане із засланням до Сибіру або іншого місця; ув'язнення у фортеці, тюрмі, гамівному будинку, монастирі; тимчасовий арешт, догана, грошове стягнення тощо. До цих покарань додавалися тілесні покарання: биття батоном, палицею, мотузкою. Особлива частина Уложення (розділ II – XII) містила конкретні склади злочинів: злочини проти віри, держави (замах на життя імператора, участь у повстанні тощо), порядку управління, життя і здоров'я, волі та гідності приватних осіб, власності приватних осіб, проти законів про стани, посадові злочини та ін. [287].

Аналіз змісту Уложення свідчить, що система покарань залишалася досить жорсткою і диференційованою для привілейованих верств суспільства. Так, дворяни, священики, купці, поміщики звільнялися від тілесних покарань. Лише новою редакцією цього кодексу тілесні покарання скасовувалися, за винятком селян, рішення щодо яких ухвалював волосний суд, водночас зберігалася значна кількість традицій феодального права [80]. Крім цього акту, значна кількість кримінально-правових норм зосереджувалася в законодавчому збірнику Статуті про покарання 1885 р., які призначалися мировими суддями.

У підрозділах I та II розділу XII Зводу законів «Про злочини і проступки проти власності приватних осіб» містилася відповідальність за знищенням та пошкодженням майна приватних осіб (ст. 2181, ст. 2182), документів (ст. 2203) без зазначення способу знищення. В окремих нормах закріплювалася кримінальна відповідальність за підпал житлових (ст. 2185) та нежитлових приміщень (ст. 2188); знищення чужого майна шляхом вибуху пороху, газу чи інших легкозаймистих речовин (ст. 2196); затоплення лугів, полів, садів, городів, лісів, складів збіжжя, інших життєво важливих запасів чи товарів (ст. 2197); знищення чи пошкодження копалень (ст. 2198); знищення чи

пошкодження житлових будівель та місць перебування людей, цілих міст та сіл (ст. 2199); знищення чи пошкодження будь-яким способом чужих будівель, кораблів, лісів, садів, городів, копалень (ст. 2201); знищення будь-якого рухомого майна (ст. 2202); зараження хворобою чи отруєння чужої худоби та інших свійських тварин (ст.ст. 2204, 2205); знищення риби у річках та ставах (ст. 2205) [22].

У Зводі законів існувала відповідальність за знищення чи пошкодження майна: шляхом підпалу (ст. 2191); хрестів, зображень Спасителя, Богородиці з мотивів релігійної нетерпимості; портретів, статуй, бюстів чи іншого зображення імператора, які знаходяться в публічних місцях (ст. 268); докуменів, які завідають права (власність) держави на майно (ч. 5 ст. 275), тощо [18].

30 квітня 1881 р. указом імператора Олександра II було створено Комітет для укладання проекту нового Кримінального уложення. До його складу була віднесена і новоутворена редакційна комісія, яка до травня 1895 р. розробила остаточний проект Кримінального уложення і 8 томів пояснювальної записки до нього. Протягом 1898–1902 років проект розглядався в Державній Раді. 22 березня 1903 р. Микола II затвердив Кримінальне уложення (далі – Уложення). У підписаному ним указі йшлося про те, що термін вступу Уложення в дію буде визначено згодом особливим розпорядженням. Однак у цілому Уложення так і не було введено в дію. У 1904–1906, 1909, 1911 роках вступили в силу лише окремі його розділи (Загальна частина, деякі розділи з Особливої частини про злочини проти віри, верховної влади, про державну зраду, про посадові злочини). Уложення 1903 р. в остаточній редакції складалося з 37 глав, що включали в себе 687 статей. Злочини проти власності були передбачені гл.гл. 30–33 [251, с. 55].

Цей акт містив поділ злочинів на три групи: тяжкі злочини (за їх вчинення призначалася смертна кара, каторга та заслання), злочини (передбачали покарання ув'язнення у виправному домі, фортеці, тюрмі) та проступки (передбачали покарання арешт або штраф). Покарання поділялися

на основні, додаткові, замінні. Найсуворішим видом покарання була смертна кара, яка виконувалася через повішення. Менш суворим покаранням вважалася каторга, позбавлення волі (тримання у фортеці, тюрмі), перебування у виправному домі тощо [118]. У цьому документі закріплювалася кримінальна відповідальність за знищення чи пошкодженням: майна учасниками натовпу з мотивів релігійної, расової, станової нетерпимості (п. 1 ч. 1 ст. 122); складів зі зброєю чи військових припасів, заводів, які виготовляють зброю, знарядь, укріплень, військових кораблів, залізничних шляхів, телеграфів, телефонів, монетного двору, державного казначейства чи кредитної установи (п. 2 ч. 1 ст. 123). [118].

Подальший розвиток норм кримінального права в частині умисного знищення майна отримали в «Кримінальному уложенні» (далі – Уложення) 1903 р., прийнятому 22 квітня 1903 р. Миколою II. і уведене в дію впродовж 1904-1906 рр. Уложення диференціювало кримінально-протиправні діяння на три групи: тяжкі злочини (за них призначалася смертна кара, каторга або заслання), злочини (каралися ув'язненням) та проступки (арешт або грошовий штраф). Суб'єктом злочину була особа, яка досягла десятирічного віку. Покарання поділялися на основні (смертна кара, каторга, заслання, ув'язнення), додаткові (позбавлення прав стану, права займатися певними видами діяльності чи обіймали певні посади) й замінні. При визначенні покарання суд враховував станову належність злочинця і потерпілого. Смертна кара, що виконувалася публічно через повішення, не застосовувалася до осіб, яким менше 17 років і осіб, яким виповнилося понад 70 років [258, с. 34].

В «Уложенні» була окрема глава XXX «Про пошкодження майна, шляхів сполучення, попереджувальних, граничних і тому подібних знаків й інших предметів» [118]. Відповідно до загальної норми ст. 547 «Уложення» закріплювалася відповідальність за умисне пошкодження чужого майна яке каралося арештом на строк до одного місяця або штрафом до ста рублів. Закон не передбачав мінімального розміру пошкодження чужого майна, а

спричинення шкоди розмір якої перевищує 500 рублів, визнано обтяжуючою ознакою. Привілейованим складом вважалося малозначне пошкодження, водночас мінімальна сума такого пошкодження не встановлювалася. У цій нормі було відсутнє таке діяння як знищення. Ймовірно законодавець вважав, що воно ідентичне з поняттям пошкодження.

Крім цього, у цій главі передбачалася відповідальність за пошкодження: сухопутних чи водних шляхів, споруд, предметів громадського використання (п.1 ст. 549 Уложення); знаку, який знаходився на межі (п. 2 ст. 549 Уложення); фруктовому саду, виноградника, посіву (п.3 ст. 549 Уложення); публічного пам'ятника, предмета науки, мистецтва, споруди, призначеної для оборони країни; складу з воїнськими предметами, бойовими припасами, гідротехнічної споруди особливого значення; чужого скота, риби, виноградної лози тощо (п.1-10 ч.1 ст. 550 Уложення). Пошкодження майна через необережність було кримінально караним лише щодо конкретних предметів, а саме: телеграфу, телефону, залізничної колії, пароплава тощо (статті. 565–568 Уложення) і каралося штрафом до п'ятисот рублів. Дії, спрямовані на усунення на припинення пожежі, вибуху затоплення. Які спричинили пошкодження майна виключали кримінальну протиправність діяння (ст. 569 Уложення) [118].

Отже, починаючи із X ст. до початку XX ст. відбулося формування інституту кримінальних правопорушень проти власності, який охопив правопорушення знищенням та пошкодженням майна. Це свідчить про закріплену на нормативному рівні кримінально-правову охорону відносин власності, яка містила положення і цивільно-правової відповідальності. Останнє підтверджується наявністю обов'язку для суб'єкта кримінального правопорушення умисного знищення чи пошкодження відшкодувати завдані майнові збитки потерпілому. Окремо сформованої загальної норми за знищення чи пошкодження майна не було закріплено до початку XX ст., переважно це були спеціальні норми з конкретизацією видів майна. Закріплення загальної кримінально-правової норми за умисне знищення чи

пошкодження майна відбулося в Уложенні 1903 р. із визначенням розмірів заподіяної шкоди умисного знищення майна за кваліфіковані склади. Найбільш суворе покарання існувало за знищення чи пошкодження чужого майна шляхом підпалу.

Нормативно-правові акти, які функціонували на Галичині і частині Буковини сучасної України були прийняті владою Австрійської імперії і Румунії. У Закарпатті були чинними закони Угорщини. У 1867 р. утворилася Австро-Угорська імперія і серед визначних пам'яток був Кримінальний кодекс 1852 р., чинний в Австрії, а також на територіях Галичини та Буковини. У 1879 р. в Угорщині було прийнято інший Кримінальний кодекс, положення якого діяли на території Закарпаття [20, с. 78].

Кримінальний кодекс 1852 р. містив такі склади злочинів проти власності, як: крадіжка, шахрайство, пошкодження чужого майна та ін. Класифікація кримінальних правопорушень поділялася на тяжкі злочини (ч. 1, §§ 1–232) та проступки і злочини (ч. 2, §§ 233–532). Водночас поняття тяжкого злочину було відсутнє в цьому кодексі [296]. На Закарпатті було чинним «Угорське кримінальне уложення про злочини і проступки» 1879 р., Закон № 5 від 1878 р.

У період української революції 1917–1921 рр. застосовувалося законодавство про кримінальну відповідальність Російської імперії в тій частині, яка не суперечила принципам, проголошеним українськими урядами, але існували й інші джерела. Так, III Універсалом Української Центральної Ради скасовувалася смертна кара, передбачена Уложенням 1903р.

Із встановленням на території України у 1919 р. радянської влади кримінальне законодавство базувалося на нормативних актах уряду РРФСР [244]. Однак, необхідно зазначити, що до 1919 р. було прийнято низку актів, чинність яких тривала і після 1919 р. На боротьбу з усіма видами злочинів була спрямована постанова «Про покарання для винних у публічному заклик до вбивства, розбою, грабежу, погромів та інших тяжких злочинів», прийнята 6 липня 1917 р. Тимчасовим урядом Російської імперії і в подальшому

схвалення Центральною Радою. У документі передбачалися види покарань, пов'язані з позбавленні волі. Відповідно в наказі «Про утворення губерніальної і повітової влади» від 6 березня 1918 р. зазначалося, що у випадках надзвичайного характеру може створюватися військовий революційний суд для розгляду у межах губернії: грабежів, вбивств, підпалів та ін. Військові революційні суди створювалися для боротьби зі злочинами проти особи та злочинами проти власності, які в цей час були найбільш розповсюджені. При цьому в обіжнику від 21 березня 1918 р. зазначалося, що злочинцями перерізаються телефонні та телеграфні дроти. Тому слід вжити заходів, щодо охорони телефонних та телеграфних дротів, а винних притягувати до відповідальності за законами воєнного часу [92, с. 91–93].

Відповідно до декрету «Про землю» від 26 жовтня (8 листопада) 1917 р., затвердженого постановою Першого Всеукраїнського з'їзду Рад, приватна власність на землю була скасована і безкоштовно передана «трудящим». У декреті існувала заборона за знищення майна яке конфіскується державою і вважалось тяжким злочином, який карався «революційним судом» але не передбачалась конкретна міра покарання. Це свідчить про відсутність комплексного правового регулювання в частині передбачення покарання [62]. У змісті актів не існувало термінів знищення або пошкодження майна, а такі дії оцінювалися як злочин проти соціалістичної, особистої власності громадян, а інколи як контрреволюційний, посадовий або військовий злочин.

У цей час не існувало єдиного кодифікованого нормативно-правового акту і юридичною підставою притягнення до кримінальної відповідальності виступали рішення органів більшовицької влади. Для забезпечення єдності застосування кримінального законодавства у 1919 р. було прийнято «Керівні начала кримінального права Російської Соціалістичної Федеративної Республіки» [88]. Цей акт складався з норм Загальної частини, норми Особливої частини зосереджувалися в окремо прийнятих нормативних актах влади. Статусу покарання набув інститут заручників, п'яти і десятихатників, кругова порука. Значна частина покарань призначалась як в

адміністративному так і позасудовому порядку, що не дозволяло встановити відмінність між каральними заходами адміністративного та кримінального характеру [156, с. 268].

Запровадження Нової економічної політики зумовило необхідність прийняття 23 серпня 1922 р. Всеукраїнським Центральним Виконавчим комітетом постанови «Про введення в дію Кримінального кодексу Української Соціалістичної Радянської Республіки», яка проголошувала, що цей акт сформований на основі КК РСФРР з метою встановлення єдності радянського кримінального законодавства [249; 250]. Кодекс складався із Загальної та Особливої частин. Закріплене в ньому поняття злочину не містило ознаки протиправності, що дозволяло за аналогією притягати особу до кримінальної відповідальності за діяння, які не містили ознак складу злочину. Достатньою підставою призначення кримінального покарання був соціальний стан (статус) особи [146].

Загалом, КК УСРР містив одинадцять видів кримінальних покарань: а) оголошення ворогом трудящих з позбавленням громадянства УСРР і тим самим громадянства СРСР і з вигнанням за межі СРСР назавжди; б) позбавлення волі в виправно-трудовах таборах у віддалених місцевостях СРСР; в) позбавлення волі в загальних місцях ув'язнення; г) примусова праця без позбавлення волі; д) обмеження прав; е) видаленням за межі СРСР на строк; є) видалення за межі УСРР або за межі окремої місцевості з оселенням у тих чи інших місцевостях або без такого оселення, з заборонаю проживати в тих чи інших місцевостях або без такої заборони (ст. 21); к) громадська догана; л) конфіскація майна; м) штраф; н) пересторога. До єдиного переліку покарань КК УСРР смертна кара не включалася, у зв'язку тим, що радянська влада намагалася показати тимчасовий характер цього заходу. Поряд з цим правозастосовна практика свідчила про систематичне застосування вищої міри покарання (розстрілу). Окрім покарання Кодекс містив “заходи соціального захисту”, які застосовувалися судом замість основного покарання або призначалися додатково, а саме: а) поміщення в установи для розумово

відсталих або морально дефективних; б) примусове лікування; в) заборона займати певну посаду або займатися певною діяльністю чи промислом; г) виселення з певної місцевості.[249, с. 81]

Структурно Особлива частина КК 1922 р. складалася з восьми глав: “I. Державні злочини (контрреволюційні)”; “II. Посадові (службові) злочини”; “III. Порушення правил про відділення церкви від держави”; “IV. Злочини господарські”; “V. Злочини проти життя, здоров’я, свободи та гідності особи”; “VI. Майнові злочини”; “VII. Військові злочини”; “VIII. Порушення правил, що охороняють народне здоров’я, суспільну безпеку і публічний порядок” [146].

У КК УРСР 1922 р. існувала загальна норма за пошкодження майна на два види: простий вид – пошкодження майна у будь-який спосіб (ч. 1 ст. 145) і пошкодження майна загально небезпечним способом – шляхом підпалу, підтоплення, вибуху тощо (ч. 2. ст. 145). Існували і спеціальні норми встановлювалась відповідальність за пошкодження або знищення лісових насаджень, пошкодження або знищення продукції у процесі виробництва, посівів та урожаю, пам’яток культури, взятих під охорону держави об’єктів природи [146].

Зміна соціально-політичної обстановки призвела до прийняття 1 липня 1927 р. нового КК УСРР, в основу якого було покладено зміст КК УСРР 1922 р. та інші союзні нормативні акти СРСР. Поняття злочину не містило ознак протиправності, дозволялася аналогія закону, передбачався інститут зняття судимості, поняття давності виконання вироку. Термін “покарання” замінено поняттям “заходи соціального захисту”, які поділялися на: судово-виправні, медичні та медико-педагогічні. Мета цих заходів полягала у: попередженні злочинів; позбавленні суспільно небезпечних елементів можливості здійснювати нові злочини; виправно-трудовому впливі на засуджених. Було розширено поняття контрреволюційного злочину, більш суворими стали санкції [148].

За знищення чи пошкодження майна КК УСРР 1927 р. передбачав кілька норм. Так, у ч. 1 ст. 75 Цього кодексу містився основний склад злочину за умисне знищення чи пошкодження державного, приватного, кооперативного майна, електропроводок, засобів зв'язку і передбачало покарання позбавлення волі на строк до трьох років, або виправно-трудова робота. У ч. 2 ст. 75 КК УСРР містився кваліфікований склад умисне знищення чи пошкодження чужого майна вчиненого повторно, або таке, яке спричинило до припинення чи призупинення виробництва або заподіяло іншої тяжку втрати. Такі дії каралися позбавленням волі на строк до 5 років із конфіскацією майна або без такої. Особливо кваліфікуючого ознакою було вчинення знищення чи пошкодження чужого майна шляхом підпалу, затоплення чи іншим загально небезпечним способом, або якщо вони спричинили людські жертви чи громадське лихо, - каралося позбавленням волі на строк до 10 років із конфіскацією майна або без такої (ч. 3 ст. 75 КК УСРР) [148].

Пізніше у КК УСРР 1927 р. внесли нову норму – ст. 75¹. У частині першій цієї норми передбачалася відповідальність за умисне знищення або пошкодження майна приватної особи, вчинене на ґрунті класової боротьби за сприяння здійсненню заходів Радянської влади, вчинене шляхом підпалу або іншим загально небезпечним способом. За ці дії закріплювалося покарання у виді позбавлення волі на строк до 5 років із конфіскацією всього або частини майна. Ті самі дії, що спричинили людські жертви або громадське лихо, каралися позбавленням волі на строк до десяти років із конфіскацією майна (ч. 2 ст. 75¹ КК УСРР). Умисне знищення або пошкодження майна, що належить приватним особам, каралося, залежно від виду цього злочину, позбавленням волі або виправно-трудовими роботами на строк до 6 місяців або штрафом, позбавленням волі на строк до 5 років (ст. 189 КК УСРР) [147].

Крім цих статей КК УСРР 1927 р. містив низку «спеціальних» норм за знищення чи пошкодження спеціального майна, наприклад, шляхом умисного знищення або доведення до господарської непридатності коней у колективних господарствах, вчинене на ґрунті контрреволюційних намірів. Такі дії

каралися позбавленням волі на строк до 10 років із конфіскацією майна (ч. 1 ст. 75² КК УРСР 1927 р.). Злочинний недогляд таких коней, якщо це не спричинило падіж коня або не призвело його до непридатного стану, каралися позбавленням волі на строк до трьох років або виправно-трудовими роботами (ч. 2 ст. 75² КК УРСР 1927 р.). Дії осіб, які умисно знищували коня в приватному господарстві, або приводили його до господарської непридатності, каралися позбавленням волі на строк до 5 років або штрафом (за наявності пом'якшуючих обставин) у розмірі десятикратної вартості коня (ст. 75^{2a} КК УРСР 1927 р.) [22, с. 58].

Псування або поламання належних радгоспам, машинно-тракторним станціям або колгоспам тракторів, сільськогосподарських машин каралося виправно-трудовими роботами на строк до 6 місяців і позбавленням волі на строк до 3 років (ст. 75⁴ КК УРСР 1927 року). Умисне пошкодження морського телеграфного кабелю каралося позбавленням волі на строк до 1 року і виправно-трудовими роботами на строк до 6 місяців, штрафом (ст. 76 КК УРСР 1927 р.). Необережне знищення або пошкодження державного чи громадського майна каралося позбавленням волі на строк до 2 років або виправно-трудовими роботами на строк до одного року (ст. 57⁶ КК Української РСР 1927 р.). Безгосподарне ставлення працівників бібліотек до своїх обов'язків, що спричинило руйнування або розтрату книжкового фонду, псування книг, каралося позбавленням волі на строк до 3 місяців, виправно-трудовими роботами на строк до 3 місяців або громадською доганою (ст.ст. 176¹, 177² КК УРСР 1927 р.) Також встановлювалась кримінальна відповідальність за знищення чи пошкодження власного, а не лише чужого майна. Так, згідно зі ст. 75³ КК УРСР 1927 р. умисне знищення чи пошкодження майна з метою отримання страхової винагороди, залежно від виду цього злочину, каралося позбавленням волі до 3 років, або виправними роботами до 5 років із конфіскацією майна або без неї, або позбавленням волі до 10 років із конфіскацією майна або без неї [22, с. 58-59]. Норми за необережне знищення чи пошкодження майна приватної форми власності у

КК УРСР 1927 р. Об'єктивні ознаки злочину знищення чи пошкодження чужого майна виступали частиною таких складів злочинів, як бандитизм, масові безпорядки, втеча з-під варти чи місця ув'язнення.

Аналіз положень кодексу дозволяє констатувати, що більшість норм, які передбачали відповідальність за умисне знищення чи пошкодження майна містилися в розділі «Інші злочини проти порядку управління» і лише дві норми (передбачені ст.ст. 177⁷, 189 КК УРСР) розташовувалися у розділі «Майнові злочини».

У 30-х рр. ХХ ст. норми кримінально-правового характеру містилися не лише в КК 1927 р., а і в постановах ВУЦВК та Ради Народних Комісарів. Наприклад, 7 серпня 1932 р. було прийнято постанову «Про охорону майна державних підприємств, колгоспів та кооперації і зміцнення суспільної (соціалістичної) власності» [177]. Згідно з нею розкрадання суспільної власності (в тому числі колгоспної) каралося розстрілом та конфіскацією всього майна, а за наявності обставин, які пом'якшують покарання, могло замінитися позбавленням волі на строк не менше 10 років. Прийняття таких актів зумовлювалося здійсненням карально-репресивної політики радянської влади, що призвело до масового голодомору 1932–1933 рр. та репресій 1937 – 1938 рр. Кримінально-правові акти прийняті у 1939–1945 рр. свідчили про посилення ролі загальносоюзного законодавства та кримінальної репресії.

Послаблення тоталітарного режиму в СРСР зумовило прийняття 28 грудня 1960 р. Верховною Радою УРСР КК у новій редакції, який набрав чинності з 01 січня 1961 р. [144; 13]. Згідно з цим кодексом підставою кримінальної відповідальності був склад злочину. Замість поняття «заходи соціального захисту» закріплювалося поняття покарання, його метою виступала спеціальна та загальна превенція злочинів. Система покарань КК УРСР 1960 р. порівняно із КК УСРР 1927 р. не містила таких покарань як висилка з країни та позбавлення громадянства. До основних покарань належали: 1) позбавлення волі на певний строк; 2) заслання; 3) вислання; 4) виправні роботи без позбавлення волі; 5) позбавлення права займати певні

посади або займатися певною діяльністю; 6) штраф; 7) громадська догана. Після проголошення незалежності України до КК України внесено багато змін і доповнень з метою гуманізації законодавства.

У розділі «Злочини проти державної і колективної власності» було передбачено відповідальність за умисне знищення або пошкодження державного чи громадського майна (ст. 89 КК УРСР); необережне знищення або пошкодження державного чи колективного майна (ст. 90 КК УРСР); недбале ставлення до охорони державного або колективного майна (ст. 91 КК УРСР) [144].

Стаття 89 «Умисне знищення або пошкодження державного чи громадського майна» КК УРСР в частині першій передбачає відповідальність за умисне знищення або пошкодження державного чи громадського майна, яке карається виправними роботами на строк до одного року або штрафом у розмірі до ста карбованців. Частина друга цієї норми передбачає відповідальність за те саме діяння, вчинене шляхом підпалу або іншим загальнонебезпечним способом, а так само умисне знищення чи істотне пошкодження лісових масивів шляхом підпалу, яке караються позбавленням волі на строк до десяти років. Частина третя закріплює відповідальність за умисне знищення або пошкодження державного чи громадського майна або лісових масивів, вчинене шляхом підпалу або іншим загальнонебезпечним способом, якщо це діяння спричинило людські жертви або завдало особливо великої шкоди, яке карається позбавленням волі на строк від восьми до п'ятнадцяти років з засланням на строк від двох до п'яти років чи без заслання [144].

Зупинимося на аналізі складу злочину умисного знищення або пошкодження державного чи громадського майна (ст. 89 КК УРСР). Предметом злочину є державне чи суспільне майно в тому числі будівлі, споруди, лісові масиви.

Із об'єктивної сторони знищення державного чи суспільного майна передбачає протиправне перетворення майна у повну непридатність відносно

його цільового призначення. Внаслідок знищення майно припиняє існувати або повністю втрачає своє господарську цінність. Пошкодження майна – це протиправне приведення його в часткову непридатність. Внаслідок пошкодження майно втрачає лише частину свого цільового призначення.

Суб'єктом цього злочину може бути особа, якій виповнилося 16 р. За умисне пошкодження соціалістичного майна, що потягло тяжкі наслідки (ч. 2, 3 ст. 89 КК УРСР), кримінальній відповідальності підлягала особа з 14 р.

Стаття 89 КК УРСР не охоплювала всіх видів умисного знищення чи пошкодження майна. Спеціальні норми, пов'язані із знищенням чи пошкодженням окремих видів майна містилися в інших главах Особливої частини КК УРСР це ст. 60 «Диверсія», ст. 71 «Масові безпорядки», ст. 78 «Пошкодження шляхів сполучення і транспортних засобів», ст. 144 «Вимагання», ст. 159 «Потрава посівів і пошкодження насаджень», ст. 205 «Пошкодження морського телеграфного кабеля», ст. 207 «Знищення і зруйнування пам'яток культури», ст. 228 «Забруднення водойм», ст. 244 «Промотання або втрата військового майна», ст. 245 «Умисне знищення або пошкодження військового майна», ст. 248 «Порушення правил кораблеводіння», ст. 261 «Насильство над населенням у районі воєнних дій».

Для кваліфікації умисного знищення або пошкодження державного чи громадського майна за ст. 89 КК УРСР мотиви значення не мають.

Відповідно до п. 19 постанови Пленуму Верховного суду СРСР від 11 липня 1972 р. № 4 «Про судову практику в справах про викрадення державного та громадського майна» викрадення державного чи громадського майна, поєднане з умисним знищенням чи пошкодженням майна кваліфікується як викрадення державного чи громадського майна і умисне знищенням чи пошкодженням майна.

До кваліфікуючих ознак за умисним знищенням чи пошкодженням майна вчинення його шляхом підпалу, вибуху, затоплення чи іншим способом, які можуть спричинити людські жертви чи знищення великої кількості речей,

предметів. За ч. 2 ст. 89 КК УРСР кваліфікується і умисним знищенням чи пошкодженням лісових масивів шляхом підпалу.

За ч. 3 ст. 89 КК УРСР кваліфікується і умисне знищенням чи пошкодженням майна, якщо воно потягло людські жертви або задало особливо великої шкоди. Під людськими жертвами необхідно вважати загибель хоча б однієї особи. Психічне відношення винного до загибелі людей виражається у формі необережності. Якщо особа вчинила умисне знищення або пошкодження майна, що потягло людські жертви, мало прямий чи непрямий умисел на позбавлення життя потерпілих, вчинене необхідно кваліфікувати за сукупністю як умисне вбивство і умисне знищення або пошкодження державного та громадського майна (за ст. 93 і ч.3 ст.89). Спричинення будь-якому в результаті знищення чи пошкодження державного чи громадського майна шляхом підпалу чи іншим загальнонебезпечним способом тяжкого чи середньої тяжкості тілесного ушкодження (при необережній формі вини до таких наслідків) не охоплюється поняттям людські жертви і повинно кваліфікуватися за ч. 2 ст. 89 КК УРСР. Якщо такий же результат був метою винного або він свідомо допускав можливість його настання відповідальність буде наставати за сукупністю злочинів за ч. 2 ст. 89 КК УРСР і відповідно за ст. 101 або 102 КК УРСР [143, с. 290-291].

У розділі «Злочини проти індивідуальної власності громадян» закріплювалася норма лише за умисне знищення або пошкодження індивідуального майна громадян (ст. 145 КК УРСР). Покарання за умисне знищення або пошкодження індивідуального майна громадян каралося менш суворо, ніж аналогічні дії, вчинені щодо державного чи колективного майна. Так, умисне знищення або пошкодження державного чи колективного майна передбачало покарання позбавленням волі на строк до 1 року, або виправні роботи на той же строк, або штраф у розмірі до 200 карбованців (ч. 1 ст. 89 КК УРСР); позбавленням волі на строк до 10 років (ч. 2 ст. 89 КК УРСР); позбавленням волі на строк від 8 до 15 років (ч. 3 ст. 89 КК УРСР). Умисне знищення або пошкодження особистого майна громадян, що завдало значної

шкоди потерпілому каралося виправними роботами на строк до шести місяців або штрафом у розмірі до п'ятдесяти карбованців (ч. 1 ст. 145 КК УРСР). Кваліфікований склад умисного знищення або пошкодження особистого майна громадян, вчинене шляхом підпалу або іншим загальнонебезпечним способом, чи таке, що спричинило людські жертви або інші тяжкі наслідки, - каралося позбавленням волі на строк до восьми років (ч. 2 ст. 145 КК УРСР) [144, с. 60].

Зупинимось на аналізі складу злочину умисного знищення або пошкодження особистого майна громадян (ст. 145 КК УРСР). Предметом злочину є особистого майна громадян в тому числі житлові будівлі, споруди домоволодіння, речі, меблі, автомобілі, тварини, посіви, плодові ягідні насадження на присадибній ділянці). З об'єктивної сторони знищення особистого майна громадян передбачає протиправне перетворення мана у повну непридатність відносно його цільового призначення. Внаслідок знищення майно припиняє існувати або повністю втрачає своє господарську цінність. Пошкодження майна – це протиправне приведення його в часткову непридатність. Внаслідок пошкодження майно втрачає лише частину свого цільового призначення.

Обов'язковими умовами настання кримінальної відповідальності за умисного знищення або пошкодження особистого майна громадян, передбаченого ч. 1 ст. 145 КК УРСР є спричинення значної шкоди потерпілому і наявність причинного зв'язку між діями винного і спричиненою шкодою. Питання про те яка шкода є значною вирішується з урахуванням обставин справи в кожному конкретному випадку. Значимість пошкодженого чи знищеного майна для потерпілого визначається не тільки вартістю, а й особливою цінністю майна в конкретних умовах.

Злочин вважається закінченим з моменту спричинення значної шкоди особистому майну громадян.

Якщо спричинена шкода не є значною, знищення або пошкодження особистого майна громадян тягне лише цивільно-правову відповідальність. У

тих випадках, коли незначна шкода є результатом замаху на знищення або пошкодження особистого майна громадян в значних розмірах, відповідальність настає за статтями 17 і 145 КК УРСР.

Суб'єктом цього злочину може бути особа, якій виповнилося 16 р., а за наявності обтяжуючих ознак, передбачених ч.2 ст. 145 КК УРСР з 14 р. Суб'єктивна сторона розглядуваного злочину передбачає наявність умисної форми вини. Умисел може бути прямим і непрямим. Мотиви знищення або пошкодження особистого майна громадян можуть бути різними – помста, ревності, злоба, хуліганські мотиви, тощо. Мотив не є обов'язковою ознакою цього складу злочину, але має важливе значення для з'ясування відмінності знищення або пошкодження особистого майна громадян від суміжних складів злочинів. Наприклад, умисне знищення або пошкодження особистого майна громадян без обтяжуючих ознак із хуліганських мотивів необхідно кваліфікувати за ст. 206 КК УРСР. У тих випадках, коли хуліганство виразилося в знищенні чи пошкодженні майна громадян шляхом підпалу чи іншим загальнонебезпечним способом або потягло людські жертви чи інші тяжкі наслідки, відповідальність настає за сукупністю – ч. 2 чи ч. 3 ст. 206 чи ч. 2 ст. 45 КК УРСР. Знищення винним викраденого майна з метою приховати вчинений злочин охоплюється ст. 140 «Крадіжка» КК УРСР і додаткової кваліфікації за ст. 145 КК УРСР не потребувало.

Кваліфікуючими ознаками умисного знищенням чи пошкодженням майна, крім підпалу, можуть бути визнані вибух, затоплення, отруєння тварин чи інший спосіб, який створює загрозу загибелі людей чи інші тяжкі наслідки. Під людськими жертвами необхідно вважати загибель хоча б однієї особи. Під іншими тяжкими наслідками необхідно вважати спричинення шкоди здоров'ю людини (тяжкі чи середньої тяжкості тілесні ушкодження), спричинення значної майнової шкоди багатьом особам чи великої матеріальної шкоди потерпілому, залишення його без житла, їжі, одягу тощо [143, с. 395].

Після 1991 р. КК 1960 р. було доповнено новими положенням, нормами, які передбачали кримінальну відповідальність за знищення чи пошкодження

майна, зокрема спеціального потерпілого, наприклад статті: 78¹, 86², 147², 147³, 155⁸, 189⁵, 198². Усі спеціальні норми можна диференціювати на такі три групи:

Перша група злочинів – це злочини, спрямовані на знищення чи пошкодження спеціальних видів майна: шляхів сполучення і транспортних засобів; об'єктів магістральних нафто-, газо- та нафтопродуктопроводів; посівів і насаджень; морського телеграфного кабелю; пам'яток історії та культури; військового майна.

Друга група злочинів – злочини, спрямовані на знищення чи пошкодження спеціального майна відповідним способом, а саме: диверсія, вимагання, протидія законній підприємницькій діяльності; масові безпорядки, примушування до виконання чи невиконання цивільно-правових зобов'язань.

Третя група злочинів, спрямованих на знищення чи пошкодження майна спеціального потерпілого працівника правоохоронного органу чи судді.

У КК УРСР 1960 р. закріплювалися норми, які містили відповідальність за погрозу знищенням чи пошкодженням майна, висловлену потерпілому зв'язку із виконанням ним службової чи громадської діяльністю, а саме статті: 176² «Погроза щодо судді»; 180 «Перешкодження явці свідка, потерпілого, експерта, примушування їх до відмови від дачі показань чи висновку, підкуп цих осіб або погроза помстою за надані показання чи висновок»; 189² «Погроза працівникові правоохоронного органу»; 190 «Погроза або насильство щодо посадової особи, громадського працівника або громадянина, який виконує громадський обов'язок»; 217⁴ КК «Примушування працівника транспорту до невиконання своїх службових обов'язків» [143].

5 квітня 2001 р. Верховна Рада України прийняла КК України, який набрав чинності 01.09.2001. У цьому кодифікованому акті встановлювалася заборона на притягнення до кримінальної відповідальності за злочини, за які особа відбула покарання за кордоном; усунуто принцип диференціації відповідальності за злочини проти власності залежно від її форми; скасовано відповідальність за відмову давати покази проти себе, членів сім'ї чи близьких

родичів тощо. У КК України було декриміналізовано низку діянь тощо. Передбачено нові види покарань, зокрема: арешт, громадські роботи, обмеження волі. Тенденції розвитку сучасного кримінального законодавства зумовлені міжнародно-правовими процесами глобалізації, яка, зокрема, вимагає чіткого дотримання принципів гуманізації, диференціації, уніфікації.

Враховуючи принцип наступності в кримінальному праві КК України 2001 р. містить положення та інститути КК УРСР 1960 р., і в питанні кримінальної відповідальності за знищення чи пошкодження чужого майна. Доказом цього є те, що у КК 2001 р. залишаються і дотепер кримінально-правові норми, які передбачають відповідальність за диверсію (ст. 113 КК України), пошкодження шляхів сполучення і транспортних засобів (ст. 277 КК України), пошкодження об'єктів магістральних або промислових нафто-, газо-, конденсатопроводів та нафтопродуктопроводів (ст. 292 КК України), масові заворушення (ст. 294 КК України), вимагання (ст. 189 КК України), протидія законній господарській діяльності, примушування до виконання чи невиконання цивільно-правових зобов'язань (ст. 206 КК України), умисне знищення чи пошкодження територій, взятих під охорону держави, та об'єктів природно-заповідного фонду (ст. 252 КК України), знищення, руйнування або пошкодження об'єктів культурної спадщини (ст. 298 КК України), умисне знищення чи пошкодження майна працівника правоохоронного органу та судді (ст. 247, ст. 378 КК України), умисне та необережне знищення та пошкодження військового майна та його втрату (ст. 411 КК України), насильство над населенням у районі воєнних дій та ін.

Необхідно зазначити і про деякі відмінності КК УРСР 1960 р. від положень КК 2001 р., які полягають в тому, що чинні положення закону про кримінальну відповідальність не містять поділу відповідальності за посягання на власність залежно від її форми власності. Про це свідчать положення загальних норм статей ст.194, 196 КК України, які передбачають знищення чи пошкодження майна будь-якого незалежно від виду власності.

Заслуговує на увагу позиція Бориславського Р.А., що в окремих аспектах врегулювання кримінальної відповідальності за знищення чи пошкодження майна КК України 2001 р. був «кроком назад» порівняно з КК України 1960 р. Насамперед, це стосується редакції ч. 2 ст. 194 КК України. Незначні зміни у формулюванні цієї правової норми (порівняно із формулюванням ч. 2 ст. 145 КК 1960 р.) призвели до того, що умисне знищення чи пошкодження чужого майна, що не спричинило шкоди у великих розмірах, перестало бути кримінально-караним навіть за умови, коли воно вчинене загальнонебезпечним способом [22].

Як зазначалося вище відповідно до ч. 1 ст. 145 КК 1960 р. кримінально караним є умисне знищення або пошкодження індивідуального майна громадян, що завдало значної шкоди потерпілому і є основним складом злочину. Частина 2 ст. 145 КК 1960 р. закріплює кваліфікований склад умисне знищення або пошкодження індивідуального майна громадян, вчинене шляхом підпалу або іншим загальнонебезпечним способом, чи таке, що спричинило людські жертви або інші тяжкі наслідки» [22]. Аналізуючи положення норми можна констатувати, що у разі умисного знищення або пошкодження індивідуального майна громадян шляхом підпалу або іншим загальнонебезпечним способом, чи таке, що спричинило людські жертви або інші тяжкі наслідки, вважалось кримінально протиправними незалежно від того, чи спричинило воно значну майнову шкоду потерпілому. За таким принципом була побудована і ст. 89 КК 1960 р.

Однак чинна норма ст. 194 КК України не містить в ч. 2 ст. 194 КК України словосполучення «умисне знищення або пошкодження майна» і оперує конструкцією – «те саме діяння», що створило проблеми у застосуванні ст. 194 КК України. Враховуючи той факт, що ч. 1 ст. 194 КК України є основним складом по відношенню до ч. 2 ст. 194 КК України, то для застосування за ч. 2 ст. 194 КК України необхідна наявність обов'язкових ознак основного складу злочину, наприклад умисне знищення чужого майна,

що спричинило шкоду у великих розмірах і ознаку, яка міститься в кваліфікуючих ознаках, передбачених у ч. 2 ст. 194 КК України.

На існуючій проблемі цієї статті у науці кримінального права наголошувалося неодноразово. Так, І. Б. Газдайка-Василишин, зазначає про необхідність встановлення кримінальної відповідальності за умисне знищення чи пошкодження чужого майна, що завдало значної шкоди потерпілому, та адміністративної відповідальності за такого ж роду діяння, яким не заподіяно значної шкоди потерпілому» [48, с. 9].

А. В. Семенюк-Прибатень вважає, що згідно з чинним КК України, таке знищення або пошкодження чужого майна не є злочином, незалежно від способу його вчинення і запропонувала криміналізувати діяння, спрямовані на знищення чи пошкодження чужого майна загальнонебезпечним способом, незалежно від розміру шкоди, завданої такими діяннями [240, с. 7]. На аналізі цієї проблеми більш детально зупинимося у нашому дослідженні в інших розділах.

Отже, починаючи із X ст. до початку XX ст. відбулося формування інституту кримінальних правопорушень проти власності, який охопив правопорушення знищенням та пошкодженням майна. Це свідчить про закріплену на нормативному рівні кримінально-правову охорону відносин власності, яка містила положення і цивільно-правової відповідальності. Останнє підтверджується наявністю обов'язку для суб'єкта кримінального правопорушення умисного знищення чи пошкодження відшкодувати завдані майнові збитки потерпілому. Окремо сформованої загальної норми за знищення чи пошкодження майна не було закріплено до початку XX ст., переважно це були спеціальні норми з конкретизацією видів майна. Закріплення загальної кримінально-правової норми за умисне знищення чи пошкодження майна відбулося в Уложенні 1903 р. із визначенням розмірів заподіяної шкоди умисного знищення майна за кваліфіковані склади. Найбільш суворе покарання існувало за знищення чи пошкодження чужого майна, шляхом підпалу. Із середин і до кінця XX ст. з'являється поділ на

знищення чи пошкодження майна в загальній і спеціальній нормі. І найбільш чітка диференціація кримінальної відповідальності була закріплена в КК 2001 р. Сформовані етапи розвитку законодавства про кримінальну відповідальність за умисне знищення чи пошкодження майна зумовлені соціально-політичними та економічними змінами в розвитку української державності [156].

1.3. Аналіз кримінального законодавства зарубіжних країн за умисне знищення або пошкодження чужого майна

Для проведення порівняльного аналізу чинного українського кримінального законодавства із кримінальним законодавством зарубіжних країн необхідно оперувати порівняльно-правовим (порівняльним, компаративний) методом дослідження. Це дозволить з'ясувати зміст і сутність кримінально-правових норм, інститутів, кримінально-правової політики держави з метою виявлення ознак і характеристик догми права й закономірностей її розвитку для визначення можливих напрямів удосконалення кримінального законодавства України і практики його застосування [155, с. 29].

З метою з'ясування особливостей кримінального законодавства різних країн вважаємо за необхідне використати запропоновану вченими умовну класифікацію правових сімей. Однією з найпоширеніших класифікацій правових сімей є класифікація запропонована відомими французькими компаративістами Рене Давидом і Каміллою ЖофFRE-Спінозі – романо-германська, сім'я загального права, сім'я соціалістичного права, філософські або релігійні системи. Вона ґрунтується на таких критеріях: 1) юридико-технічних (джерела права, структура чинного права, юридична термінологія, правові принципи, концепції, конструкції, методи та практика роботи юристів

тощо); 2) ідеологічних (філософські, політичні й економічні принципи, світоглядні та суспільні ідеали, на які спирається відповідне національне право) [251, с. 87].

Інші вчені пропонують інший поділ правових сімей. Наприклад, О. Ф. Скакун поділяє сучасні правові системи на такі типи:

1. *Романо-германський тип правової системи* (країни континентальної Європи: Італія, Франція, Іспанія, Португалія, Німеччина, Австрія, Швейцарія та ін.). В середині романо-германського типу правової системи виділяють два підтипи або дві правові групи: романську (Франція, Бельгія, Люксембург, Голландія, Італія, Португалія, Іспанія) та германську (Німеччина, Австрія, Швейцарія та ін.).

2. *Англо-американський тип правової системи* (Англія, Північна Ірландія, США, Канада, Австралія, Нова Зеландія, певною мірою – колишні колонії Британської імперії). В англо-американському типі правової системи розрізняють два підтипи (дві групи): англійське загальне право (Англія); американське право (США). Крім того, поділ англо-американського типу правової системи можливий на дві групи: європейське загальне право (Англія, Ірландія); позаєвропейське загальне право (США, Канада). Право кожної країни поза Європою набуло широкої автономії в рамках англо-американського типу правової системи.

3. *Змішаний тип правової системи* виник на стику двох класичних типів правової системи – романо-германської та англо-американської. У рамках цього типу можна виділити дві групи: північноєвропейські (скандинавські) правові системи (Данія, Швеція, Норвегія, Ісландія, Фінляндія); латиноамериканські правові системи (Аргентина, Парагвай, Уругвай, Чилі та ін.).

4. Релігійно-традиційний тип правової системи має декілька підтипів: – релігійно-общинний (мусульманська, індуська, іудейська, християнська групи) [245, С. 524–525].

Інший дослідник Х. Бехруз виділяє три основні правові сім'ї: романо-германська, англосаксонська і соціалістична, до яких примикають інші правові сім'ї, а саме: релігійні і традиційні правові системи, зокрема мусульманське й індуське право, право країн Далекого Сходу, а також правові системи країн Африки [282, с. 30]. Ми ж погоджуємося з думкою О. Ф. Скакун про те, що соціалістичні правові системи переважно стали історією (їх можна вивчати в ретроспективному плані), проте й сьогодні є низка правових систем (Куба, В'єтнам, КНДР), які зберегли соціалістичне забарвлення із внесенням до них більших чи менших – залежно від держави – новацій. Проте це не означає, що з урахуванням «соціалістичного» забарвлення їх не можна віднести до класично усталених типів правової системи [245, с. 525].

Запропоновані класифікації не можуть бути остаточними, тому що сформовані у певному методологічному контексті з оглядом на конкретні дослідницькі цілі і мають відносний характер. У дослідженні ми будемо намагатися охопити різні правові сім'ї.

Розпочнемо з аналізу законодавства країн романо-германської правової сім'ї або сім'ї континентального права, яка охоплює країни континентальної Європи (звідси походить її друга назва – «сім'я континентального права»), Латинської Америки, деякі країни Африки, Близького Сходу. Генезис романо-германської правової сім'ї нерозривно пов'язаний із Стародавнім Римом. У своєму формуванні і розвитку романо-германська правова сім'я пройшла декілька етапів. Більшість компаративістів виокремлюють серед них, як правило, три основні етапи: становлення (період до XIII століття); ренесансу (період XIII–XVIII століть), тісно пов'язаний з відродженням римського права після його тривалого занепаду; широкомасштабних кодифікаційних робіт (період XIX–XX століть). Характерними рисами романо-германської правової сім'ї є: наявність писаної конституції, норми якої мають найвищу юридичну силу, пріоритет закону над іншими джерелами права – доктриною, прецедентом, звичаєм [77, с. 322].

До цієї сім'ї відноситься кримінальне законодавство члена ЄС Республіки Польща. У КК (Кодексу правопорушень – Kodeks wykroczen) Республіки Польща кримінальна відповідальність за знищення чи пошкодження майна міститься в чотирьох частинах ст. 288 та двох частинах ст. 294 у розділі XXXV «Злочини проти власності». Основний склад цього злочину закріплений в ч. 1, 3 ст. 288 КК Республіки Польща, а привілейований – міститься в ч. 2 ст. 288. Кваліфіковані склади злочину знаходяться в окремих частинах 1 та 2 ст. 294 КК Республіки Польща. Об'єктивна сторона злочину (ч. 1 ст. 288) охоплює дії, які полягають у знищенні, пошкодженні чужого майна, приведенні його у непридатний для використання стан. У законі відсутня вказівка на мінімальний розмір спричиненої шкоди злочином. Для встановлення ознак умисного знищення чи пошкодження майна, зокрема щодо розміру заподіяної шкоди необхідно звернутися до положень іншого розділу.

У ч. 1 ст. 124 КК Республіки Польща свідчить, що кримінально караним є знищення, пошкодження або приведення чужої речі в непридатний до використання стан, якщо розмір шкоди перевищує 500 злотих і ці діяння вчинені умисно.

У частині 4 ст. 124 цього КК Республіки Польща зазначено про обов'язок суб'єкта злочину відшкодувати розмір вартості шкоди або відновити пошкоджене чуже майно до стану, який передував вчиненню злочину [17, с. 112]. Кваліфікованим складом є пошкодження, порушення правил монтажу чи ремонту підводного кабелю (ч. 3 ст. 288 КК Республіки Польща). За ці діяння передбачене покарання у вигляді позбавлення волі від 3 місяців до 5 років [132].

Знищення або пошкодження майна, яке спричинило значну шкоду передбачено ч. 1 ст. 294 КК Республіки Польща. Кваліфікованим складом цього злочину є вчинення зазначених дій стосовно майна, яке має особливе культурне значення (ч. 2 ст. 294 КК Республіки Польща).

Покарання за кваліфіковані склади злочинів (ч. 1 та ч. 2 ст. 294 КК Республіки Польща) передбачає позбавлення волі від 1 року до 10 років. Таким чином, покарання за основний склад знищення, пошкодження чужого майна за цим кодексом є більш суворим ніж в КК України. Якщо мінімальна сума складає 500 злотих і дорівнює 5000, є більш суворим (максимум 5 років позбавлення волі) ніж за основний склад ч. 1 ст. 194 КК України (максимум 2 роки позбавлення волі) за знищення майна у великих розмірах, які складають 378 500 станом на 2024 р. (ст. 194 КК України) [166, с. 154].

Дещо інший, більш адаптований до європейського законодавства, підхід відносно притягнення до кримінальної відповідальності за умисне знищення або пошкодження майна передбачений у ч. 1 ст. 187 КК Литви. У цій статті закріплено відповідальність за знищення чи пошкодження чужого майна незалежно від розміру заподіяної шкоди, а в ч. 3 цієї статті – за знищення або пошкодження чужого майна невеликого розміру (незначної цінності) визнається кримінальним проступком [243, с. 71].

Цікавою є позиція законодавця Латвійської Республіки, так у ст. 178 КК встановлено відповідальність за умисне знищення, пошкодження власного майна з метою одержання страхової суми, - карається позбавленням волі на строк до двох років або арештом, або примусовими роботами, або штрафом до сорока мінімальних місячних заробітних плат [124, с. 161–169].

Відповідно до ч. 1 ст. 203 підрозділу 2 «Пошкодження майна» розділу 13 КК Естонської Республіки кримінальна відповідальність за пошкодження чи знищення речі іншої особи, якщо це спричинило значну шкоду. Такі дії караються грошовим покаранням або позбавленням волі на строк до п'яти років. Згідно ч. 2 ст. 203 КК Естонської Республіки передбачається вчинення того самого діяння (пошкодження чи знищення речі іншої особи) юридичною особою, яке карається грошовим стягненням. У цьому ж підрозділі закріплюється відповідальність і за пошкодження чи знищення пам'ятки культури, музейного інвентарю чи музейної колекції через недбалість у спосіб, що є небезпечним для населення або завдає великої шкоди і карається

грошовим покаранням або позбавленням волі на строк до одного року. Згідно ч. 2 ст. 203 КК Естонської Республіки передбачається вчинення того самого діяння (пошкодження чи знищення речі іншої особи) юридичною особою, яке карається грошовим стягненням [122].

У розділі III Спеціальної частини КК Республіки Албанії усі види руйнувань власності (глава III) можна виділити за трьома основними критеріями:

1) психічне ставлення до цього діяння. Статтями 150–160 КК Республіки Албанії передбачено відповідальність за умисне, а статтями 161–162 КК Республіки Албанії – за необережне руйнування чи пошкодження власності;

2) спосіб руйнування. Існує окремо норма за руйнування власності вогнем (ст. 151 КК Республіки Албанії), вибухом (ст. 152 КК Республіки Албанії), затопленням (ст. 153 КК Республіки Албанії), іншими засобами, що становлять небезпеку для довкілля і здоров'я людей (ст. 154 КК Республіки Албанії);

3) предмет. Розрізняють руйнування: залізничних й автомобільних шляхів (ст. 155 КК Республіки Албанії); телеграфної, телефонної, радіотелевізійної, іншої мережі зв'язку (ст. 156 КК Республіки Албанії); системи поливу, у т.ч. шляхом її висушування, відкриття дамб тощо (статті 157 і 158 КК Республіки Албанії); системи водного постачання (ст. 159 КК Республіки Албанії); творів культури (ст. 160 КК Республіки Албанії). Як слушно зазначає М. І. Хавронюк, ці норми є відчутно казуальними. Це саме приклад таких норм, які не бажано запозичувати [274, с. 730].

У КК Республіки Сан-Марино норми за знищення та пошкодження майна розташовані в розділах про посягання на свободу особи, майно, державну економіку, громадську безпеку, громадський порядок. Стаття 181 КК закріплює відповідальність за загрозу заподіяння іншій особі майнової шкоди. Кримінально-правова заборона за знищення чи пошкодження майна іншої особи закріплена в ст. 203 КК Республіки Сан-Марино. Кваліфікованим складом цього злочину є вчинення протиправного діяння щодо будівель чи громадського майна або майна, призначеного для загального користування,

ритуальних послуг, а також щодо об'єктів комунальних служб або стосовно розплідників для лісонасаджень [243; 166, с. 155].

У ч. 1 ст. 350 КК Нідерландів існує розділ XXVII «Знищення або пошкодження майна» передбачає в основному складі умисне, незаконне знищення, пошкодження майна, яке належить іншій особі. Такі дії караються позбавленням волі на строк не більше двох років або штрафом четвертої категорії. Аналіз положення цієї норми свідчать про те, що в ній відсутній мінімальний розмір заподіяної шкоди внаслідок незаконного знищення, пошкодження майна.

Кваліфікованим складом цього злочину є позбавлення життя тварини, пошкодження тварини, яке карається позбавленням волі на строк до п'яти років або штрафом п'ятої категорії [125]. Для порівняння необхідно зазначити, що в КК України жорстоке поводження з твариною, яке передбачено ст. 299 КК України не відноситься до кримінальних правопорушень проти власності [170, с. 269].

Досить формально-визначеною є позиція законодавця Іспанії в частині встановлення мінімальної суми за знищення чи пошкодження майна. Згідно з ч. 1 ст. 263 КК Іспанії заподіяння шкоди чужому майну карається штрафом від шести до двадцяти чотирьох місяців з урахуванням матеріального стану потерпілого та розміру завданої шкоди. Якщо сума завданої шкоди не перевищує 400 євро, такі дії караються штрафом від одного до трьох місяців позбавленням волі. У ч. 2 цієї норми зазначається якщо заподіяння шкоди чужому майну здійснюється з метою перешкоджання виконанню особою свого службового обов'язку громадського обов'язку, способом отруєння, способом, який спричинив зараження тварин, шкоду або особливо серйозну шкоду суспільним інтересам, - карається позбавленням волі на строк від одного до трьох років [123; 166, с.156].

У розділ 13 «Злочини проти майна» книги 2 КК Італійської Республіки передбачається відповідальність за знищення, пошкодження чи приведення у непридатність чужої речі. Обставинами, які обтяжують злочин є вчинення

його із застосуванням насильства чи погрози працівниками під час страйку; щодо громадських будівель чи предметів громадського користування, будівель, призначених для відправлення культу, іригаційних споруд, виноградників, садів, лісів тощо (ст. 635 КК Італійської Республіки); знівечення чи забруднення чужих речей (ст. 639 КК Італійської Республіки); вигін чи залишення тварин на чужих ділянках (ст. 636 КК Італійської Республіки); вбивство чи заподіяння шкоди чужій тварині (ст. 638 КК Італійської Республіки); комп'ютерних систем чи телекомунікації (ст. 635 КК Італійської Республіки) [235, с. 66].

Главу III КК Бельгії (розділ IX книги II) містить відповідальність за знищення чи пошкодження майна способом підпалу (підрозділ I), затопленням (підрозділ IX). Також передбачається відповідальність в інших підрозділах за знищення могил, пам'ятників, предметів мистецтва тощо (III); товарів чи іншого рухомого майна (IV); врожаю, дерев, сільськогосподарських знарядь (V); тварин (VI); огорож (VIII) [235].

Кримінальний кодекс Франції у главі III «Злочини та правопорушення проти власності» містить норму, яка закріплює відповідальність за знищення, пошкодження та псування майна (статті 322¹-322¹⁸ КК). Згідно з ч. 1 ст. 322¹ КК Франції знищення, пошкодження майна, що належить іншій особі, карається двома роками позбавлення волі та штрафом у розмірі 30 тис. євро, якщо тільки не завдано незначної шкоди. Відповідно до ч. 2 ст. 322¹ КК Франції нанесення без передбаченого законом дозволу написів, знаків або малюнків на фасадах, транспортних засобах, дорогах загального користування карається штрафом у розмірі 3750 євро та трудовим покаранням загального інтересу, якщо це призвело лише до незначної шкоди [149].

Кримінально-правова заборона за знищення чи пошкодження майна на рівні загальної норми передбачена в КК Німеччини у шостому розділі «Злочинні дії проти чужого майна» в параграфі 125 «Пошкодження майна». У ній зазначено якщо особа знищить, пошкодить, зіпсує або приведе в непридатність чуже майно, її дії караються позбавленням волі на строк до шести місяців або штрафом до 360 добових ставок. У § 126 передбачена

відповідальність за спричинення умисним знищенням чи пошкодженням майна серйозних матеріальних збитків: церкві чи релігійному об'єднанню, могилі, іншому місцю поховання, приміщенню, яке використовується для релігійних обрядів, має культурне значення, є частиною критичної інфраструктури, або заподіяння шкоди предмету на суму понад 5 тис. євро – карається позбавленням волі на строк до двох років. Заподіяння шкоди майну на суму понад 300 тис. євро, передбачає позбавленням волі на строк від шести місяців до п'яти років [126].

Сьомий розділ КК Німеччини «Злочинні діяння, небезпечні для суспільства, та злочинні діяння проти довкілля» передбачає окрему норму, яка закріплює кримінальну відповідальність за підпал чужого майна без згоди власника, - карається позбавленням волі на строк від одного до десяти років (ч. 1 § 169) [171, с. 241]. Ознаками, які обтяжують цей склад злочину є: підпал власного майна чи майна іншої особи за її згодою, що створив велику небезпеку для життя чи здоров'я майна інших осіб; заподіяння страждань багатьом особам, смерті одній особі або серйозних тілесних ушкоджень кільком особам. За ці дії винний карається позбавленням волі на строк від п'яти до п'ятнадцяти років. Якщо внаслідок підпалу загинула велика кількість людей, такі дії караються позбавленням волі на строк від десяти до двадцяти років [126].

Кримінальний кодекс Швейцарії в розділі злочинні дії проти власності містить ст. 144 КК, яка передбачає відповідальність за умисне знищення чи пошкодження майна. У основному складі цього злочину передбачено пошкодження чи знищення майна іншої особи, яка має право власності на нього і майно стає непридатним для використання. Швейцарський законодавець також не передбачає мінімальні розміри шкоди спричинені внаслідок пошкодження чи знищення майна. Такі дії караються позбавленням волі на строк до трьох років або штрафом. Кваліфікуючими ознаками злочину є: пошкодження майна під час масових зборів; заподіяння великої шкоди. За

ці дії передбачено покарання у виді позбавлення волі на строк до п'яти років або штраф (ч. 2, 3 ст.144 КК Швейцарії) [171; 150].

У ст. 1 розділу 12 КК Швеції закріплено норму, яка передбачає відповідальність за злочини, які спричиняють шкоду за знищення або пошкодження майна, що завдало шкоди іншій особі, які караються штрафом або тюремним ув'язненням на строк не більше шести місяців. Стаття 2 КК Швеції закріплює положення, якщо внаслідок дій зазначених у ст. 1 розділу 12 цього кодексу було спричинено незначну шкоду майну, злочин необхідно визнати малозначним з призначенням покарання у виді штрафу [170; 151, с. 241]

У КК Болгарії існує окремий розділ VII «Знищення та пошкодження майна», в якому міститься ст. 216, яка закріплює основний склад цього злочину, який передбачає незаконне знищення або пошкодження чужого майна і карається позбавленням волі на строк до п'яти років.

Кваліфікованим складом злочину є знищення або пошкодження чужого майна здійснюється шляхом несанкціонованого доступу до інформаційної системи підприємства, установи, юридичної чи фізичної особи і карається позбавленням волі від одного до шести років та штрафом до 10 тис. леві.

Особливо кваліфікованим складом є: незаконне знищення або пошкодження елементів телекомунікаційної мережі; заподіяння істотної шкоди; настання тяжких наслідків; вчинене особою передбаченої ст. 142, абз. 2, пункти 6 і 8, п (особою, яка здійснює охорону майна, є службовцем організації, яка здійснює охоронну або страхову діяльність, особою Міністерства внутрішніх справ, особою, яка бере участь в організації чи групі); вчинено з расистських, ксенофобських мотивів або мотивів сексуальної орієнтації [120].

У розділі 29 КК Данії «Інші злочини проти майна» в ч.1 §291 передбачено, знищення, пошкодження майна, яке належать іншим особам, - карається штрафом або ув'язненням, яке не перевищує одного року. Кваліфікованим складом цього злочину є заподіяння серйозної шкоди майну

або якщо злочинця раніше було засуджено за цією статтею, або статтями 180, 181; 183 (чч.1,2), 184 (ч.1), 193, 194 цього Закону – карається покаранням у виді взяття під варту або тюремним ув'язненням на будь-який термін, що не перевищує чотирьох років (ч. 2 §291). Якщо шкода була завдана через грубу недбалість за обставин, зазначених у ч. 2, такі дії караються штрафом або взяттям під варту або тюремне ув'язнення на будь-який термін, що не перевищує шести місяців [121].

Найбільш схожою за конструкцією та ознаками зі ст. 194 «Умисне знищення чи пошкодження майна» КК України є ст. 186 КК Азербайджану, яка закріплює відповідальність за умисне знищення чи пошкодження. У ч. 1 ст. 186 КК Азербайджану передбачена кримінальна відповідальність за умисне знищення чи пошкодження чужого майна, що спричинило заподіяння значної шкоди потерпілому. Ці дії караються штрафом у розмірі від дворазового до триразового розміру шкоди, заподіяної внаслідок злочину, або обмеженням волі на строк до двох років, або позбавленням волі на строк до двох років. Кваліфікуючими ознаками злочину є вчинення умисного знищення чи пошкодження майна із заподіянням великої шкоди потерпілому, шляхом підпалу, вибуху чи іншим загальнонебезпечним способом, яке спричинило тяжкі наслідки (ст. 186.2.1 КК Азербайджану). Такі дії караються позбавленням волі на строк від трьох до семи років (ст. 186.2.2 КК Азербайджану) [166, с. 159].

Особливо кваліфікованими складами є дії, передбачені статтями 186.1 та 186.2 цього Кодексу, вчинені із заподіянням особливо великої шкоди, - караються позбавленням волі терміном від семи до десяти років (ст. 186.3 Азербайджану) [119].

У розділі XXV «Злочини проти власності» КК Грузії в ч. 1 ст. 187 «Пошкодження чи знищення речі» передбачено відповідальність за пошкодження або знищення чужої речі, що спричинило значну шкоду, - карається штрафом чи суспільно корисною працею на строк від ста до ста вісімдесяти годин, або виправними роботами на строк до одного року, або

домашнім арештом на строк від шести місяців до двох років, або позбавленням волі на строк від одного до трьох років.

Кваліфікуючими ознаками злочину є діяння, передбачене ч. 1 ст. 187 КК Грузії вчинене шляхом підпалу, вибуху чи іншим загальнонебезпечним способом неодноразово, яке карається позбавленням волі на строк від трьох до п'яти років з обмеженням прав (ч. 2 ст. 187 КК Грузії).

Особливо кваліфікуючими ознаками є дії передбачені ч. 2 цієї статті, які спричинили необережне заподіяння: смерті людині чи інші тяжкі наслідки (караються позбавленням волі на строк від шести до десяти років з обмеженням прав, пов'язаних з зброєю, чи такої); смерті двом чи більше людям (караються позбавленням волі на строк від дев'яти до дванадцяти років з обмеженням прав, пов'язаних з зброєю, чи такої) [129; 166, с. 160]

У главі 6. «Кримінальні правопорушення проти власності» відповідно до ст. 202 КК Республіки Казахстан «Умисне знищення чи ушкодження чужого майна» основний склад кримінального правопорушення передбачає умисне знищення чи пошкодження чужого майна, що завдало значних збитків, (карається штрафом у розмірі до двох тисяч місячних розрахункових показників або виправними роботами в тому ж розмірі, або залученням до громадських робіт терміном до шестисот годин, або обмеженням волі на строк до двох років, або позбавленням волі на той же термін).

Кваліфікуючі ознаками цього складу злочину законодавець формулює через відсильну норму і використовує зазначає в ч. 2 ст. 202 КК Республіки Казахстану формулювання «те саме діяння»: 1) вчинене шляхом підпалу, вибуху чи іншим загальнонебезпечним способом; 2) заподіяння з необережності тяжкої або середньої тяжкості шкоди здоров'ю; 3) вчинене у зв'язку з виконанням потерпілим свого службового чи громадського обов'язку або щодо його близьких родичів за тими самими мотивами; 4) вчинене за мотивами соціальної, національної, расової чи релігійної ворожнечі; 5) завдало великих збитків. За такі дії кримінальний закон передбачає санкцію штраф у розмірі від трьох тисяч до семи тисяч місячних розрахункових

показників або виправними роботами у тому самому розмірі, або обмеженням волі на строк від трьох до семи років, або позбавленням волі на той самий термін.

Особливо кваліфікуючими ознаками цього складу злочину є дії, передбачені частинами першою або другою цієї статті, спричинили: 1) через необережність смерть людини; 2) заподіяння особливо великої шкоди, які караються позбавленням волі терміном від п'яти до десяти років.

Крім цієї норми, в КК Республіки Казахстану існує відповідальність за умисне знищення, вивезення чи пошкодження предметів, що мають особливу цінність (ст. 203 КК Казахстану). Основний склад злочину передбачає умисне знищення або пошкодження пам'яток історії, культури, природних комплексів або об'єктів, взятих під охорону держави, а також предметів або документів, що мають особливу історичну, наукову, мистецьку чи культурну цінність (карається позбавленням волі терміном від трьох до семи років), кваліфікований полягає.

Кваліфікований склад полягає у незаконному вивезенні культурних цінностей та об'єктів національного культурного надбання за межі Республіки Казахстан або їх повернення до Республіки Казахстан і карається позбавленням волі терміном від трьох до семи років [130].

Кримінальна відповідальність за умисне знищення чи пошкодження майна передбачена в ст. 173 КК Республіки Узбекистану «Умисне знищення чи пошкодження майна» розділу третьому глави «Злочини у сфері економіки» у главі X. «Розкрадання чужого майна». Основний склад злочину містить умисне знищення чи пошкодження чужого майна, що заподіяло значні збитки (карається штрафом від п'ятдесяти до сімдесяти п'яти базових розрахункових величин або обов'язковими громадськими роботами до трьохсот годин або виправними роботами до двох років).

Кваліфікований склад злочину містить відповідальність за ті ж дії, вчинені:

а) з мотивів міжнаціональної чи расової ворожнечі чи релігійних забобонів;

б) загальнонебезпечним способом;

в) із заподіянням великої шкоди, - караються штрафом від сімдесяти п'яти до ста базових розрахункових величин або обов'язковими громадськими роботами від трьохсот до трьохсот шістдесяти годин або виправними роботами від двох до трьох років або обмеженням волі від одного року до трьох років або позбавленням волі до трьох років.

Особливо кваліфікованим складом є вчинення тих самих дій:

а) щодо майна особи або її близьких родичів у зв'язку з виконанням ним свого службового чи громадянського обов'язку;

б) організованою групою або в її інтересах, які караються обмеженням волі від трьох до п'яти років або позбавленням волі від трьох до п'яти років. У разі відшкодування завданих матеріальних збитків у триразовому розмірі не застосовується покарання у виді обмеження волі та позбавлення волі [133].

У КК Республіки Білорусь кримінальна відповідальність за умисне знищення чи пошкодження чужого майна міститься в ст. 218, главі 24 «Кримінальні правопорушення проти власності» в розділі VIII «Злочини проти власності і порядку здійснення економічної діяльності» [127]. Відповідно до ч. 1 ст. 218 КК Республіки Білорусь передбачена відповідальність за умисне знищення чи пошкодження чужого майна, що спричинили заподіяння шкоди у значному розмірі. Значним розміром (збитком у значному розмірі) у цій статті визнається розмір (збиток) у сумі, що в сорок і більше разів перевищує розмір базової величини, встановлений на день вчинення злочину. Такі дії караються громадськими роботами штрафом або виправними роботами строком до двох років, або арештом, або обмеженням волі строком до двох років.

Кваліфікованим складом є умисне знищення чи пошкодження чужого майна, вчинені загальнонебезпечним способом чи таке, яке спричинило заподіяння шкоди у великому розмірі (ч. 1 ст. 218 КК Республіки Білорусь).

Такі дії караються обмеженням волі строком до п'яти років або позбавленням волі від трьох до десяти років. Особливо кваліфікованим складом є вчинення дій, передбачених частинами 1 або 2 ст. 218 КК Республіки Білорусь організованою групою, спричинили загибель людини через необережність, інші тяжкі наслідки або спричинили шкоду в особливо великому розмірі. Особливо великим розміром вважається такий, який у тисячу і більше разів перевищує розмір базової величини. Дії, передбачені частинами 1 або 2 ст. 218 КК Республіки Білорусь караються позбавленням волі на строк від семи до дванадцяти років [127].

Цікавим є досвід законодавця Республіки Молдова. Так, відповідно до ч. 1 ст. 197 КК Республіки Молдова основний склад злочину передбачає умисне знищення або пошкодження майна, яке завдало шкоди у великих розмірах. На відміну від деяких постсоціалістичних країн, підставною для притягнення особи до кримінальної відповідальності є значний розмір умисного знищення або пошкодження майна. Такі дії караються штрафом у розмірі до 1350 умовних одиниць або неоплачуваною працею на користь товариства терміном 240 годин. Кваліфіковані склади містяться в ч. 2 ст. 197 КК Республіки Молдова, яка передбачає ті самі дії, передбачені ч. 1 ст. 197 КК Республіки Молдова, вчинені: шляхом підпалу, вибуху чи іншим небезпечним способом, на ґрунті упередження, стосовно особи у зв'язку з виконанням нею службового чи громадського обов'язку, спричинили смерть людини через необережність. Ці склади передбачають покарання позбавлення волі строком до 6 років [131].

Вважаємо, за доцільне врахувати нашому законодавцю положення КК Республіки Молдова щодо кваліфікуючої ознаки умисного знищення або пошкодження майна вчиненого стосовно особи у зв'язку з виконанням нею службового чи громадського обов'язку і передбачити цю ознаку у ст. 194 КК України.

У КК Республіки Вірменія кримінальна відповідальність за умисне знищення чи пошкодження чужого майна міститься в ст. 264, главі 31 «Інші

злочини проти власності» [128]. Відповідно до ч. 1 ст. 264 КК Республіки Вірменія передбачена відповідальність за умисне знищення чи пошкодження чужого майна, яке заподіяло шкоду у великому розмірі. Такі дії караються штрафом від десяти до тридцятикратного базових одиниць або громадськими роботами на строк від ста до двохсот годин, або обмеженням волі на строк від одного до трьох років, або короткостроковим позбавленням волі на строк від одного до двох місяців, або позбавленням волі на строк до трьох років.

Частина 2 ст. 264 КК Республіки Вірменії містить кваліфікований склад, який сформований як відсильна норма, а саме, діяння, передбачене частиною першою цієї статті, яке вчинене:

- 1) за попередньою змовою групою осіб;
- 2) шляхом підпалу, вибуху або іншої суспільно небезпечним способом;
- 3) у зв'язку з виконанням особою або її близьким родичем або родичем державної, політичної, службової, професійної чи громадської діяльності чи боргу;
- 4) з мотивів ненависті, нетерпимості чи ворожнечі, зумовлених расовою, національною, етнічною чи соціальною ознакою, релігійними, політичними чи іншими поглядами чи іншими обставинами особистого чи соціального характеру,
- 5) хуліганських мотивів;
- 6) із заподіянням майнової шкоди в особливо великих розмірах.

Ці кваліфіковані склад караються позбавленням волі на строк від трьох до шести років.

Діяння, передбачене частинами першою або другою цієї статті, яке:

- 1) вчинене злочинною організацією або
- 2) спричинило знищення або пошкодження об'єкта, що має особливу історичну, художню чи культурну цінність.

Ці дії караються позбавленням волі на строк від чотирьох до восьми років [128].

Тепер зупинимося на аналізі законодавства *англосаксонської (американської) правої сім'ї або сім'ї загального права*, яка включає дві підсистеми (групи) – англійську і американську. Сім'я загального права (common law) англійського походження пов'язана із специфікою становлення, функціонування і розвитком права у Великій Британії, зокрема з роллю у цьому процесі звичаєвого права та судової практики королівських судів, яка поступово набувала загальнодержавного характеру. Становлення і розвиток права цієї правової сім'ї, на відміну від інших сімей відбувалося на основі судової практики, так званого «судового права». Саме обумовлює особливості цієї правової сім'ї:

- несистематизованість і некодифікованість норм права;
- основним джерелом права у цій сім'ї був і залишається судовий прецедент;
- статутне право (statut law), тобто законодавчі акти, ухвалені парламентом, хоч і має тенденцію до зростання питомої ваги в системі джерел права, проте (всупереч відносно поширеній у пострадянському загальнотеоретичному правознавстві думці) не витісняє прецедентного права.

Відносини між прецедентним і статутним правом залишаються доволі складними. Принципу римського права *ibi jus ibi remedium* (право там, де є захист), на якому значною мірою ґрунтується прецедентне право, продовжують дотримуватись в англосаксонській правовій сім'ї досить жорстко. Саме суди тлумачать, конкретизують законодавчі акти і створюють прецеденти без яких законодавчі акти не можуть бути застосовані [77, с. 324].

Одним із найяскравіших представників англо-саксонського типу правової сім'ї є США. На формування інституту злочинів проти власності вплинуло і англійське загальне право. Водночас і в американському кримінальному законодавстві було сформовано низку власних положень щодо «майнових» посягань. У Федеральному КК і правилах США знищення майна шляхом підпалу присвячена глава 5, а за умисне пошкодження майна – глава 65, які розміщені в розділі 18. Глава 65 розділу 18 Зведення законів США передбачає кримінальну

відповідальність за пошкодження (знищення) ліній, станцій чи систем зв'язку (§ 1362); будівель чи споруд (§ 1363), товарів, що експортуються до іноземної держави (§ 1364), споживчих товарів (§ 1365), об'єктів електроенергетики (§ 1366), супутникового обладнання (§ 1367), тварин, що використовуються на службі у правоохоронних органах (§ 1368). Умисне пошкодження (знищення) майна вважається закінченим злочиним з моменту вчинення діяння. Найбільш суворим покарання за цей злочин є довічне тюремне ув'язнення [232, с. 363, 372].

Глава 5 розділ 18 Зводу законів США передбачає кримінальну відповідальність за простий підпал, що карається тюремним ув'язненням на строк до 25 років або штрафом, який має бути більшим, ніж передбачено цим розділом, або таким, що дорівнює вартості ремонту чи відновлення пошкодженого чи знищеного майна карається штрафом або тюремним ув'язненням на будь-який строк, або довічним тюремним ув'язненням, чи обома покараннями разом (§ 81) [232, с. 372–373].

Цікавим є досвід *релігійно-традиційного типу правової системи*, а саме таких країн як Туреччина, Японія та ін.) [245, с. 586–587]. Так, відповідно до КК Турецької Республіки кримінальна відповідальність за умисне знищення або пошкодження майна, вчинене шляхом підпалу, вибуху чи іншим загальнонебезпечним способом передбачено в главі 10 «Злочини проти власності» у ст. 151 «Пошкодження майна». Відповідно до ч.1 цієї норми передбачено, що особа, яка знищує, руйнує призводить до непридатності або забруднює частково або повністю рухоме або нерухоме майно іншої особи, карається позбавленням волі на строк від чотирьох місяців до трьох років або судовим штрафом за скаргою потерпілого. Згідно з ч. 2 ст. 151 КК Турецької Республіки закріплюється відповідальність особи, яка без поважної причини вбиває тварину-господаря, робить її непридатною або знижує її цінність [134; 135].

Кваліфіковані склади знищення чи пошкодження майна, передбачені в ч.1 ст. 152 КК Турецької Республіки і передбачають знищення:

а) місця, будівлі, споруди або інших товарів, що належать державним установам та організаціям, виділеним для державної служби або зарезервованих для громадського користування;

б) будь-яких товарів або об'єктів, призначених для захисту від пожежі, повені та повені, аварії та інших лих;

в) дерев, саджанців або виноградних паличок, незалежно від того, де вони знаходяться, за винятком тих, що перебувають у державному статусі лісу;

г) об'єктів, які використовуються для зрошення, подачі питної води або захисту від лиха;

е) будівлі, споруди або об'єкта, що належать або використовуються роботодавцями, працівниками, профспілками або конфедераціями у разі страйків;

ф) будівель, споруд або предметів, що належать або використовуються політичними партіями, професійними установами та організаціями, що стоять вище, які є державними установами.

Перелічені діяння караються позбавленням волі на строк від одного до чотирьох років.

Частина 2 ст. 152 КК Турецької Республіки передбачає знищення чи пошкодження майна таким способом: а) підпалу, використовуючи їдкий або вибуховий матеріал; б) зсуву, лавини чи повені; в) опромінення, застосування ядерної, біологічної або хімічної зброї.

Згідно з ч. 3 ст. 152 КК Турецької Республіки у разі тимчасового припинення роботи громадських служб у сфері зв'язку, енергетики, залізничного чи повітряного транспорту внаслідок скоєння злочину, пов'язаного з пошкодженням майна, покарання, що призначається відповідно до положень попередніх пунктів посилюється удвічі [134].

У КК Японії прийнятому у 1907 р., який набрав чинності 1 жовтня 1908 р. відповідальність за умисне знищення чи пошкодження майна міститься в розд. 9 «Злочини підпалів і осічок (підпал існуючих будівель тощо)» [152]. Так відповідно до ст. 108 особа, яка підпалює будівлю, потяг,

судно або шахту, які фактично використовуються як житло або в яких знаходяться люди, карається смертною карою або позбавленням волі на строк не менше п'яти років. В окремій нормі закріплено відповідальність за підпал нежитлових будівель. У випадку знищення чи пошкодження майна, яке є власністю особи, такі дії караються позбавленням волі і виправними роботами на строк не менше шести місяців. У випадку відсутності суспільної небезпеки, покарання не призначається (ст. 109 КК Японії).

У випадку підпалу іншого майна, яке не є будівлею створивши суспільну небезпеку, вона карається позбавленням волі з роботами на строк не менше одного року і не більше десяти років (ч. 1 ст. 110 КК Японії). Якщо це майно є власністю особи, такі дії караються позбавленням волі з відпрацюванням на строк не більше одного року або штрафом у розмірі не більше 100 000 ієн. (ч. 2 ст. 110 КК Японії).

Якщо особа вчинила злочин, передбачений ч. 2 ст. 109 або ч. 2 ст. 110 КК Японії і спричинила поширення вогню на майно, її дії караються позбавленням волі на строк не більше одного року (ч.1 ст. 111 КК Японії). Вчинення злочину, передбаченого ч. 2 ст. 110 КК Японії, що спричинило поширення пожежі на майно, передбачене ч.1 ст. 111 КК Японії, - карається позбавленням волі на строк не більше трьох років (ч. 2 ст. 111 КК Японії) [152].

Цікавою є позицією законодавця Японії, який передбачає кримінальну відповідальність за дії під час пожежі, спрямовані на перешкоджання гасіння пожежі шляхом приховування або пошкодження вогнегасних матеріалів чи іншим способом, - карається позбавленням волі на строк від одного року до десяти років (ст. 114 КК Японії).

В окремій нормі передбачена кримінальна відповідальність за пошкодження чи знищення майна шляхом затоплення в главі 10 «Злочини, пов'язані з витоком води та водокористуванням». Так відповідно до ст. 119 КК Японії «Затоплення існуючих будівель тощо» особа, яка спричинила затоплення будівлі, поїзда, електрички чи шахти, яка фактично

використовується як житло або в якій перебували люди, карається смертною карою або позбавленням волі на строк до трьох років і більше.

В окремій спеціальній нормі в ч. 1 ст. 120 КК Японії «Затоплення нежитлових будівель тощо» закріплено, що особа, яка спричинила затоплення іншого майна, ніж зазначене в попередній статті, створивши тим самим суспільну небезпеку, карається позбавленням волі від одного року до десяти років. Якщо затоплене майно є вашою власністю, попередній абзац застосовується лише у випадку, якщо майно було конфісковано, перебувало в оренді чи застраховане (ч. 1 ст. 120 КК Японії). Також ч. 1 ст. 121 КК Японії «Запобігання повені» передбачено, що особа, яка під час повені приховує чи пошкоджує протипаводкове обладнання чи перешкоджає запобігання повені іншим способом, карається позбавленням волі на строк від одного року до десяти років.

У ст. 122 КК Японії «Незначні пошкодження будівель» передбачено, що особа, яка через необережність спричиняє затоплення майна, передбаченого ст. 119 КК Японії, або особа, яка завдає шкоди майну, передбаченому ст. 120 КК Японії, створюючи таким чином громадську небезпеку, карається штрафом у розмірі не більше 200 000 ієн.

Відповідно до ст. 260 КК Японії передбачена відповідальність, яка завдає шкоди чужим будівлям або суднам, карається позбавленням волі на строк не більше п'яти років. Тому особа, яка заподіяла смерть чи каліцтво іншій особі, карається більш суворим покаранням, ніж злочин, пов'язаний із заподіянням тілесних ушкоджень. Цікавим є той факт, що в КК Японії передбачена відповідальність за псування власного майна у ст. 262. Так якщо майно є власним, якщо на нього накладено арешт, право власності присвоєно, майно здано в оренду або майно, щодо якого було встановлено право проживання подружжя, пошкоджене чи пошкоджене, положення попередніх трьох статей мають прикладом. Окремо законодавець виділяє норму за пошкодження, переміщення або знищення межового знаку, - карається

позбавленням волі на строк не більше п'яти років і штрафом у розмірі не більше 100 000 ієн. (ст. 262² КК Японії) [152].

Висновки до розділу 1

На підставі викладеного можна констатувати наступне:

1. Стан доктринального опрацювання кримінально-правової охорони цієї проблематики потребує подальшого дослідження питань, які стосуються тлумачення поняття умисного знищення, пошкодження майна, загальнонебезпечного способу, особливостей кваліфікації.

Методи дослідження представлені системою загальнонаукових і спеціально-наукових методів, що забезпечили об'єктивне дослідження предмета й формування ґрунтовних висновків. З огляду на специфіку теми, мети й окреслених задач дослідження, у роботі використано такі методи:

– *діалектичний* – для пізнання особливостей кримінально-правової характеристики знищення або пошкодження майна (усі розділи);

– *історико-правовий* – дозволив розкрити еволюцію кримінальної відповідальності за знищення або пошкодження майна у джерелах кримінального права України (підрозділ 1.2);

– *системно-структурний* – під час встановлення відмінності злочину умисного знищення або пошкодження майна від суміжних понять (підрозділ розділ 2);

– *порівняльно-правовий* – під час зіставлення положень КК України і зарубіжного кримінального законодавства (підрозділи 1.3);

– *догматичний* – під час аналізу побудови норми та для формування дефініцій, які є ознаками злочину умисного знищення або пошкодження майна (розділ 2, 3);

– *моделювання* – для формулювання пропозицій щодо удосконалення норм закону України про кримінальну відповідальність за умисне знищення або пошкодження майна (розділ 2, 3);

– *статистичний* – під час аналізу даних Єдиного державного реєстру судових рішень (розділи 2, 3);

2. Еволюцію кримінальної відповідальності за умисне знищення чи пошкодження чужого майна можна поділити на певні періоди, зумовлені соціально-політичними та економічними змінами в розвитку української державності:

1) доба Руської держави (IX – середина XIV ст.), характерним для неї є звичаєве право, відсутність поділу відповідальності на кримінальну і цивільну за умисне знищення чи пошкодження майна;

2) перебування українських територій у складі Великого князівства Литовського, Польського, Угорського королівств та Речі Посполитої (середина XIV – середина XVII ст.). У цей час існувала відповідальність за умисне або необережне знищення приватного, інших спеціальних видів майна з покаранням у виді штрафу, а у разі його знищення шляхом підпалу такі дії каралися смертною карою. З'явилася відповідальність за погрозу знищення майна шляхом підпалу;

3) перебування України у складі Російської, Австрійської та Австро-Угорської імперій (кінець XVIII – початок XX ст.). У кримінальному законодавстві цього періоду окремо сформованої загальної норми за знищення чи пошкодження майна не було закріплена до початку XX ст., переважно це були спеціальні норми з конкретизацією видів майна. Закріплення загальної кримінально-правової норми за умисне знищення чи пошкодження майна відбулося в Уложенні 1903 р. Не закріплювалася мінімальна сума пошкодження чи знищення майна, встановлювалися розміри заподіяної шкоди у кваліфікованих складах, передбачалися покарання у виді штрафу, арешту, смертної кари (за знищення чи пошкодження чужого майна шляхом підпалу);

4) Української революції (1917–1921). У цей період української революції 1917–1921 рр. застосовувалося законодавство про кримінальну відповідальність Російської імперії в тій частині, яка не суперечила

принципам, проголошеним українськими урядами, але існували й інші джерела;

5) доби УРСР (1917 – 1991). У КК 1922, 1927, 1960 рр. існувало кілька окремих норм, які передбачали відповідальність за пошкодження будь-яким способом державного, колективного, приватного майна. Поняття знищення чи пошкодження майна не закріплювалося на законодавчому рівні. У Кримінальних кодексах 1922, 1927, 1960 рр. існувала загальна норма за пошкодження будь-яким способом і кваліфіковані склади за пошкодження майна загальнонебезпечним способом, вчинене повторно або таке, яке спричинило призупинення виробництва, заподіяло іншу «тяжку втрату», громадське лихо, людські жертви;

б) незалежної України (1991 – 2001). У цей період на відміну від КК УРСР 1960 р., положення КК України 2001 р. забезпечує кримінально-правовий захист усіх форм власності. Водночас негативним в чинному КК України є неврахування положень радянського законодавця (ч. 2, ст. 89, ч. 2 ст. 145 КК УРСР) при формулюванні ст. 194 КК України. Це призвело до того, що умисне знищення чи пошкодження чужого майна, яке не спричинило шкоди у великих розмірах не є кримінально-караним навіть за умови, коли воно вчинене загальнонебезпечним способом. Для удосконалення положень чинного кримінального закону необхідно врахувати досвід радянського законодавства в частині формулювання кваліфікуючих ознак складу злочину умисного знищення чи пошкодження чужого майна. У зв'язку з цим необхідно виділити в окрему частину ст. 194 КК України умисне знищення чи пошкодження чужого майна загальнонебезпечним способом за відсутності мінімальної розміру заподіяної шкоди.

3. Аналіз зарубіжного кримінального законодавства, яке передбачає відповідальність за умисне знищення чи пошкодження майна засвідчив широке різноманіття підходів до формулювання кримінально-правової заборони цього посягання [166, с. 160]. Підходи зарубіжного законодавця до визначення місця цього злочину в структурі Особливої частини в розділі

кримінальні правопорушення проти власності майже не відрізняються з позицією українського законодавця.

Наведений зарубіжний досвід навряд чи можна визнати в повному обсязі корисним для України із-за відсутності у КК більшості країн формальної визначеності поняття знищення чи пошкодження майна, мінімального розміру заподіяної шкоди, конкретизації форми вини, тощо. Наявність кримінальної відповідальності за умисне знищення чи пошкодження власного застрахованого майна (КК Латвії, Японії) вважаємо, недоцільним, за такі дії повинна наставати кримінальна відповідальність за вчинення шахрайства, а не умисного знищення чи пошкодження майна.

Законодавці зарубіжних країн різних правових систем створюють зайву диференціацію норм за умисне знищення чи пошкодження майна (КК Японії). КК постсоціалістичного простору у частині в основному складі встановлюють розмір шкоди умисного знищення чи пошкодження майна у значному розмірі (Республіка Азербайджан, Білорусь, Грузія, Казахстан, Узбекистан).

Переважна більшість норм проаналізованих кримінальних кодексів не містять складу злочину вчинення умисного знищення чи пошкодження майна загальнонебезпечним способом. Водночас позитивним є зарубіжним досвідом щодо закріплення в загальній нормі КК деяких зарубіжних країн кваліфікуючої ознаки умисне знищення або пошкодження чужого майна вчиненого стосовно особи у зв'язку з виконанням нею службового чи громадського обов'язку (КК Молдови, Вірменії, Узбекисан, Казахсан), що є доцільним і для нашого дослідження.

Отже, аналіз кримінального законодавства зарубіжних країн дозволяє зробити висновок про недоцільність буквального запозичення зарубіжного досвіду в закон України про кримінальну відповідальність.

РОЗДІЛ 2. ОБ'ЄКТИВНІ ТА СУБ'ЄКТИВНІ ОЗНАКИ УМИСНОГО ЗНИЩЕННЯ АБО ПОШКОДЖЕННЯ ЧУЖОГО МАЙНА, ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТ. 194 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

2.1. Об'єктивні ознаки умисного знищення або пошкодження чужого майна, передбачені ст. 194 Кримінального кодексу України

Об'єктивні ознаки складу кримінального правопорушення є ознаками, які відображають те на що спрямоване суспільно небезпечне протиправне діяння, розкривають зовнішній прояв діяльності суб'єкта, суспільно небезпечних наслідків, є джерелом інформації з позицій пізнання сутності кримінально-протиправної поведінки й пошуку найоптимальнішої законодавчої конструкції її кримінально-правової заборони.

Відповідно до ч. 1 ст. 2 КК України єдиною підставою кримінальної відповідальності є вчинення особою суспільно небезпечного діяння, яке містить склад кримінального правопорушення [136]. На думку В. І. Борисова досягненням вітчизняного кримінального права є встановлення єдиної загальної структури всіх злочинів та побудова на цій основі складу кожного виду злочину, який можна розглядати як спрощену правову модель, необхідну для встановлення відповідності реального злочину нормі кримінального закону та визнання вчиненого підставою кримінальної відповідальності [24, с. 254].

Складом кримінального правопорушення є сукупність ознак, передбачених у законі про кримінальну відповідальність, які характеризують конкретне суспільно небезпечне діяння як кримінально протиправне. Цікавою у цьому аспекті є позиція М. І. Панова, який стверджує, що сучасні і наступні наукові дослідження дозволяють розширити коло наших уявлень про склад злочину та розглядати цей кримінально-правовий феномен з погляду його

логіко-гносеологічної та юридичної природи як юридичну конструкцію, що являє собою систему об'єктивних і суб'єктивних ознак, закріплених у диспозиції кримінально-правової норми, що описується у відповідній статті Особливої частини, а також в окремих статтях Загальної частини КК України і визначають у своїй сукупності конкретне суспільно небезпечне діяння як злочин [200, с. 108].

Слушною є позиція С. Д. Шапченка щодо значення складу злочину, який зазначає, що за своєю сутністю склад злочину є словесною інформаційною (інформаційно-оціночною) моделлю злочину певного виду або окремого його різновиду [290, с. 243].

У статті 2.1.3. «Склад кримінального правопорушення» в книзі другій «Про кримінальне правопорушення» Розділі 2.1. «Кримінальне правопорушення та його склад» проекту нового КК України передбачено, що складом кримінального правопорушення (складом злочину чи складом проступку) є сукупність обов'язкових ознак, що визначають об'єкт, об'єктивну сторону, суб'єкт та суб'єктивну сторону складу кримінального правопорушення і передбачені у:

1) статтях Загальної частини цього Кодексу, які визначають загальні ознаки складу кримінального правопорушення, та

2) статтях Особливої частини цього Кодексу, які визначають ознаки складу окремого кримінального правопорушення. Зміст ознак складу кримінального правопорушення встановлюється на підставі положень цього Кодексу та інших джерел права [137].

У складі кримінального правопорушення виділяють такі його елементи: об'єкт, об'єктивну сторону (об'єктивні ознаки), суб'єкт і суб'єктивну сторону (суб'єктивні ознаки). У своїй єдності ці об'єктивні і суб'єктивні ознаки й утворюють юридичний склад кримінального правопорушення.

Теорія кримінального права виділяє триступеневу класифікацію об'єктів за «вертикаллю», яка містить загальний, родовий та безпосередній об'єкти кримінального правопорушення. Загальний об'єктом є всі суспільні

відносини, які охороняються законом про кримінальну відповідальність [108, с. 105].

Родовий об'єкт злочину – це об'єкт, який охоплює певне коло тотожних чи однорідних за своєю соціальною й економічною сутністю суспільних відносин, що повинні охоронятися внаслідок цього єдиним комплексом взаємопов'язаних кримінально-правових норм [108, с. 105].

Основне призначення родового об'єкта кримінального правопорушення забезпечення можливості правильної класифікації кримінальних правопорушень, що полегшує застосування кримінально-правових норм та законотворчий процес. Для з'ясування об'єкта досліджуваного кримінального правопорушення умисного знищення чи пошкодження чужого майна зупинимося на аналізі концептуального поняття ознак об'єкта. Концепції об'єкта кримінального правопорушення детально розкриті у вітчизняній юридичній літературі [3, с. 58–111; 158, с. 14–32; 117, с. 280–289], відповідно до яких об'єктом кримінального правопорушення науковці визнають: суспільні відносини (В. І. Борисов, М. Й. Коржанський, Ю. О. Кучер, А. Н. Миколенко, А. В. Савченко, В. Я. Тацій); соціальні цінності (П. С. Матишевський, Т. І. Присяжнюк, Є. В. Фесенко); соціальні блага (С. Б. Гавриш, А. Ф. Зелінський та В. М. Куц); блага, інтереси і права (В. Т. Дзюба); інтереси та блага особистості, суспільства або держави (О. Ф. Бантищев); правовідносини (С. Я. Лихова); блага та суспільні відносини (А. М. Ришелюк); сфери життєдіяльності людей (В. П. Ємельянов).

Серед деяких вчених існує позиція, що об'єктом кримінального правопорушення є люди, соціум (суспільство) і дотримуються теорії об'єкт кримінального правопорушення – особа (людина), група осіб чи її (їх) суб'єктивне право. Наприклад, цієї теорії дотримується В. М. Трубніков, на думку якого об'єкт кримінального правопорушення – це соціальна оболонка людини, якій спричиняється шкода, незалежно від того, чи підпадають суспільні відносини під сферу правового регулювання, чи ні [210, с. 278–279].

Заслуговує на увагу аргументація О. О. Дудорова та Р. О. Мовчана, які під об'єктом кримінального правопорушення розуміють суспільні відносини [68, с. 81]. Констатується, що науковці, які визнають об'єктом злочину цінності або блага, не розробили чіткого критерію, як саме заподіюється шкода цінностям чи благам при злочинному діянні, тоді як за допомогою концепції «об'єкт злочину – суспільні відносини» можна чітко зрозуміти, на який елемент суспільних відносин відбувається посягання. Ці вчені вважають дещо перебільшеною конфронтацію щодо визначення об'єкта злочину серед представників відмінних підходів, адже розгляд різних концепцій дає підстави стверджувати, що вони мають достатньо спільних рис [68, с. 67].

Деякі дослідники стверджують, що об'єктом злочину можуть бути як суспільні відносини, так і цінності, блага, інтереси тощо. Головне – це те, щоб з огляду на свою найвищу соціальну значущість будь-який з указаних елементів був під охороною кримінального закону та щодо нього здійснювалася злочинна поведінка і йому завдавалася або могла бути завдана суттєва шкода [160, с. 50–64].

Очевидно, що складність і багатогранність того, на що спрямовані злочини та що підлягає кримінально-правовій охороні, фактично унеможлиблює створення єдиної універсальної концепції об'єкта кримінального правопорушення, тобто такої, що дозволить точно визначити об'єкт будь-якого злочину. Тому цілком слушною можна вважати думку С. Б. Гавриша: «Жодна з концепцій об'єкта злочину не може вважатися єдино правильною, кожна з них має право на існування, оскільки має як позитивні, об'єктивно безперечні моменти, так і спірні або неприйнятні моменти, перш за все з методологічної точки зору» [47, с. 8].

Навроцький В.О. у 2013р. стверджував, що кожна концепція має право на існування і жодна з тих не є однозначно непринятною і помилковою [262, с. 160]. Однак позиція цього вченого, відображена у 2024 р. в проєкті нового КК України, полягає у підтримці концепції, яка об'єктом кримінального правопорушення визнає соціальну цінність. У ст. 2.2.1. Об'єкт складу

кримінального правопорушення розділу 2.2. «Об'єкт і об'єктивна сторона» в книзі другій «Про кримінальне правопорушення» розділі 2.1. «Кримінальне правопорушення та його склад» проекту нового КК України передбачено, що об'єктом складу кримінального правопорушення є соціальна цінність, якій спричинюється шкода, передбачена статтями 2.5.2–2.5.7 цього Кодексу. У випадках, передбачених цим Кодексом, ознакою об'єкта є також потерпіла особа або предмет складу кримінального правопорушення. Потерпілою особою є фізична особа (людина) чи юридична особа, якій спричинено шкоду кримінальним правопорушенням (ст. 2.2.2. проекту нового КК України) [137].

Кожна з концепцій має власні переконливі аргументи, дозволяє комплексно досліджувати ознаки кримінального правопорушення. Враховуючи завдання закону про кримінальну відповідальність, якими є правове забезпечення охорони прав і свобод людини та громадянина, власності, громадського порядку та громадської безпеки, довкілля, конституційного устрою України від кримінально протиправних посягань, забезпечення миру й безпеки людства, вважаємо, що цим нормативно-правовим актом здійснюється охорона різних, неоднорідних об'єктів, на які здійснюється посягання. Найбільш цілісним уявленням про об'єкт кримінального правопорушення, на наш погляд, є концепція розуміння об'єкта як охоронюваних кримінальним законом суспільних відносин, на які посягає кримінальне правопорушення.

Для повного і всебічного дослідження необхідно розглянути класифікацію безпосереднього об'єкта кримінального правопорушення. Безпосередній об'єкт кримінального правопорушення поділяється на види, що є класифікацію «по горизонталі», в межах якої виділяють безпосередній основний та безпосередній додатковий об'єкти, що поділяється на додатковий обов'язковий і додатковий факультативний. Сутність цього виду класифікації об'єктів полягає у виділенні поряд з основним безпосереднім об'єктом злочину також додаткового [255, с. 70-74; 234, с. 100]. Додатковим безпосереднім об'єктом є суспільні відносини, яким заподіюється шкода

(додатковий обов'язковий об'єкт) або створюється загроза заподіяння (додатковий факультативний об'єкт).

У доктрині кримінального права існують два підходи до класифікації безпосередніх об'єктів кримінального правопорушення (злочину) по горизонталі. Перший, який підтримують, М. Й. Коржанський, П. Л. Фріс, Є. А. Фролов, полягає в тому, що безпосередній об'єкт злочину (кримінального правопорушення) поділяється на основний, додатковий та факультативний [102, с. 127; 46, с. 22, 278, 290; 272, с. 135–136].

Згідно з другим підходом безпосередній об'єкт кримінального правопорушення (злочину) поділяють на основний і додатковий. М. І. Бажанов, В. К. Грищук, А. В. Савченко, В. Я. Тацій та інші вчені додатковий об'єкт диференціюють на два види – обов'язковий та факультативний [8, с. 32–33; 55, с. 200; 107, с. 95; 114, с. 108; 262, с. 170].

Правильно аналізує і узагальнює позиції вчених А.А. Вознюк щодо наявності двох підходів відносно класифікації безпосереднього об'єкта кримінального правопорушення (злочину) і зазначає: перший підхід диференціює об'єкт кримінального правопорушення на безпосередній основний (головний), безпосередній додатковий і безпосередній факультативний; другий підхід – на безпосередній основний (головний), безпосередній додатковий обов'язковий та безпосередній додатковий факультативний. Кожен підхід містить спільну позицію, яка полягає у виділенні безпосереднього основного (головного) об'єкта кримінального правопорушення – ті суспільні відносини, на які посягає кримінальне правопорушення і заподіює йому шкоди чи створює загрозу заподіяння такої шкоди. Вчений зазначає, що відмінності класифікацій об'єкта злочинів у горизонтальній площині полягають у виокремленні в одному разі безпосереднього додаткового й безпосереднього факультативного об'єктів злочинів, а в іншому – безпосереднього додаткового обов'язкового та безпосереднього додаткового факультативного [46, с. 22].

Науковці, які дотримуються концепції першого підходу, наприклад, П. Л. Фріс, вважає, що безпосередній додатковий об'єкт злочину – це об'єкт злочину, який перебуває під кримінально-правовою охороною одночасно з основним безпосереднім об'єктом і якому завжди заподіюється шкода [273, с. 136].

М. Й. Коржанський стверджує, що безпосередній додатковий об'єкт злочину – це суспільні відносини, посягання на які не є сутністю цього злочину, але вони порушуються або створюється загроза їх порушення поряд з основним об'єктом [102, с. 127].

Наприклад вчений В. Я. Тацій зауважує, що додатковому необхідному (обов'язковому) об'єкту злочину у будь-якому випадку заподіюється шкода внаслідок вчинення злочину [108, с. 108]. М. І. Бажанов зауважує, що додатковий обов'язковий об'єкт злочину – це об'єкт, який завжди існує [8, с. 32–33].

На думку, А. В. Савченка додатковому необхідний (обов'язковий) об'єкт – це суспільні відносини, яким під час учинення певного злочину завжди спричиняється шкода [107, с. 95].

Слушну позицію має А.А. Вознюк, який стверджує, що додатковий необхідний (обов'язковий) об'єкт злочину – це суспільні відносини, на які завжди посягає певний злочин, заподіюючи їм шкоди або створюючи загрозу її заподіяння поряд із безпосереднім основним об'єктом, і який в інших випадках може бути самостійним основним безпосереднім об'єктом злочину. Водночас додатковий факультативний (необов'язковий) об'єкт злочину – це суспільні відносини, на які не завжди посягає злочин, заподіюючи їм шкоди або створюючи загрозу її заподіяння поряд із безпосереднім основним об'єктом, і який в інших випадках може бути самостійним основним безпосереднім об'єктом злочину [46, с. 23].

Основним безпосереднім об'єктом умисного знищення чи пошкодження чужого майна є право власності, право особи на річ (майно), яке вона здійснює відповідно до закону за своєю волею, незалежно від волі інших осіб. В

економічному розумінні власність – це законні суспільні відносини з приводу набуття права на майно (речі). У юридичному значенні власність – це право володіння, користування та розпорядження майном (речами)..

Право власності є абсолютним, тому кожен зобов'язаний поважати відносини власності та ставитися до не своїх предметів власності як до чужих. Відповідно до ст. 316 Цивільного кодексу України правом власності є право особи на річ (майно), яке вона здійснює згідно із законом за своєю волею, незалежно від волі інших осіб.

У ст.179 ЦК України охарактеризовано речі як предмет матеріального світу, щодо якого можуть виникати цивільні права та обов'язки. До речей згідно зі ст. 180 ЦК України потрібно віднести і тварин як особливий об'єкт цивільних прав. Речі – поняття складне, яке охоплює продукцію, плоди, доходи, складні, споживні та неспоживні речі тощо. Поняття «річ» потрібно відрізнити від поняття «майно». Відповідно до ст. 190 ЦК України майном як особливим об'єктом вважаються окрема річ, сукупність речей, а також майнові права та обов'язки [286].

Кримінальні правопорушення проти власності є одними з найпоширенішими і найнебезпечнішими так як вони посягають на одне з найцінніших благ – право власності. Детального аналізу вимагають положення норм КК України, які закріплюють відповідальність за кримінальні правопорушення проти власності та приведення у відповідність їх положень, тлумачення до реальних економічних відносин. Для висвітлення змісту предмета посягання необхідно враховувати економічну вартість.

Право власності поділяється на види за формами власності або за суб'єктами права власності (що фактично є модифікованим різновидом попередньої класифікації). Відповідно до Конституції України закріплюються форми власності: приватна, державна, комунальна. Водночас Основний Закон містить більше різновидів право власності: Українського народу (ст. 13 Конституції України); державної власності (ст. 14 Конституції України); приватної власності як невід'ємне право людини (ст. 41 Конституції

України); власності Автономної Республіки Крим (ст. 138 Конституції України); комунальної власності як власність територіальних громад (ст. 142 Конституції України).

У ст. 41 Конституції України передбачено проголосила, що кожен має право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності. Ніхто не може бути протиправно позбавлений права власності. Право приватної власності є непорушним. Така норма прямої дії Основного Закону знайшла своє відображення у всій національній системі права та законодавства, в тому числі кримінального, одним із завдань якого є правове забезпечення охорони власності у випадку її порушення, а також запобігання кримінальним правопорушенням [289, с. 141-142; 288, с. 97].

У розділі першому книги третьої ЦК України відсутній критерій і правила диференціації права власності. Водночас в Основному законі України зазначається про право власності Українського народу (ст. 324), право приватної власності (ст. 325), право державної власності (ст. 326) та право комунальної власності (ст. 327). Отже, Основний закон України і ЦК України містять формулювання «право власності Українського народу», яке не є окремою економічної формою, але вказує на те, що майно належить спеціальному суб'єкту права власності.

Відсутність формальної визначеності в законах критеріїв розмежування права власності Українського народу, права державної власності, права приватної власності, права власності АРК, права комунальної власності, необхідно їх згрупувати. З цього приводу Харитонova О. І. зазначає, що для класифікації права власності необхідно врахувати розподіл права на публічне і приватне. Керуючись таким підходом автор, право власності диференціює на два види:

- 1) право приватної власності;
- 2) право публічної власності. Автор визначає право публічної власності як передбачену нормами права можливість суб'єктів публічних відносин

володіти, користуватися, розпоряджатися майном, мати корпоративні права. У свою чергу, право публічної власності охоплює такі різновиди, як: право власності Українського народу; право державної власності; право власності АРК; права комунальної власності. Фактором, який об'єднує всі різновиди права публічної власності, є наявність у цих відносинах владного елемента, який полягає в тому, що власник, здійснюючи своє право власності, більшою або меншою мірою використовує свої повноваження як суб'єкта публічного права [280, с. 51-52].

Принагідно звернемо увагу на те, що А. Соловійова у своїй докторській дисертації, посилаючись на світові процеси економічного та технологічного розвитку, гармонізацію національного законодавства із законодавством ЄС, а також на положення Протоколу № 1 до Конвенції про захист прав людини і основних свобод, висунула пропозицію змінити назву розділу VI Особливої частини КК на «Злочини проти майна та майнових прав», що, на думку згаданої дослідниці, дозволило б розширити коло об'єктів кримінально-правової охорони і сприяло б захисту права мирного володіння майном [251, с. 15, 425–426].

Такої позиції дотримуються і інші вчені і стверджують, що вона, як видається, уособлює рух у доцільному напрямі: концепція майнових злочинів має прийти на заміну ще радянській концепції злочинів проти власності. Така переорієнтація пріоритетів кримінально-правової охорони зумовлена реаліями ринкової економіки [72, с. 75].

Додатковим факультативними об'єктом умисного знищення чи пошкодження чужого майна можуть виступати громадська безпека, громадський порядок, екологічна безпека, життя і здоров'я людини [167, с. 138].

У науці кримінального права відсутнє уніфіковане тлумачення громадської безпеки як об'єкта кримінального правопорушення. При формулюванні визначення громадської безпеки необхідно враховувати кілька форм діяльності людей, а саме дотриманням загальних правил безпеки і

спеціальних правил. У науці кримінального права під загальними правилами безпеки вважають правила поведінки із загальнонебезпечними предметами, а й інші правила, які є обов'язковими для всіх членів суспільства і якими вони повинні керуватись у всіх сферах життєдіяльності з метою попередження суспільно небезпечних наслідків [248, с. 85]. Щодо поняття спеціальних правил безпеки, то під ними вважаються правила безпеки виробництва та поводженням із загальнонебезпечними предметами [91, с. 143].

Під громадською безпекою Матишевський П.С. пропонує вважати систему заходів і створення необхідних умов, які забезпечують спокійне функціонування державних і громадських підприємств, установ і організацій, а також спокій громадян [106, с. 291]. Науковець розглядає громадську безпеку як безпеку від таких предметів підвищеної небезпеки, як вогонь, вибухові, радіоактивні, піротехнічні, легкозаймисті речовини, вогнепальна і холодна зброя, бойові припаси та визначав її поняття як об'єктивного стану і суб'єктивного почуття суспільства захищеності від небезпек, а тим самим – і почуття громадського спокою [259, с. 95].

На думку Коржанського М.Й. який вважає, що громадська безпека – це суспільні відносини, що забезпечують захист життя і здоров'я невизначеної кількості людей і безпечного використання джерел підвищеної небезпеки [102, с. 287]. Вважаємо, що це визначення не є повним і не розкриває повністю зміст громадської безпеки. Ми не погоджуємося з тим, що громадська безпека є лише тими суспільними відносинами, які стосуються життя і здоров'я невизначеної кількості людей, тому що громадська безпека охоплює охорону усіх життєво важливих інтересів суспільства.

На думку А. В. Савченка, громадська безпека – це стан захищеності громадянського суспільства, що характеризується відсутністю небезпеки для життя і здоров'я людей, для їх спокою й майнових прав, для нормальної діяльності підприємств, установ та організацій незалежно від форм власності, для цілісності і збереження матеріальних цінностей [233, с. 429]. Однак, це визначення сформульовано досить широко.

Правильно стверджує А. О. Данилевський, що вчинення фактично будь-якого насильницького злочину порушуватиме громадську безпеку в такому розумінні, оскільки такі злочини завжди створюють небезпеку для життя чи здоров'я людей, для їх майнових прав тощо [60, с. 25].

О. В. Кириченко констатує, що громадська безпека як цінність, тобто стан захищеності життєво важливих інтересів особистості, суспільства і держави від негативних наслідків явищ соціального, природного або техногенного характеру, а також підтримка достатнього рівня такої захищеності для нормального їх функціонування [90, с. 189].

У контексті нашого дослідження заслуговує на увагу визначення аналізованого поняття, яке запропонував А. О. Данилевський. Під громадською безпекою науковець пропонує вважати стан захищеності всього суспільства, таких цінностей як життя, здоров'я людей, власність, довкілля, нормальної діяльності підприємств, установ та організацій, від суспільно небезпечних посягань, що створюють загрозу для невизначеного кола осіб [60, с. 27]. Із визначення зрозуміло, що дослідник обмежує об'єкт злочинів громадську безпеку лише тими злочинами, які створюють загрозу невизначеному колу осіб.

Навроцький В.О. під громадською безпекою вважає сукупність охоронюваних нормами кримінального права суспільних відносин, які складаються для убезпечення невизначеного кола осіб та право охоронюваних інтересів від спричинення насильницької шкоди предметами та видами діяльності, які становлять підвищену небезпеку для оточуючих [182, с. 11].

Цікавою є позиція М. О. Акімова про наявність серед злочинів проти громадської безпеки двох видових об'єктів: відносин загальної безпеки та відносин спеціальної безпеки [2, с. 247]. Загальну безпеку як видовий об'єкт злочинів проти громадської безпеки М. О. Акімов пропонує визначити як групу суспільних відносин у сфері захисту фізичних осіб, юридичних осіб і держави від діяльності незаконних формувань (зокрема організованих і

озброєних) та від порушень установлених правил, дотримання яких гарантує нормальну життєдіяльність, ustalений порядок функціонування суспільства та спокій у ньому.

Деякі автори вважають, що громадською безпекою є безпека від впливу джерел підвищеної небезпеки: злочинних організацій, терористичних груп та інших злочинних об'єднань, зброї, предметів, що становлять підвищену небезпеку для оточення [142, с. 579].

Викладене свідчить про різноманіття позицій науковців щодо визначення громадської безпеки і це зумовлено неоднорідністю суспільних відносин, які охоплює громадська безпека. Враховуючи позиції вчених під поняттям громадської безпеки слід вважати суспільні відносини, у сфері безпеки при поводженні з джерелами підвищеної небезпеки: злочинних організацій, організованих груп, предметів, процесів, які становлять підвищену небезпеку.

Наступним додатковим об'єктом досліджуваного кримінального правопорушення є громадський порядок. Поняття «громадський порядок» міститься як в Конституції (ч. 3 ст. 34, ч. 2 ст. 35, ч. 1 ст. 36, ч. 2 ст. 39, п. 17 ч. 1 ст. 92, п. 7 ст. 116), так і в законних та підзаконних актах різних галузей права. Щодо кримінально-правового розуміння громадського порядку слід відзначити, що КК України не містить визначення цього поняття і це створює юридичну невизначеність при кваліфікації кримінальних правопорушень. Єдиним законодавчим актом, який містить це поняття є Закон України «Про особливості забезпечення громадського порядку та громадської безпеки у зв'язку з підготовкою та проведенням футбольних матчів», який визначає особливості забезпечення громадського порядку та громадської безпеки у зв'язку з підготовкою та проведенням на території України футбольних матчів, що організовуються відповідно до національних та міжнародних вимог.

У ч. 1 ст. 1 Цього закону зазначено, що громадським порядком є сукупність суспільних відносин, що забезпечують нормальні умови

життєдіяльності людини, діяльності підприємств, установ і організацій під час підготовки та проведення футбольних матчів шляхом встановлення, дотримання і реалізації правових та етичних норм [223]. Зміст цього поняття свідчить про те, що воно може стосуватися тільки для цілей та завдань конкретного законодавчого акту та не може застосовуватись в контексті об'єкта кримінально-правової охорони [6, с. 29].

Поняття громадського порядку передбачалося у Положенні про службу дільничних інспекторів міліції в системі МВС України, затвердженого наказом МВС України від 11 листопад 2010 р. № 550 [209]. Цей документ втратив чинність 08 вересня 2017 р. Однак необхідно нагадати, що згідно з підпунктом 1.6. п. 1 «Загальні положення» цього акту «громадський порядок – це система суспільних відносин, які складаються і розвиваються в громадських місцях під впливом правових та соціальних норм, спрямованих на забезпечення нормального функціонування установ, організацій, громадських об'єднань, праці й відпочинку громадян, повагу до їх честі, людської гідності та громадської моралі».

28 липня 2017 р. № 650 було прийнято нову Інструкцію з організації діяльності дільничних офіцерів поліції, затверджену наказом МВС України [83], в якій закріплено напрям діяльності дільничних офіцерів поліції – вжиття заходів для забезпечення публічного порядку. Водночас інструкція не містить поняття громадського порядку. Визначення поняття «громадського порядку» відсутнє і в Законі України «Про Національну поліцію» [222]. Відповідно до п. 1 ст. 2 Цього Закону одним із основних завдань Національної поліції України є надання поліцейських послуг у сферах забезпечення публічної безпеки і порядку.

Отже, в законодавстві, що регламентує діяльність Національної поліції України, відсутній термін «громадський порядок», але вживається поняття «публічний порядок», поняття якого також не містять ці нормативні акти.

Із цього приводу правильно зазначає В. В. Артюхова, що така юридична невизначеність дезорієнтує працівників правоохоронних органів і порушує

приписи Конституції України, у п. 17 ч. 1 ст. 92 якої передбачено, що виключно законами України визначаються основи національної безпеки, організації Збройних Сил України і забезпечення громадського порядку. Тому, у законодавстві слід послуговуватися поняттям «громадський порядок» і не вживати поняття «публічний порядок» [6, с. 30].

Важливим елементом складу злочину, передбаченого ст. 194 КК України є *потерпілий* від злочину. У кримінальному законі відсутнє поняття потерпілого, водночас в кримінально-процесуальному законі та доктрині кримінального права пропонуються низка визначень потерпілого від кримінального правопорушення.

Відповідно до ч. 1 ст. 55 КПК України потерпілим у кримінальному провадженні може бути фізична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано моральної, фізичної або майнової шкоди, юридична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано майнової шкоди, а також адміністратор за випуском облігацій, який відповідно до положень Закону України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки» діє в інтересах власників облігацій, яким кримінальним правопорушенням завдано майнової шкоди.

Слушною є позиція О. О. Дудорова, який стверджує, що вчення про потерпілого має міждисциплінарний характер, а кримінально-правове поняття потерпілого повинно бути первинним (базовим) стосовно відповідного кримінально-процесуального поняття. За логікою речей процесуальна фігура потерпілого похідна від його матеріально-правового статусу [73, с. 55].

На відсутність дефініції потерпілого в КК України Ю. В. Баулін реагує власними пропозиціями і вбачає два виходи: перший – рецепіювати визначення потерпілого, що є в КПК України, або сформулювати поняття, яке відобразить кримінально-правову природу потерпілого [12, с. 544].

Цікавою є думка М. С. Бондаренко вважає, що ототожнення потерпілого у кримінально-правовому і кримінально-процесуальному розумінні може потягти істотні правозастосовні проблеми. Законодавче визначення

потерпілого у КПК України включає не лише фізичних осіб, але й юридичних, яким кримінальним правопорушенням заподіяно майнову шкоду. Водночас наука кримінального права розглядає потерпілого лише як фізичну особу, і пропонує закріпити це у КК України. Це свідчить про дисонанс, який може виникнути між матеріальним і процесуальним правом. Тривалий час у науці кримінального права центральною фігурою постає особа, яка вчинила злочин. Вивчаються дані про цю особу, психічне ставлення у момент вчинення злочину, дії, які вона вчинила та наслідки, що настали від її поведінки. Потерпілий завжди виконує другорядну роль. Так само відбувається й у кримінальному процесі, де превалюють питання, пов'язані з реалізацією прав підозрюваного/обвинуваченого під час досудового розслідування, судового розгляду, права оскарження процесуальних рішень, ухвалених стосовно нього та ін. [21, с. 75]. Не можна погодитися з цією категоричною позицією що наука кримінального права та законодавство розглядає потерпілого лише як фізичну особу, а і як юридичну [44, с. 195; 117, с. 297; 214, с. 52; 268, с. 76].

А. А. Вознюк та Є. В. Кузьмічова-Кисленко пропонують застосовувати визначення потерпілого, передбачене ст. 55 КПК України, але його не потрібно ототожнювати як ознаку складу злочину і як учасника кримінального провадження [45, с. 212–213]. Такі твердження видаються логічними, оскільки практики зазвичай керуються дефініціями, закріпленими на рівні закону, а не в теорії, оскільки теоретичні конструкції потерпілого можуть бути різними. Водночас наголошують, що не слід ототожнювати потерпілого як ознаку складу злочину і як учасника кримінального провадження [45, с. 212–213].

Водночас вважаємо, що така думка не може не дискутуватися з огляду на те, що у ст. 55 КПК України мова йде виключно про заподіяну шкоду, але відсутні положення про загрозу її заподіяння. Вважаємо, що поняття потерпілого, закріплене у ст. 55 КПК України, не в повному обсязі вирішує проблеми кримінально-правового регулювання.

У проєкті нового КК України потерпілою особою є фізична особа (людина) чи юридична особа, якій спричинено шкоду кримінальним

правопорушенням. (ст. 2.2.2. проєкту). З цього випливає, що потерпіла особа має ознаки: 1) нею є фізична чи юридична особа; 2) їй спричинено шкоду від кримінального правопорушення [137].

Викладене свідчить про те, що потерпілим від умисного знищення чи пошкодження чужого майна є як фізична так і юридична особа.

Деякі спеціальні норми КК України передбачають умисне знищення чи пошкодження чужого майна спеціального потерпілого – працівника правоохоронного органу, працівника органу державної виконавчої служби, приватного виконавця, службової особи, журналіста, судді, захисника (ст. 347, 347¹, 352, 378, 399 КК України) і за об'єктивними ознаками складу кримінального правопорушення дублюють положення загальної норми ст. 194 КК України. Ці злочини характеризується потерпілим, обов'язковою ознакою якого слід визнавати наявність повноважень щодо виконання службової діяльності, а також повноважень щодо примусового виконання рішень у порядку, передбаченому законом, і пов'язаність конкретного посягання на таку особу через її здійснення [267, с. 357]. Така ситуація, створює конкуренцію та зайву диференціацію кримінально-правових норм, що призводить до порушення принципу неможливості подвійного притягнення особи до кримінальної відповідальності [292, с. 163].

Для порівняння диспозиції і санкції загальної норми ст. 194 КК України і спеціальних норм (ст. 347, 347¹, 352, 378, 399 КК України) вважаємо за необхідне навести їх положення:

– ч. 2 ст. 194 КК України «Умисне знищення або пошкодження майна» – те саме діяння, вчинене шляхом підпалу, вибуху чи іншим загальнонебезпечним способом, або заподіяло майнову шкоду в особливо великих розмірах, або спричинило загибель людей чи інші тяжкі наслідки, – карається позбавленням волі на строк від трьох до десяти років;

– ч. 2 ст. 347 України «Умисне знищення або пошкодження майна працівника правоохоронного органу, працівника органу державної виконавчої служби чи приватного виконавця» КК України – ті самі дії, вчинені шляхом

підпалу, вибуху або іншим загальнонебезпечним способом, або такі, що спричинили загибель людей чи інші тяжкі наслідки, – караються позбавленням волі на строк від шести до п'ятнадцяти років.

– ч. 2 ст. 347¹ КК України «Умисне знищення або пошкодження майна журналіста» – ті самі дії, вчинені шляхом підпалу, вибуху або іншим загальнонебезпечним способом, або такі, що спричинили загибель людей чи інші тяжкі наслідки, – караються позбавленням волі на строк від шести до п'ятнадцяти років;

– ч. 2 ст. 352 КК України «Умисне знищення або пошкодження майна службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок» – дії, передбачені частиною першою цієї статті, вчинені шляхом підпалу, вибуху або іншим загальнонебезпечним способом, або такі, що спричинили загибель людей чи інші тяжкі наслідки, - караються позбавленням волі на строк від п'яти до дванадцяти років;

– ч. 2 ст. 378 КК України «Умисне знищення або пошкодження майна судді, народного засідателя чи присяжного» – ті самі дії, вчинені шляхом підпалу, вибуху або іншим загальнонебезпечним способом, або такі, що спричинили загибель людей чи інші тяжкі наслідки, - караються позбавленням волі на строк від шести до п'ятнадцяти років;

– ч. 2 ст. 399 КК України «Умисне знищення або пошкодження майна захисника чи представника особи» – ті самі дії, вчинені шляхом підпалу, вибуху або іншим загальнонебезпечним способом, або якщо вони заподіяли шкоду в особливо великих розмірах, - караються позбавленням волі на строк від п'яти до восьми років [136].

Отже, у санкціях спеціальних норм статтях 347, 347¹, 352, 378, 399 КК України за вчинення тих самих дій (умисного знищення чи пошкодження чужого майна) однаковим способом (підпалу, вибуху або іншим загальнонебезпечним), спричиненням однакових наслідків (загибель людей чи інші тяжкі наслідки) передбачено більш суворе покарання ніж в загальній

нормі (ч. 2 ст. 194 КК України). У цьому аспекті потрібно навести кілька наукових позицій [292].

Дехто з науковців стверджує, що така криміналізація і пеналізація не узгоджується з положеннями ст.3 Конституції України, яка передбачає: «Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю» [294, с. 94]. Це дозволяє констатувати, що цінність життя людини однакова і покарання повинні бути однакові за позбавлення життя людини (загибель людей) внаслідок умисного знищення чи пошкодження майна так як це порушенням конституційного принципу.

Очевидно, що такої позиції дотримуються і автори проекту Нового КК (далі – Проекту). Згідно з розділ 6.1. «Кримінальні правопорушення проти власності містить» ст. 6.1.3. «Ознаки, що підвищують тяжкість злочину на один ступінь». До ознак, що підвищують на один ступінь тяжкість злочинів, передбачених цим розділом Проекту, є вчинення умисного злочину, передбаченого статтею 6.1.13–6.1.15, щодо людини (чи близької їй людини), у зв'язку з виконанням нею службових повноважень чи професійних обов'язків, реалізацією її суб'єктивного права або виконанням юридичного обов'язку в публічних інтересах (п. 3. ст. 6.1.3 Проекту). До злочинів, передбачених статтею 6.1.13–6.1.15 Проекту) відносяться: знищення чи пошкодження чужої речі, що спричинило істотну майнову шкоду є злочин 1 ступеня (ст. 6.1.13.); знищення чи пошкодження чужої речі, що спричинило значну майнову шкоду є злочином 3 ступеня (ст. 6.1.14.); знищення чи пошкодження чужої речі, що спричинило тяжку майнову шкоду є злочином 5 ступеня (ст. 6.1.15.) [137].

Викладене дозволяє зробити висновок про необхідність виключити з КК України статті 347, 347¹, 352, 378, 399 КК України, а ч. 2 ст. 194 КК України доповнити протиправним умисним знищенням чи пошкодженням чужого майна у зв'язку з виконанням особою службових повноважень чи професійних обов'язків.

Важливим елементом складу злочину, передбаченого ст. 194 КК України є предмет злочину чуже майно. Майно – це предмети матеріального світу, із специфічними ознаки фізичного, економічного, соціального та юридичного характеру, які можна поділити на три підгрупи:

1) речі (житлові будинки, квартири, засоби виробництва, предмети домашнього господарства, продуктивна і робоча худоба та насадження на земельній ділянці, вироблена продукція);

2) гроші (у готівковій чи безготівковій формі);

3) цінні папери (акції, облігації, векселі тощо, а також легітимаційні знаки, які виконують роль грошового еквівалента та є оборотоздатними).

Майно може бути як приватної, державної чи комунальної форми власності. До ознак публічного майна в юридичній літературі відносять, зокрема, такі: 1) його охорона забезпечується публічними і приватними юридичними засобами, за що передбачена юридична відповідальність; 2) є засобом здійснення владних повноважень, функцій і завдань публічної влади та здійснення прав і свобод людини; 4) порядок вчинення правочинів із ним регулюється приватним правом; 5) публічне право визначає особливості юридичного режиму його користування; 6) рішення про його відчуження здійснює орган публічної адміністрації відповідно до своїх повноважень, за встановленою процедурою, на підставі чого ухвалює адміністративний акт; 7) органи публічної адміністрації несуть відповідальність за належне управління публічним майном [204, с. 217].

Якщо умисне знищення чи пошкодження публічного майна відбувається внаслідок неналежного управління службовою особою, що з заподіює шкоду у великих розмірах, такі дії необхідно кваліфікувати за ст. 194 КК України та за ст. 364 або ст. 367 КК України.

Отже, предметом цього злочину може бути будь-яке майно крім окремих його видів, знищення чи пошкодження яких передбачено КК України як спеціальний вид знищення чи пошкодження майна, наприклад, радіоактивних матеріалів, магістральних або промислових нафто-, газо-, конденсатопроводів

чи нафтопродуктопроводів, об'єктів культурної спадщини, військового майна, зброї, бойових припасів, військової і спеціальної техніки, передбачених спеціальними нормами, а саме статтями: 113, 178, 194¹, 252, 258, 265, 292, 298, 338, 347, 347¹, 352, 357, 360, 378, 399, 411, 438 КК України.

Економічна ознака. Майно, як предмет злочину умисного знищення майна повинно мати певну економічну цінність, вартісну оцінку.

Соціальна ознака. Предметом цього злочину може бути майно, яке результатом праці людини. У зв'язку з цим не є предметом злочину природні багатства в їхньому природному стані (земля, її надра, ліс, дикі тварини в лісі, риба у воді, тощо). Завданням соціальної ознаки було відокремлення предметів, залучених до сфери господарювання як відповідні знаряддя і засоби виробництва чи результат такого виробництва (продукції), від сировини (природних, антропогенних або техногенних речовин і матеріалів), з якої безпосередньо виробляється продукція і яка ще потребує докладання зусиль (праці людини) [281, с.124].

Юридична ознака. Предметом цих кримінальних правопорушень може бути майно, право власності на яке належить або державі, або місцевому органу самоврядування, або колективному чи індивідуальному приватному власнику. Водночас, таке майно повинно знаходитися у фондах власника або у віданні осіб, уповноважених на те власником [25, с.235]. Цю ознаку автори Проекту КК України визначають так: чужа річ має «власника чи законного володільця» та щодо якої «суб'єкт не уповноважений здійснювати право володіння і розпорядження». Не є предметами кримінальних правопорушень проти власності об'єкти інтелектуальної та промислової власності (статті 176, 177 України) [116, с. 124].

Теоретичною базою цього дослідження є розуміння суті та ознак об'єктивної сторони кримінального правопорушення (складу злочину) – це система закріплених у КК України ознак кримінально протиправного діяння. Об'єктивна сторона складу кримінального правопорушення характеризується низкою ознак.

Значення об'єктивної сторони складу злочину без перебільшення є багатовекторним з низки причин: об'єктивна сторона є основним, визначальним показником ступеня суспільної небезпеки злочину; об'єктивна сторона є відображенням посягання на об'єкт, який є ознакою складу кримінального правопорушення. Норми Особливої частини КК сконструйовані переважно так, щоб детально передати ознаки об'єктивної сторони, оскільки їх тлумачення дозволяє встановити всі інші обов'язкові ознаки складу злочину; юридичні та фактичні ознаки об'єктивної сторони є невід'ємною частиною підстави кримінальної відповідальності; ознаки об'єктивної сторони використовуються для розмежування суміжних складів злочинів; ознаки об'єктивної сторони здатні забезпечувати розмежування злочинів та інших правопорушень; інформація, яка становить ознаки об'єктивної сторони, через свої особливості в системі ознак складу злочину, переважно визначає зміст процесуальних документів [117, с. 302–303].

Єдиною обов'язковою ознакою об'єктивної сторони є суспільно небезпечне діяння, її факультативними ознаками є суспільно небезпечні наслідки, причинний зв'язок (обидві ознаки вважаються обов'язковими лише для матеріального складу кримінального правопорушення), місце, час, обстановка, спосіб, знаряддя та засоби вчинення кримінального правопорушення. Ці ознаки є обов'язковими у випадках передбачення їх в диспозиції статті Особливої частини КК України [105, с. 101].

Суспільно небезпечне діяння – це усвідомлена, вольова поведінка людини, що спричиняє істотну шкоду охоронюваним кримінальним законом суспільним відносинам або створює загрозу її спричинення. У кримінально-правовому значенні суспільно небезпечне діяння є, з одного боку, ознакою кримінального правопорушення, яке впливає із законодавчого визначення (ч. 1 ст. 11 КК України), з іншого – єдиною обов'язковою ознакою об'єктивної сторони складу кримінального правопорушення.

Суспільно небезпечні наслідки – істотна шкода, що заподіюється охоронюваним кримінальним законом суспільним відносинам у результаті

вчинення злочину. Суспільно небезпечні наслідки є факультативною ознакою об'єктивної сторони складу кримінального правопорушення. У матеріальних складах кримінальних правопорушень вони є обов'язковою ознакою [105, с. 109]. Водночас, формальний склад кримінального правопорушення не містить вказівки на будь-які суспільно небезпечні наслідки, не дивлячись на те що вони можуть інколи наставати. Формальні склади кримінальних правопорушень є закінченими з моменту вчинення діяння [193, с. 78].

Для правильного встановлення такої ознаки як суспільно небезпечні наслідки у кримінальних правопорушеннях з матеріальним складом необхідно довести наявність причинного зв'язку між суспільно небезпечним діянням та суспільно небезпечним наслідком. Кримінальне право України ґрунтується на філософському постулаті, відповідно до якого особа може бути притягнута до кримінальної відповідальності лише за ті негативні зміни в об'єктивному світі, що були викликані поведінкою цієї особи, тобто за наявності причинного зв'язку між вчиненим нею діянням і суспільно небезпечними наслідками, що настали [87, с. 242].

У науці кримінального права причинний зв'язок, переважно відносять до факультативних ознак об'єктивної сторони складу кримінального правопорушення він є визначальним для встановлення вини особи у кримінальних правопорушеннях з матеріальним складом, тобто з наслідками, вказаними у кримінальному законі.

Під причинним зв'язком у кримінальному праві розуміють такий зв'язок між суспільно небезпечним діянням та суспільно небезпечними наслідками, за якого наслідки з об'єктивною необхідністю породжуються діянням [105, с. 109]. Ця ознака характерна для матеріального складу злочину. Наприклад, Н. М. Ярмиш зазначає, що розглядати причинний зв'язок як самостійну ознаку об'єктивної сторони, виводити його за межі наслідку є нелогічним, оскільки заподіяну діянням шкоду не можна назвати наслідком за відсутності причинного зв'язку. Тому об'єктивна сторона кримінального правопорушення з матеріальним складом описується за допомогою двох обов'язкових ознак –

діяння та наслідку. Причинний зв'язок виступає як ознака наслідку [173]. Цей підхід авторки не призведе до суттєвих змін об'єктивної сторони, тому що встановлення причинного зв'язку одночасно означає визнання того, що явище, яке нас цікавить, є наслідком діяння.

Місце, час, обстановка, спосіб, знаряддя та засоби вчинення злочину є факультативними ознаками об'єктивної сторони складу злочину, вони можуть бути обов'язковими тоді коли передбачені в диспозиції статті Особливої частини КК України. У нашому дослідженні важливим є з'ясування способу складу кримінального правопорушення, який є обов'язковою ознакою об'єктивної сторони складу кримінального правопорушення. Спосіб вчинення кримінального правопорушення може виступати кваліфікуючою (особливо кваліфікуючою) ознакою складу конкретного кримінального правопорушення. Встановлення способу вчинення кримінального правопорушення впливає на призначення покарання, відповідно до пунктів 10 та 12 ч. 1 ст. 67 КК України. У досліджуваному нами кримінальному правопорушенні обов'язковою ознакою кваліфікованого складу є спосіб, на розкритті змісту якого ми зупинимося в роботі нижче.

Аналіз злочину передбаченого ч. 1 ст. 194 КК України свідчить, що вона містить матеріальний склад, який є закінченим з моменту знищення чи пошкодження чужого майна і при цьому настали зазначені в диспозиції наслідки. Об'єктивна сторона цього злочину включає ознаки:

- 1) діяння, яке полягає в знищенні чи пошкодженні чужого майна;
- 2) наслідки, які в ч. 1 ст. 194 КК України визначені як заподіяння шкоди у великих розмірах;
- 3) причинний зв'язок між вказаними діяннями та наслідками.

Умисне знищення або пошкодження чужого майна здебільшого вчинюється шляхом активних протиправних дій винного. Водночас кримінально протиправне посягання на власність через знищення чи пошкодження майна можливе не лише шляхом активних дій, а й бездіяльністю (пасивної форми поведіння). Отже, під знищенням або пошкодженням

чужого майна розуміються як дія так і бездіяльність (наприклад, умисна не годівля тварини, унаслідок якої тварина гине; умисне невжиття заходів щодо запобігання руйнівного впливу кліматичних, біологічних й інших чинників на майно).

Поняття «знищення майна» та «пошкодження майна» вживаються законодавцем у Особливій частині КК України в багатьох нормах. Тому деякі науковці вважають ці поняття так званими «наскрізними» кримінально-правовими поняттями [238]. Водночас у КК України відсутні їх визначення. На законодавчому рівні поняття «знищення» та «пошкодження» визначаються лише щодо окремих об'єктів власності (видів майна).

У судовій практиці існує позиція, що знищення майна – це приведення його у повну непридатність до використання за цільовим призначенням. Внаслідок знищення майно припиняє існувати або повністю втрачає свою цінність. Пошкодженням майна визнається погіршення якості, зменшення цінності речі або приведення її на якийсь час у непридатний до використання за цільовим призначенням стан [228].

У науці кримінального права такі дослідники як В. І. Бояров, С. Г. Волкотруб, М. І. Мельник пропонують визначення пошкодження майна, зосереджуючи увагу на погіршенні якості, знеціненні майна та доведення його до стану непридатного для використання на певний час [184, с. 584; 104, с. 172; 109, с. 209].

Дослідники В. О. Кузнєцов, М.П. Стрельбицький, В.К. Гіжевський пропонують під пошкодженням майна розуміти вплив на предмет, коли він частково втрачає якості, але може бути відновлений, відремонтований [110, с. 152].

О.А. Чуваков стверджує, що пошкодження майна є доведення його до стану часткової непридатності внаслідок чого зменшується або погіршується його якість [138, с. 394].

Зазначені автори при формулюванні ознак діяння знищення чи пошкодження майна не враховують ознаку протиправності адже доведення

майна до повної чи часткової непридатності можливе і правомірним способом. Відповідно до положень ЦК України майно може бути правомірно знищено:

1. Якщо особисте немайнове право фізичної особи порушене в номері (випуску) газети, книзі, кінофільмі, теле-, радіопередачі тощо, які випущені у світ, суд може заборонити (припинити) їх розповсюдження до усунення цього порушення, а якщо усунення порушення неможливе, - вилучити тираж газети, книги тощо з метою його знищення (ч. 2 ст. 278 ЦК України) [286].

2. У разі стихійного лиха, аварії, епідемії, епізоотії та за інших надзвичайних обставин, з метою суспільної необхідності майно може бути примусово відчужене у власника на підставі та в порядку, встановлених законом, за умови попереднього і повного відшкодування його вартості (реквізиція). В умовах воєнного або надзвичайного стану майно може бути примусово відчужене у власника з наступним повним відшкодуванням його вартості. Реквізоване майно переходить у власність держави або знищується (ст. 353 ЦК) [286].

3. Якщо власник (користувач) земельної ділянки заперечує проти визнання права власності на нерухоме майно за особою, яка здійснила (здійснює) самочинне будівництво на його земельній ділянці, або якщо це порушує права інших осіб, майно підлягає знесенню особою, яка здійснила (здійснює) самочинне будівництво, або за її рахунок (ч.4 ст. 376 ЦК України).

Зазначені правомірні підстави, не вичерпують усі можливі випадки правомірного знищення чи пошкодження майна [286].

Враховуючи положення цивільного законодавства вважаємо, що пошкодження чужого майна полягає в протиправному впливі на предмет, внаслідок чого він повністю або частково втрачає економічну цінність і повністю або частково втрачається можливість його використання за призначенням.

Схожого підходу дотримується А. В. Сакун, вона стверджує, що протиправним заподіянням шкоди чужому майну є його повна непридатність за цільовим призначенням. Під пошкодженням майна авторка розуміє

протиправне заподіяння шкоди чужому майну, яке спричиняє погіршення його якості, зменшення цінності або приведення у непридатний стан за цільовим призначенням на певний період [236, с. 6].

Однією з перших спроб у 2012 р. узагальнити наукові позиції щодо ознак знищення чи пошкодження майна була спроба зроблена І. Б. Газдайкою-Василишин. Дослідниця поділяє їх на дві групи. До першої групи, відноситься трактування знищення та пошкодження майна через застосування слів «доведення», «приведення» ... Аналогічним шляхом вирішує це питання і «судова практика» [50, с. 103]. До другої групи належать позиції науковців, які трактують «знищення та пошкодження майна через вказівку на протиправний винний вплив на це майно» [50, с. 104]. Необхідність такої вказівки, на думку І. Б. Газдайки-Василишин, обумовлена не лише специфікою кримінально-правового тлумачення згаданих понять, а й недосконалістю чинного кримінального закону [51, с.102].

Ю. А. Дорохіна не акцентує увагу на ознаці протиправності і вважає, що знищення майна – це «фізична ліквідація або приведення майна в повну непридатність для цільового використання, тобто майно припиняє існувати або втрачає своє господарське чи інше призначення, матеріальну та (або) соціальну цінність» [67, с. 39].

У науково-практичному коментарі до Кримінального кодексу України за редакцією М. І. Хавронюка зазначається, що «знищення майна – це доведення його до повної непридатності щодо цільового призначення»; «пошкодженням майна визнається погіршення якості, зменшення цінності речі або приведення речі на якийсь час у непридатний за її цільовим призначенням стан» [190, с. 189].

Н. О. Антонюк під знищення майна вважає такий вплив особи на майно, від якого воно повністю втрачає споживчу вартість, тобто приводиться у повну непридатність до використання за цільовим призначенням. Унаслідок знищення майно перестає існувати або повністю втрачає свою цінність, можливість використання за призначенням. Пошкодженням майна авторка

вважає такий вплив особи на майно, внаслідок якого майно не може бути використане за цільовим призначенням без ремонту або інших відновлювальних заходів, а також погіршення якості, зменшення вартості майна [5, с. 368].

В. А. Горбунов стверджує, що знищення майна – це суспільно небезпечний та протиправний руйнуючий вплив на майно, здатний припинити його фізичне існування або вивести його з господарського обігу. Пошкодженням майна – це небезпечний та протиправний руйнуючий вплив на майно, який частково або тимчасово перешкоджає можливості користуватися ним за цільовим призначенням» [53, с. 6].

А. В. Семенюк-Прибатень вважає: «під знищенням майна слід розуміти протиправне заподіяння шкоди чужому майну, що робить його повністю непридатним для використання за цільовим призначенням»; «під пошкодженням майна слід розуміти протиправне заподіяння шкоди чужому майну, що викликає погіршення його якості, зменшення цінності або тимчасової непридатності для використання за цільовим призначенням» [239, с. 41].

Досить детально описує ознаки дефініції умисного знищення майна Р. О. Боднарчук і зазначає, що ним є «кримінально протиправний вплив, внаслідок якого чужому майну заподіюється шкода, воно перестає фізично існувати (наприклад, вибух у балонах газу) або продовжує своє існування зі зміненою формою, будовою, структурою чи формулою (наприклад, отруєне вино у бочках), що обумовлює подальшу неможливість відновлення (ремонт, реставрації тощо) його властивостей та якості, а цінність, мінова та споживча вартість, здатність задовольняти матеріальні та пов'язані з ними потреби людини шляхом використання цього майна за його цільовим призначенням втрачається повністю й назавжди (повна постійна непридатність), майно втрачає здатність до відокремлення від природного середовища (вилитий в море спирт) чи відновлення (ремонт) заново шляхом вкладення праці людини, її коштів та матеріалів, власник же чи інший законний володілець

позбавляється як права власності на майно, так і можливості володіти, користуватися чи розпоряджатися майном, тому воно випадає з економічного обігу, як таке» [19, с. 60].

Викладене свідчить, що низка авторів акцентують увагу на протиправності умисного знищення чи пошкодження майна. З цього приводу вважаємо за необхідне навести приклад судової практики, в якому суд виносить виправдувальний вирок мотивуючи своє рішення відсутністю ознаки неправомірного знищення майна.

Вважаємо за необхідне навести приклад судової практики: *«ОСОБА_5, пред`явлено обвинувачення, в тому, що 03 червня 2016 р. близько 16 год перебуваючи на території колишньої меблевої фабрики, розташованої в АДРЕСА_2, організував бригаду найманих працівників з трьох осіб: ОСОБА_10, ОСОБА_11, ОСОБА_12, які в подальшому за незаконною вказівкою організатора – ОСОБА_5 частково знищили шляхом розбирання нежитлову будівлю площею 52,5 м. кв розміром 11,0 м x 6.1 м та висотою 3,4 м комплексу будівель меблевої фабрики належну на підставі Свідоцтва про придбання майна з прилюдних торгів від 30 квітня 2015 р. та витягу Державного реєстру речових прав на нерухоме майно про реєстрацію права власності № 37060186 від 30.04.2015 р. ОСОБА_6, спричинивши при цьому власнику вказаної будівлі шкоди у великих розмірах, які згідно з висновком будівельно-технічної експертизи № 245/03-17 від 03.03.2017 р. становить 268244 гривень.*

Натомість судом встановлено в ході судового розгляду інші обставини справи. Так, допитаний в ході судового розгляду обвинувачений ОСОБА_5, вину свою у пред`явленому йому обвинуваченні за ч. 1 ст. 194 КК України, заперечив, та показав суду наступне. Йому зателефонували знайомі та повідомили про пожежу на мебельній, де поруч з його виробничими об`єктами знаходиться приміщення ОСОБА_6, при цьому він не знав того, що вказане приміщення належить ОСОБА_13. Ці ж особи повідомили про пожежу ДСНС.

Після пожежі дах з приміщення обвалився та упав на територію, яка належить йому, тому через деякий час зустрівши знайомих ОСОБА_14, ОСОБА_15 та ОСОБА_16 попросив їх допомогти прибрати обгорілі балки, які заважали проходу, несли загрозу життю людей та могли в будь-який час обвалитися. Під час демонтажу обгорілих балок та звільнення проходу прийшов ОСОБА_17 та став в'ясняти причину присутності сторонніх на його об'єкті.

Суд зазначив, що пошкодження чужого майна полягає в такому протиправному впливі на предмет, внаслідок якого він частково не в повному обсязі втрачає свої споживчі властивості та економічну цінність і при цьому істотно обмежується можливість його використання за призначенням. Пошкоджене майно може бути відновлене і знову набути тимчасово або частково втрачених корисних якостей, для використання його за функціональним призначенням лише після необхідних фінансових, трудових та інших витрат [41].

Свідки зазначили, що ОСОБА_5, сприяв в наданні допомоги з розбирання обгорілих балок та іншого будівельного матеріалу, який залишився внаслідок пошкодження від пожежі, що виникла напередодні та могла нести загрозу для життя оточуючих.

Суд вважає недоведеним вчинення будь-яких дій спрямованих на сприяння організації умисного пошкодження чужого майна ОСОБА_5. Знищення майна внаслідок попередньої пожежі, не може бути підставою для його пошкодження. Частина 1 статті 194 КК України передбачає кримінальну відповідальність за двох умов: умисного знищення або пошкодження майна, але в обох випадках, якщо заподіяно шкоду у великих розмірах».

Враховуючи положення чинного законодавства, теорії кримінального права, судової практики вважаємо, що: знищення чужого майна – це кримінально-протиправне, умисне доведення майна до стану непридатності, втрати його споживчих властивостей, економічної цінності, неможливості

його використання за призначенням; пошкодженням чужого майна – це кримінально-протиправне умисне діяння, яке полягає у погіршенні якості майна внаслідок чого частково втрачаються його споживчі властивості та економічна цінність, можливість використати за цільовим призначенням.

Із цього приводу цікавим є наступне рішення суду. Так, ОСОБА_5, перебуваючи в період часу з 01 години 00 хвилин по 02 годину 50 хвилин 08.11.2018 р. біля приватного житлового будинку колишньої співмешканки ОСОБА_4 на ґрунті ревнощів до неї, з метою пошкодження її майна шляхом підпалу, взяв з вантажного відділення свого автомобіля марки «Mercedes Benz 608D» пластикову пляшку з вмістом технічного спирту, який вилив на капот автомобіля марки «ВАЗ 21150» д.н.з. НОМЕР_1, що був припаркований біля вищевказаного будинку, після чого підніс полум'я з запальнички до капоту із вилитою рідиною, в результаті чого виникла пожежа, якою згідно з висновком автотоварознавчої експертизи №302-Р від 13.12.2018 р. спричинено матеріальну шкоду ОСОБА_4 на загальну суму 63995,72 грн. вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 194 КК України і призначити йому покарання за цією статтею КК України у вигляді 3-х років позбавлення волі.

На підставі ст.ст. 75, 76 КК України ОСОБА_5 була звільнена від відбування призначеного покарання з випробуванням, якщо він протягом 1-го року не вчинить нового злочину і виконає покладені на нього судом обов'язки, зокрема: буде періодично з'являтися для реєстрації в уповноважений орган з питань пробації, не виїжджати за межі України на постійне проживання без дозволу уповноваженого органу з питань пробації, повідомляти уповноважений орган з питань пробації про зміну місця проживання [42].

Суспільно небезпечні наслідки як ознака об'єктивної сторони злочину полягають у спричиненні знищенням чи пошкодженням чужого майна шкоди у великих розмірах, яка в двісті п'ятдесят і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян на момент вчинення кримінального правопорушення (станом на 2025 рік – це 378 500 грн). Якщо

вартість знищеного чи пошкодженого майна нижча за вказану суму, єдиним засобом захисту порушеного права власності є цивільно-правова відповідальність за відсутності ознак іншого кримінального правопорушення.

Цей розмір заподіяної шкоди дискутується в доктрині та судовій практиці, піддається критиці, тому що не було точних роз'яснень, статистичних показників, які доводили б доцільність саме такого кількісного критерію кримінальної протиправності умисного знищення або пошкодження чужого майна немає. Із цього приводу варто нагадати слушні зауваження О. О. Дудорова та Р. О. Мовчана, що без вирішення надзвичайно складної проблеми, властивої чинному КК України, довільності кількісних показників, які характеризують, зокрема, злочинні наслідки, годі й вести мову про соціальну обумовленість кримінально-правових заборон. Вчені вважають, що для вироблення обґрунтованих вартісних критеріїв злочинності діянь необхідно провести серйозні дослідження – кримінологічні, емпіричні з'ясовуючи розміри завданої матеріальної шкоди як фактору тяжкості злочинного діяння, а також досліджень матеріалів правозастосовної практики. О. О. Дудоров та Р. О. Мовчан роблять висновки, що маємо справу з одним із тих випадків, коли «метод розумної голови» фахівця з кримінального права для конструювання кримінально-правових заборон не може бути ефективним [68, с. 46].

Дійсно встановлення в законі конкретного розміру такої шкоди, як суспільно небезпечного наслідку у складі злочину, передбаченому ст. 194 КК України, є невиправдано високим. Тому доцільно порушити питання щодо зміни в бік зменшення розміру заподіяної шкоди, передбаченого ч. 1 ст. 194 КК України. Крім того, чинна редакція ст. 194 КК України сконструйована так, що створює проблеми при кваліфікації злочину, передбаченого ч. 2 цієї статті, знищення чи пошкодження майна способом підпалу, вибуху чи іншим загальнонебезпечним способом, якщо такими діями не заподіяно шкоди у великих розмірах.

У цьому аспекті доцільно навести приклад судової практики. Так, вироком Заводського районного суду м. Запоріжжя від 30.10.2017 суд визнав підсудного винним у вчиненні злочину, передбаченого ст. 194 ч. 2 КК України, та засудив його до трьох років позбавлення волі, встановивши такі обставини: 05.08.2017 приблизно о 14 год 00 хв, підсудний, маючи умисел на знищення чужого майна шляхом підпалу і реалізуючи його, підійшов із правої сторони до автомобіля марки «ВАЗ-21013» та підпалив переднє пасажирське сидіння вказаного автомобіля, вартістю 35 209 грн. Унаслідок загорання з переднього пасажирського сидіння відбулося розповсюдження вогню по всьому автомобілю, що призвело до його знищення та непридатності до подальшого використання за цільовим призначенням, у результаті чого автомобіль перетворився на металобрухт, чим спричинив потерпілому матеріальну шкоду в розмірі 35 209 грн [33].

Тому, кваліфікуючи такі діяння за ч. 2 ст. 194 КК України, суди здійснюють розширене тлумачення кримінального закону. Існують випадки відмови відкритті кримінальних проваджень чи закритті кримінальних проваджень за відсутністю ознак складу злочину, зокрема коли сума знищеного чи пошкодженого майна менша, ніж шкода у великих розмірах. Ця проблема повинна бути вирішена на законодавчому рівні [23, с. 239].

Деякі автори вказують на доцільність зменшення розміру шкоди хоча б до значного розміру, а відповідальність за знищення чи пошкодження майна у меншому розмірі передбачити в адміністративному законодавстві. Так, І. Б. Газдайка-Василишин аргументує криміналізацію умисного знищення або пошкодження майна, що завдало значну шкоду потерпілому, та встановлення адміністративної відповідальності за аналогічне діяння, яким не заподіяно значну шкоду [50, с. 186].

Аналізуючи розміри заподіяної шкоди в розділі VI «Кримінальні правопорушення проти власності» вбачається відповідний дисбаланс між розмірами заподіяної шкоди в основному складі в ч. 1 ст. 194 КК України та іншими основними складами, які передбачають спричинення шкоди

потерпілому. Наприклад, основний склад частин 1 ст. 185, 190, 191 КК України передбачає мінімальний розмір заподіяння шкоди потерпілому внаслідок викрадення і перевищує 2 НМДГ; основний склад частин ч. 1 ст. 192 КК України передбачає заподіяння значної майнової шкоди шляхом обману або зловживання довірою за відсутності ознак шахрайства.

Цікавою є позиція О. П. Дячкіна, який стверджує, що посягання на власність, яке спричинило знищення або пошкодження майна спричиняє настання майнової шкоди від повної або часткової втрати властивостей майна (фізичних, економічних, юридичних). Воно відрізняється від протиправного заволодіння чужим майном тим, що об'єктивно відновлення і повернення вказаних речей в їх первинному стані власнику стає неможливим. Особливо показовими є випадки знищення або пошкодження унікальних речей, що існують в одиничних екземплярах. Дослідник вважає, що суспільна небезпечність наслідків у вигляді знищення або пошкодження майна є більшою ніж його протиправне вилучення, тому що не дозволяє у деяких випадках повернення власнику і повного відновлення його юридичних властивостей, прав потерпілого [75, с. 304].

Дискусії серед науковців зумовлені відсутністю мінімального розміру спричиненої шкоди не лише в зазначених нормах, а і в спеціальних нормах, які передбачають відповідальність за знищення чи пошкодження майна, виокремлених за спеціальним потерпілим. Звертає увагу на себе позиція науковців, які пропонують встановити у КК України єдиний мінімальний розмір заподіяної майнової шкоди для всіх складів злочинів, що виявляються в умисному знищенні чи пошкодженні майна, зокрема й щодо, так званих, спеціальних потерпілих [175, с. 4].

Враховуючи викладене вважаємо, що необхідно зменшити мінімальний розмір шкоди для ч.1 ст. 194 КК України. У спеціальних нормах встановити мінімальний розмір шкоди, якщо він не встановлений, або виключити деякі спеціальні склади знищення або пошкодження майна за спеціальним предметом кримінального правопорушення чи спеціальним потерпілим.

Невирішеною проблемою у доктрині і судовій практиці є визначення яку саме шкоду враховувати заподіяну злочином – пряму чи втрачену вигоду, матеріальне становище потерпілого тощо. Під час оцінки шкоди, заподіяної внаслідок пошкодження або знищення майна, на думку деяких авторів, необхідно порівнювати розмір вартості знищеного майна (або розмір суми, на яку знизилася вартість пошкодженого майна) з майновим становищем потерпілого (загальний дохід, включаючи розмір заробітної плати, пенсії, допомоги тощо) і вплив на нього сімейним (наявність дітей, непрацездатних батьків і чоловіка) та службовим становищем жертви (рід діяльності і професії), її віком (літня або молода особа), станом здоров'я (наприклад, інвалід або непрацездатний) і ступенем необхідності втраченої речі для потерпілого. При цьому всі зазначені фактичні обставини справи порівнюються з думкою потерпілої особи про значущість для неї знищеного (пошкодженого) майна [180, с. 59].

Відтак заслуговують на підтримку висловлені у наукових джерелах думки тих науковців, які зазначають, що в ч. 1 ст. 194 КК України кримінально-протиправним (злочинним) наслідком визнається «шкода у великих розмірах», а в частині 2 цієї статті – «майнова шкода в особливо великих розмірах». Таке формулювання дає можливість для віднесення до суспільно небезпечних наслідків злочину, передбаченого ч. 1 ст. 194 КК України, моральної та немайнової шкоди (тоді як злочинні наслідки у ч. 2 ст. 194 КК України обмежені майновим характером шкоди). Таким самими шляхом йде і судова практика та наука кримінального права – до суспільно небезпечних наслідків злочину слід відносити лише реальну майнову шкоду [50, с. 114].

Викладене дозволяє підтримати думку, що для встановлення розміру заподіяної шкоди потрібно враховувати реальну шкоду, яка була заподіяна в результаті знищення або пошкодження майна.

Злочин є закінченим з моменту, коли чуже майно знищено чи пошкоджено і при цьому заподіяно шкоду у великому розмірі (матеріальний

склад). Якщо внаслідок відповідного протиправного діяння майно не було знищено чи пошкоджено з причин, що не залежали від волі винного, вчинене кваліфікується як замах на кримінальне правопорушення, передбачене ч. 1 ст. 194 КК України.

Необхідною умовою для кваліфікації дій особи за ст. 194 КК України є встановлення причинового зв'язку між аналізованими вище діяннями та наслідками. У кримінальному законі немає визначення причинового зв'язку. Дехто із дослідників під причиновим зв'язком вважає такий об'єктивний зв'язок між суспільно небезпечним діянням (дією чи бездіяльністю) та суспільно небезпечними наслідками (наслідком), що настали, при якому суспільно небезпечне діяння є безпосередньою причиною настання суспільно небезпечних наслідків [256, с. 51]. Причиновий зв'язок умисного знищення або пошкодження майна полягає у зв'язку між суспільно небезпечним діянням, що полягає у знищенні чи пошкодженні чужого майна та суспільно небезпечними наслідками у вигляді шкоди у великих розмірах, що настали. При цьому знищення або пошкодження майна є безпосередньою причиною настання шкоди у великих розмірах.

У науці кримінального права відомі декілька різновидів теорій причинового зв'язку: теорія адекватної причинності, теорія еквівалентності, теорія нерівноцінності умов, теорія необхідного спричинення. Найбільш обґрунтованою є теорія необхідного спричинення, з позицій якої причиновий зв'язок має місце лише в тих випадках, коли діяння породжує наслідок з внутрішньо властивою йому необхідністю – коли наслідок в конкретній ситуації є реально можливим і настав від вчинення дії закономірно [300, с.363].

Якщо винний спочатку вчинив викрадення майна будь-яким способом, потім знищив чи пошкодив його, такі дії кваліфікуються залежно від способу викрадення за ст. 185, 186, 187, 189, 190, 191 КК України та за ст.194 КК України. У випадку, коли винний після викрадення чужого майна умисно знищує чуже майно з метою приховати викрадення, такі дії також

кваліфікуються за сукупністю залежно від способу викрадення та за ст. 194 КК України.

Підтвердженням цього є приклад судової практики. Так, 24.02.2018 р. ОСОБА_8 достовірно знаючи, що в будинку, який на праві спільної власності належить ОСОБА_7, постійно ніхто не мешкає, реалізуючи свій злочинний умисел, спрямований на таємне викрадення чужого майна, з корисливих мотивів, проник до приміщення будинку ОСОБА_8. Після цього таємно викрав холодильник марки «Savsung RT37 MV» вартістю 2849,74 гривень та ліжко (диван) і 2 крісла, загальною вартістю 6000 гривень, після чого місце вчинення кримінального правопорушення залишив і розпорядився викраденим майном на власний розсуд. Своїми діями ОСОБА_8 вчинив таємне викрадення чужого (потерпілої ОСОБА_7) майна (крадіжку), поєднане з проникненням у житло, тобто кримінальне правопорушення, передбачене ч. 3 ст. 185 КК України.

У подальшому, 04.03.2018 р. приблизно о 23:00 ОСОБА_8, з метою знищення чужого майна для приховання слідів попередньо вчиненого кримінального правопорушення крадіжки, проник до будинку, який належить ОСОБА_7. Перебуваючи в будинку ОСОБА_8 з ємності, яку він заздалегідь підготував та приніс із собою, розлив горючу рідину по кімнатах будинку і речах, підпалив речі, будинок загорівся. Внаслідок вказаних дій ОСОБА_8 будинку потерпілої ОСОБА_7 вогнем були спричинені пошкодження та знищення житлових кімнат, стелі і даху на загальній площі 20 кв.м.» [35]. Дії винного суд кваліфікував за сукупністю кримінальних правопорушень ОСОБА_8 передбачених ч. 3 ст. 185, ч. 2 ст. 194 КК України

Умисне знищення чи пошкодження майна шляхом підпалу, вибуху чи іншим загальнонебезпечним способом утворює кваліфікований склад цього злочину і потребує кваліфікації за частиною другою ст. 194 КК України. Якщо особа заволоділа чужим майном з метою його використання економічних властивостей за призначенням, наприклад шляхом його знищення (використання пального, дров, вугілля, газу), не є знищенням чи

пошкодженням в значенні диспозиції ст. 194 КК України. Дії винного можуть кваліфікуватися як привласнення чи розтрата чужого майна.

З цього приводу вважаємо за доцільне навести наступний приклад судової практики. Так, 12.11.2018 р., приблизно о 17 год. ОСОБА_3, умисно, знаходячись у підсобному приміщенні на третьому поверсі закладу «Арк Спа Палас», по вул. Генуезька будинку №1-В, що в Приморському районі в м. Одесі, з метою пошкодження майна, розпилив рідину із заздалегідь заготовленої пляшки з надписом «Етиловий спирт» та підпалив шматок паперу, який кинув в підсобне приміщення, і вчинив пожежу, в результаті якої було пошкоджено 84 м.кв. приміщення та предмети, які в ньому знаходились. суд вважає, що винність обвинуваченого ОСОБА_3 у вчиненні кримінального правопорушення за ч. 2 ст. 194 КК України повністю доведена та його дії правильно кваліфіковані за ч. 2 ст. 194 КК України, оскільки він вчинив умисне пошкодження майна шляхом підпалу [40].

У слідчій і судовій практиці незакінчений замах на вчинення умисного знищення майна шляхом підпалу, а саме, коли майно не було знищено внаслідок причин, які не залежали від волі винного такі дії кваліфікуються як замах на умисне знищення майна за ст. 15 та ч. 2 ст. 194 КК України. Так, 07.10.2018 р., ОСОБА_4, знаходячись в стані алкогольного сп'яніння, з хуліганських мотивів, маючи умисел, направлений на умисне знищення чужого майна шляхом підпалу, шляхом розбиття вікна з тильної сторони адміністративної будівлі бібліотеки проник в середину, де за допомогою запальнички, яку мав при собі, здійснив розпалювання вогню книжок, в результаті чого відбулося загорання приміщення бібліотеки. Внаслідок пожежі пошкоджено вікно, двері, стелаж, покриття підлоги, чайник, конвектор, занавіска, а також книги, всього на загальну суму 17259 грн. Однак, довести злочинний умисел на знищення майна не зміг, так як осередок пожежі у приміщенні бібліотеки був ліквідований зусиллями мешканців села Брестів [39]. Дії винного суд кваліфікував як закінчений замах на умисне знищення чужого майна шляхом підпалу за ч.2 ст. 15, ч.2 ст.194 КК України.

2.2. Суб'єктивні ознаки умисного знищення або пошкодження чужого майна, передбачені ст. 194 Кримінального кодексу України

Суб'єкт кримінального правопорушення є обов'язковим елементом складу кримінального правопорушення. Висвітлення суті суб'єкта злочину умисного знищення чи пошкодження чужого майна означає встановлення його загальних юридичних ознак, що є підставою кримінальної відповідальності особи за вчинене нею суспільно небезпечне діяння.

Суб'єктом кримінального правопорушення є фізична осудна особа, яка вчинила кримінальне правопорушення у віці, з якого, відповідно до КК України, може наставати кримінальна відповідальність (ч. 1 ст. 18 КК України). Особа може нести кримінальну відповідальність за вчинене нею кримінальне правопорушення, якщо вона: є фізичною, осудною особою, досягла віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність. Зазначені ознаки визнаються загальними юридичними ознаками суб'єкта кримінального правопорушення. Вони належать до обов'язкових ознак суб'єкта злочину умисного знищення або пошкодження майна, передбаченого ст. 194 КК України і відсутність однієї з них означає відсутність у діянні особи складу кримінального правопорушення.

Крім цих загальних (обов'язкових) ознак суб'єкта кримінального правопорушення є спеціальні (додаткові та факультативні) ознаки, властиві суб'єктам лише деяких складів кримінальних правопорушень. Наявність у суб'єкта поряд із загальними також спеціальних ознак свідчить про те, що він є спеціальним [257, с. 11]. Суб'єкт злочину, передбачений ст. 194 КК України не має спеціальних ознак, що дає підстави вважати його загальним. Умисне знищення або пошкодження майна, вчинене службовою особою з використанням свого службового становища, внаслідок службової недбалості потребує додаткової кваліфікації за статтями 364 або 365, 367 КК України.

Зупинимося на аналізі ознак суб'єкта кримінального правопорушення. Ознака суб'єкта кримінального правопорушення *фізична особа* означає неможливість притягнення до кримінальної відповідальності юридичних осіб. Кримінальний закон визначає, що суб'єктом кримінального правопорушення є лише фізична особа (людина як біологічна істота, наділена соціальними ознаками). Це базується на принципі особистої відповідальності, який закріплений положеннями ст. 62 Конституції України та ч. 2 ст. 2 КК України – особа вважається невинуватою у вчиненні злочину і не може бути піддана кримінальному покаранню, доти доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду. Отже, ніхто не може бути притягнутим до кримінальної відповідальності за діяння, які вона не вчиняла. Діяння, які є ознакою об'єктивної сторони складу кримінального правопорушення, можуть вчинятися лише фізичною особою, і не має значення чи від імені або в інтересах, юридичної особи.

Положення ст. 18 КК України обмежили коло суб'єктів кримінального правопорушення фізичними особами, не передбачивши можливість визнання суб'єктом кримінального правопорушення юридичних осіб. У доктрині кримінального права тривають дискусії щодо необхідності визнання суб'єктом кримінального правопорушення юридичної особи.

Законодавець, враховуючи необхідність запобігання і припинення кримінальних правопорушень, вчинених уповноваженими особами юридичних осіб зробив компромісне рішення, яке полягало у доповненні КК України розділом XIV-1 «Заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб». Це було обумовлено виконанням зобов'язань України у сфері державної антикорупційної політики у зв'язку з виконанням Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України. Цим рішенням було забезпечено можливість застосування кримінально-правових заходів до юридичних осіб та збереження змісту суб'єкта кримінального правопорушення як фізичної особи. Водночас в законі незмінним залишилося поняття суб'єкта кримінального правопорушення. Відповідно до 96³ КК

України. Підставами для застосування до юридичної особи заходів кримінально-правового характеру є:

1) вчинення її уповноваженою особою від імені та в інтересах юридичної особи будь-якого із кримінальних правопорушень, передбачених у статтях 209 і 306, частинах першій і другій статті 368³, частинах першій і другій статті 368⁴, статтях 369 і 369² цього Кодексу;

2) незабезпечення виконання покладених на її уповноважену особу законом або установчими документами юридичної особи обов'язків щодо вжиття заходів із запобігання корупції, що призвело до вчинення будь-якого із кримінальних правопорушень, передбачених у статтях 209 і 306, частинах першій і другій статті 368³, частинах першій і другій статті 368⁴, статтях 369 і 369² цього Кодексу;

3) вчинення її уповноваженою особою від імені юридичної особи будь-якого із кримінальних правопорушень, передбачених статтями 111¹, 258-258-6 цього Кодексу;

4) вчинення її уповноваженою особою від імені та в інтересах юридичної особи будь-якого із кримінальних правопорушень, передбачених статтями 109, 110, 113, 114², 146, 147, частинами другою - четвертою статті 159¹, статтями 160, 260, 262, 436, 437-439, 442, 442¹, 444, 447 цього Кодексу;

5) вчинення її уповноваженою особою від імені та в інтересах юридичної особи будь-якого із кримінальних правопорушень, передбачених статтями 255, 343, 345, 347, 348, 349, 376-379, 386 цього Кодексу;

б) вчинення її уповноваженою особою від імені та в інтересах юридичної особи стосовно малолітньої чи неповнолітньої особи будь-якого із кримінальних правопорушень, передбачених статтями 152-156¹, 301¹-303 цього Кодексу [136].

Наступною ознакою, що характеризує суб'єкт кримінального правопорушення є *осудність*. Відповідно до ч. 1 ст. 19 КК України вказано, що осудною є особа, яка під час вчинення кримінального правопорушення могла усвідомлювати свої дії (бездіяльність) і керувати ними [136].

Слушною є позиція В. Я. Тація, який стверджує, що здатність особи під час вчинення злочину усвідомлювати свої дії (бездіяльність) означає правильне розуміння фактичних об'єктивних ознак злочину (об'єкта, суспільно небезпечних наслідків) і повинна бути пов'язана зі здатністю контролювати, керувати своїми вчинками. Тут свідомість і воля взаємозалежні й лише в сукупності визначають характер поведінки особи в конкретній ситуації [112, с. 131]

Зміст осудності містить здатність особи в момент вчинення злочину, передбаченого ст. 194 КК України, усвідомлювати свої діяння. Осудність характеризується двома критеріями: юридичним (психологічним) і медичним (біологічним).

Юридичний критерій осудності виражений в інтелектуальній ознаці (здатність особи повною мірою усвідомлювати свої діяння) та вольовій (здатність особи керувати своїми діями під час вчинення злочину).

Медичний критерій визначає здоровий стан психіки особи, відсутність певних психічних захворювань, недоліків розумового розвитку.

У контексті складу злочину, передбаченого ст. 194 КК України, можна конкретизувати ознаки осудності, а саме винний, який умисно знищує чи пошкоджує майно повинен усвідомлювати:

- 1) наявність потерпілого, якому заподіюється шкода;
- 2) протиправність знищення чи пошкодження чужого майна;
- 3) зміст і характер своїх діянь.

Значення осудності особи полягає в тому, що вона є складовою змісту вини, без доведення якої особа не може бути притягнута до кримінальної відповідальності й піддана покаранню [111, с. 165].

У науці існують критерії осудності: 1) інтелектуальний та вольовий; 2) медичний; 3) юридичний та психологічний [113, с. 126].

Підтримуємо думку тих учених, які осудність розглядають через два критерії: юридичний (психологічний), що полягає в здатності особи усвідомлювати характер своїх дій (бездіяльності) та керувати ними, а також

медичний (біологічний) – визначає здоровий стан психіки особи, відсутність певних психічних захворювань, вад розумового розвитку [186, с. 76–77]. Слід зазначити, що юридичний (психологічний) критерій охоплює інтелектуальну ознаку (здатність усвідомлювати фактичний характер і суспільну небезпеку своїх дій (бездіяльності) на момент вчинення конкретного діяння) та вольову ознаку (здатність особи керувати власними діями (бездіяльністю), що передбачені законом як протиправні) [186, с. 76].

Враховуючи зміст суспільно небезпечного діяння, передбаченого ч. 1 ст. 194 КК України, можна конкретизувати ознаки осудності, які полягають у тому, що особа повинна бути здатною усвідомлювати:

- 1) наявність і ознаки потерпілого;
- 2) зміст і характер своїх діянь (те, що своїми діяннями особа вчиняє умисне пошкодження або знищення майна загальнонебезпечним способом).

У кримінальних правопорушеннях, передбачених ч. 2 і 3 ст. 194 КК України, осудна особа повинна бути здатною усвідомлювати:

- 1) ознаки потерпілого зміст і характер діяльності потерпілого (службова чи громадська);
- 2) зміст і характер власних діянь (те, що своїми діяннями вчиняє пошкодження чи знищення чужого майна);
- 3) наслідки пошкодження чи знищення чужого майна (майнова шкода у великих розмірах).

Отже, осудною є особа, яка здатна не тільки усвідомлювати зазначені вище ознаки та власні суспільно небезпечні діяння, а й керувати ними.

Не підлягає кримінальній відповідальності особа, яка під час вчинення суспільно небезпечного діяння, передбаченого КК України, перебувала в стані неосудності, тобто не могла усвідомлювати власні дії (бездіяльність) або керувати ними внаслідок хронічного психічного захворювання, тимчасового розладу психічної діяльності, недоумства або іншого хворобливого стану психіки. До такої особи за рішенням суду може бути застосовано примусові заходи медичного характеру [136].

Не підлягає покаранню особа, яка вчинила кримінальне правопорушення в стані осудності, але до постановлення вироку захворіла на психічну хворобу, що позбавляє її можливості усвідомлювати свої дії (бездіяльність) або керувати ними. До такої особи за рішенням суду можуть застосовуватися примусові заходи медичного характеру, а після одужання така особа може підлягати покаранню [136].

Таким чином, неосудна особа не може бути притягнута до кримінальної відповідальності за свої суспільно небезпечні діяння із-за відсутності усвідомлення і волі, пов'язаного з наявністю хворобливих розладів психічної діяльності. До неосудних осіб залежно від характеру й тяжкості захворювання, тяжкості вчиненого діяння, з урахуванням небезпечності психічно хворого суд може застосувати примусові заходи медичного характеру (ст. 93, 94 КК України).

Необхідно зазначити, що підлягає кримінальній відповідальності особа, визнана судом обмежено осудною, тобто така, яка під час вчинення кримінального правопорушення, через наявний у неї психічний розлад, не була здатна цілком усвідомлювати власні дії (бездіяльність) та (або) керувати ними. Визнання особи обмежено осудною ураховує суд під час призначення покарання, це може бути підставою для застосування примусових заходів медичного характеру [136].

Проведений аналіз ст. 20 КК України, дозволяє констатувати:

- 1) обмежена осудність пов'язана з наявністю в особи певного психічного розладу (наприклад, шизофренія, розумова відсталість тощо);
- 2) унаслідок такого психічного стану особа не цілком здатна усвідомлювати фактичні ознаки й суспільну небезпечність вчиненого діяння;
- 3) обмежена осудність не виключає осудності як обов'язкової ознаки суб'єкта, а отже, не виключає і кримінальну відповідальність за вчинене [111, с. 171].

Згідно зі ст. 3 Закону України від 22 лютого 2000 р. «Про психіатричну допомогу», особу вважають такою, яка не має психічного розладу, доки

наявність такого розладу не буде встановлено на підставах і в порядку, передбачених Законом України «Про психіатричну допомогу» й іншими законами України [227]. Питання про встановлення осудності виникає лише в органів досудового розслідування, прокуратури чи суду за наявності сумнівів щодо психічного стану особи, яка вчинила суспільно небезпечне діяння. Якщо їх немає, то здатність особи усвідомлювати власні дії (бездіяльність) і керувати ними презюмується [189, с. 70].

У цьому аспекті вважаємо за необхідне навести положення кримінально-процесуального законодавства. Так, згідно з ч.1 ст. 509 КПК України «Психіатрична експертиза» слідчий, дізнавач, прокурор зобов'язані залучити експерта (експертів) для проведення психіатричної експертизи у разі, якщо під час кримінального провадження будуть встановлені обставини, які дають підстави вважати, що особа під час вчинення суспільно небезпечного діяння була в неосудному або обмежено осудному стані або вчинила кримінальне правопорушення в осудному стані, але після його вчинення захворіла на психічну хворобу, яка позбавляє її можливості усвідомлювати свої дії або керувати ними. Такими обставинами, зокрема, є:

- 1) наявність згідно з медичним документом у особи розладу психічної діяльності або психічного захворювання;
- 2) поведінка особи під час вчинення суспільно небезпечного діяння або після нього була або є неадекватною (затьмарення свідомості, порушення сприйняття, мислення, волі, емоцій, інтелекту чи пам'яті тощо).

Відповідно до ч.2 ст. 509 КПК України у разі необхідності здійснення тривалого спостереження та дослідження особи може бути проведена стаціонарна психіатрична експертиза, для чого така особа направляється до відповідного медичного закладу на строк не більше двох місяців. Питання про направлення особи до медичного закладу для проведення психіатричної експертизи вирішується під час досудового розслідування – ухвалою слідчого судді за клопотанням сторони кримінального провадження в порядку,

передбаченому для подання та розгляду клопотань щодо обрання запобіжного заходу, а під час судового провадження – ухвалою суду.

Частиною 3 ст. 509 КПК України передбачено, що ухвала слідчого судді про направлення особи до медичного закладу для проведення психіатричної експертизи або відмова у такому направленні може бути оскаржена в апеляційному порядку [153].

Наступною ознакою загального суб'єкта є досягнення *встановленого законом віку*, з якого може наставати кримінальна відповідальність. Кримінальний кодекс не має спеціальної норми, що визначає поняття віку, він тільки вказує на вікові межі настання кримінальної відповідальності. Досягнення встановленого законом віку – одна із загальних умов притягнення особи до кримінальної відповідальності (ч. 1 ст. 18 КК України). У КК України межі віку кримінальної відповідальності встановлюються з урахуванням досягнення особою цього віку достатнього рівня розвитку, для розуміння змісту своїх дій.

У процесі встановлення віку особи необхідно її вважати такою, яка його досягла не в день народження, а з наступної доби. Якщо встановити вік за допомогою документів неможливо через їх відсутність, призначають експертизу. У такому випадку днем народження вважають останній день того року, який визначив експерт (тобто 31 грудня) [189, с. 76].

Згідно з ч. 1 ст. 22 КК України передбачено, що до кримінальної відповідальності можуть притягатися особи, яким до вчинення кримінального правопорушення виповнилося 16 років.

Закріплюючи загальний вік кримінальної відповідальності законодавець враховує, що особа здатна оцінювати фактичну сторону, правові заборони, наслідки їх порушення своїх вчинків і їх соціальну значимість. Перелік кримінальних правопорушень, за які закріплено знижений вік кримінальної відповідальності сформований за критеріями:

а) рівнем розумового розвитку особи і можливість вже в 14 років усвідомити фактичні ознаки та суспільну небезпечність кримінальних правопорушень, зазначених у ч. 2 ст. 22 КК України;

б) поширеність цих кримінальних правопорушень серед неповнолітніх;

в) ступінь тяжкості кримінальних правопорушень.

Знижений вік кримінальної відповідальності за деякі кримінальні правопорушення, перелік яких визначений в ч. 2 ст. 22 КК України, кримінальна відповідальність може наставати з 14 років в тому числі за умисне знищення або пошкодження майна передбачене частиною другою ст. 194 КК України.

Встановлюючи знижений вік кримінальної відповідальності за умисне знищення або пошкодження майна, вчинене шляхом підпалу, вибуху чи іншим загальнонебезпечним способом, або заподіяло майнову шкоду в особливо великих розмірах, або спричинило загибель людей чи інші тяжкі наслідки, законодавець враховував цілий ряд обставин: поширеність даного злочину серед неповнолітніх, особливості розвитку підлітків, їх здатність розуміти суспільну значимість цього діяння і обов'язковість понесення покарання в разі його вчинення. Загальнонебезпечні діяння цього злочину цілком поширені серед неповнолітніх, які досягли 14 р. і усвідомлюються в повному обсязі [236, с. 124].

Не може бути притягнута до кримінальної відповідальності особа, яка вчинила суспільно небезпечне діяння і не досягла віку кримінальної відповідальності. Водночас до такої особи можуть бути застосовані примусові заходи виховного характеру, передбачені ч. 2 ст. 105 КК України [136]. Водночас, відповідно до ст. 498 КПК України, кримінальне провадження щодо застосування примусових заходів виховного характеру, передбачених законом України про кримінальну відповідальність, здійснюють унаслідок вчинення особою, яка після досягнення віку 11-ти років до досягнення віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність, вчинила суспільно небезпечне

діяння, що підпадає під ознаки діяння, передбаченого законом України про кримінальну відповідальність [153].

Характеризуючи ознаки суб'єкта умисного знищення або пошкодження чужого майна необхідно враховувати той факт, що злочин умисне знищення чи пошкодження чужого майна може бути вчинено в стані алкогольного сп'яніння. Але суд не завжди враховує цю обставину як таку, яка обтяжує покарання.

Так, 16.10.2015 близько 17 год. 00 хв. ОСОБА_5, всупереч вимогам зазначених вище нормативно-правових актів, перебуваючи у стані алкогольного сп'яніння, шляхом вільного доступу, потрапив на територію дачного господарства ОСОБА_8, яке розташоване за адресою_3, з якою раніше спільно проживав по даній адресі, де діючи з прямим умислом, протиправно, на ґрунті особистих неприязних відносин, по черзі підпалив приміщення дачного будинку, гаражу з сауною, літньою кухнею ОСОБА_8, в результаті чого шляхом підпалу пошкодив указане майно останньої до непридатного для використання стану, чим завдав ОСОБА_8 матеріальних збитків на загальну суму 289 514 грн. Суд констатує, що винуватість ОСОБА_5 у вчиненні інкримінованого йому кримінального правопорушення доведена повною мірою, а його дії правильно кваліфіковані за ч. 2 ст. 194 КК України, тобто умисне пошкодження чужого майна, вчинене шляхом підпалу, що заподіяло майнову шкоду в особливо великих розмірах [38].

В обвинувальному акті обставиною, що обтяжує покарання, зазначено вчинення злочину в стані алкогольного сп'яніння. Однак, під час судового розгляду вказана обставина не була доведена допустимими доказами. Так, в матеріалах кримінального провадження є довідка, за підписом чергового лікаря, згідно якої, у зв'язку з відсутністю алкотеста, освідчення на алкоголь не проводилось. Обвинувачений заперечував ту обставину, що під час вчинення злочину перебував у стані алкогольного сп'яніння [381].

Наступним елементом складу кримінального правопорушення (злочину) є суб'єктивна сторона – психічне ставлення особи, її свідомості і волі до суспільно небезпечного діяння, яке вона вчиняє та його наслідків.

Встановлення усіх ознак суб'єктивної сторони має важливе значення в тому, що вона:

- 1) є обов'язковим елементом будь-якого складу кримінального правопорушення;
- 2) дозволяє відрізнити кримінальне правопорушення від інших видів правопорушень;
- 3) впливає на кваліфікацію кримінального правопорушення;
- 4) впливає на ступінь тяжкості суспільно небезпечного діяння та на покарання.

У КК України суб'єктивна сторона кримінального правопорушення отримала своє нормативне закріплення у вигляді обов'язкової ознаки вини. Суб'єктивна сторона, як й інші елементи складу кримінального правопорушення, має свої ознаки: вина, мотив, мета, емоційний стан.

У науці кримінального права проблематика вини має важливе значення при встановленні підстав притягнення особи до кримінальної відповідальності. Науковою розробкою змісту вини у теорії кримінального права займалися такі вчені як: Г. В. Андрусіва, М. І. Бажанова, Ю. В. Бауліна, В. І. Борисова, Р. В. Вереші, О. О. Дудорова, О. О. Житнього, Л. М. Кривоченко, В. А. Ломако, М. І. Панова, В. В. Сташиса, В. Я. Тація, М. І. Хавронюка, Н. М. Ярмиш та ін. [105; 30; 108; 70].

В. А. Ломако, спираючись на законодавче визначення вини, наголошує, що вина особи є основною, обов'язковою ознакою будь-якого складу кримінального правопорушення, яка визначає наявність та зміст суб'єктивної сторони, а її відсутність виключає суб'єктивну сторону і тим самим склад кримінального правопорушення [115, с. 161].

Незважаючи на те, що суб'єктивна сторона відображає психічну, нематеріальну діяльність винної особи, вона завжди встановлюється як факт об'єктивної дійсності, бо саме психічна діяльність особи в кримінально-протиправному діянні об'єктивується в її діянні у зв'язку з чим цілком справедливою нам вважається позиція Н. М. Ярмиша щодо неможливості

вивчення дій або бездіяльності людини з відривом від її внутрішніх, суб'єктивних чинників, оскільки саме поняття «діяння» означає певну поведінку особи, зумовлену її свідомістю та волею [300, с. 5].

Зміст вини традиційно з'ясовується шляхом аналізу її інтелектуальної та вольової ознак. Враховуючи, що досліджуваний нами склад злочину є матеріальним, важливим є встановлення психічного ставлення суб'єкта умисного знищення чи пошкодження чужого майна до вчинюваної дії чи бездіяльності. Вина особи — це основна, обов'язкова ознака будь-якого складу кримінального правопорушення, вона визначає саму наявність суб'єктивної сторони і значною мірою її зміст. Відсутність вини виключає суб'єктивну сторону і тим самим склад кримінального правопорушення. Проте у багатьох кримінальних правопорушеннях суб'єктивна сторона потребує встановлення мотиву та мети, що є її факультативними, тобто не завжди обов'язковими ознаками. Вони мають значення обов'язкових лише в тих випадках, коли названі в диспозиції закону як обов'язкові ознаки конкретного кримінального правопорушення [28, с. 356].

Особливості деяких складів кримінальних правопорушень визначають необхідність з'ясування емоцій, які відчуває особа при вчиненні суспільно небезпечного діяння. Вони різняться за своїм характером, змістом, часом виникнення. Більшість із них знаходяться за межами суб'єктивної сторони кримінального правопорушення, тому що не впливають на формування її ознак (каяття у вчиненому, страх покарання тощо) або вплив їх настільки малий, що не має істотного значення при формуванні у свідомості особи мотиву вчинення злочину (співчуття, жалість тощо) [105; с.152].

У ст. 62 Конституції України закріплено важливий принцип, відповідно до якого кримінальна відповідальність настає тільки тоді, коли буде доведено вину особи у вчиненні злочину. Це конституційне положення втілено в КК України. Особа вважається невинуватою у вчиненні злочину і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду (ч. 2 ст. 2 КК України).

Законодавче встановлення цього положення є важливою гарантією додержання законності в діяльності правоохоронних органів і суду. Положення ст. 2 КК України знайшли своє подальше закріплення в ст. 23 КК України, де вперше в нашому законодавстві наведено загальне визначення поняття вини, і в статтях 24 та 25 КК України, що визначають поняття умислу та необережності і називають їх види.

Виною є психічне ставлення особи до вчинюваної дії чи бездіяльності, передбаченої цим Кодексом, та її наслідків, виражене у формі умислу або необережності (ч. 1 ст. 23 КК України) [136].

Чинне кримінальне законодавство виділяє дві форми вини — умисел (ст. 24 КК України) та необережність (ст. 25 КК України). Це узагальнені законодавцем поняття, які лише в загальних рисах характеризують [105, с. 154-155].

Із положень ст. 24 КК України випливає, що поняття умисної форми вини (умислу) відсутнє. Умисел визначається законодавцем через визначення його видів. На думку Р. В. Вереші кожна категорія та поняття, що вживаються в КК України, повинні мати максимально чіткий і зрозумілий зміст. Крім того, визначення одних категорій через інші, які також потребують окремого визначення, є некоректним, оскільки це невиправдано ускладнює їх розуміння. Законодавчі дефініції займають помітне місце у кримінальному праві та є одним із засобів законодавчої техніки, що використовується під час побудови тексту кримінального закону України [30]. Водночас законодавчі дефініції — це засіб дефініювання, а також засіб такого прийому законодавчої техніки кримінального закону України, як прийом конкретизації та формалізації. Разом з тим, як зазначає З. А. Загинеї, «законодавчі дефініції є одночасно і засобом нормотворчої техніки кримінального закону України, і результатом пізнання дійсності» [78, с. 128-129].

Закон розрізняє два види умислу: прямий та непрямий. Прямий умисел — це таке психічне ставлення до діяння і його наслідків, за якого особа усвідомлювала суспільно небезпечний характер свого діяння (дії або

бездіяльності), передбачала його суспільно небезпечні наслідки і бажала їх настання (ч. 2 ст. 24 КК).

Непрямий умисел — це такий умисел, за якого особа усвідомлювала суспільно небезпечний характер свого діяння (дії або бездіяльності), передбачала його суспільно небезпечні наслідки і хоча не бажала, але свідомо припускала їх настання (ч. 3 ст. 24 КК) [136].

Ці формулювання мають багато спільного, їх аналіз дає можливість виділити основні ознаки, що характеризують психічне ставлення особи до вчинюваного нею діяння та його наслідків. Свідомість і передбачення становлять інтелектуальні ознаки умислу, а бажання або свідоме припущення наслідків — його вольову ознаку. З урахуванням цих ознак можна навести загальне визначення поняття умислу. Його зміст полягає в тому, що особа усвідомлювала суспільно небезпечний характер свого діяння (дії або бездіяльності), передбачала його суспільно небезпечні наслідки і бажала або свідомо припускала їх настання. При вчиненні конкретних злочинів можливі різноманітні поєднання інтелектуальних і вольових ознак. Це співвідношення і лежить в основі розмежування в законі і на практиці умислу на прямий та непрямий [108, с.157].

Протиправне знищення чи пошкодження чужого майна, передбачене ч. 1 ст. 194 КК України належить до діянь, що вчиняються лише умисно, ставлення ж до наслідків – спричинення шкоди у «великих розмірах» може бути як умисним так і необережним. Вина в злочині, передбаченому в ч. 2 ст. 194 КК України має складну форму а саме: умисел до діяння, яке полягає в знищенні чи пошкодженні чужого майна загальнонебезпечним способом і умисел або необережність до спричинення майнової шкоди в «особливо великому розмірі». Щодо наслідків у вигляді «загибелі людей або інших тяжких наслідків» ставлення повинно бути необережним. Якщо ж винний передбачав і бажав або свідомо допускав настання цих наслідків, його дії кваліфікуються за сукупністю злочинів, передбачених ч. 2 ст. 194 КК України і відповідною частиною ст. 115 КК України.

Такі елементи основного складу як мотив і мета не є обов'язковими ознаками цього злочину, але їх встановлення є важливим в плані відмежування його від інших злочинів, вчинення яких може супроводжуватись знищенням чи пошкодженням чужого майна. Це, зокрема, стосується таких злочинів, як диверсія (ст. 113 КК України), вимагання (ст. 189 КК України), терористичний акт (ст. 258 КК України), масові заворушення (ст. 294 КК України). Щодо мотивів умисного знищення або пошкодження майна вони можуть виникають на ґрунті ревнощів, помсти, заздрості, користі, нетерпимості, тощо. У більшості випадків ці мотиви не впливають на кваліфікацію.

Наведемо приклад судової практики, в якому мотив помсти спровокував вчинення умисного знищення майна. Так, *12.05.2017 р., близько 06.40 годин, більш точного часу не встановлено, ОСОБА_7, діючи умисно і цілеспрямовано, з метою пошкодження чужого майна шляхом підпалу, після конфлікту із своїм чоловіком ОСОБА_8, придбавши на АЗС, яка розташована за адресою: вул. Кірова, с. Троїцьке, Біляївського району Одеської області паливно-мастильну речовину (бензин) в об'ємі 5 літрів, помістивши при цьому її в 2 полімерні пляшки об'ємом 0,25 літрів кожна, сіла на свій мопед марки «Хонда-Діо» без номерних знаків та направилася до будинку ОСОБА_8.*

Реалізуючи свій злочинний намір, маючи умисел на знищення речей, які знаходяться в будинку за адресою: АДРЕСА_2, розуміючи суспільно небезпечні наслідки свого діяння та бажаючи їх настання, впевнившись, що за її діями ніхто не спостерігає, ОСОБА_9 відчинила хвіртку та зайшла до подвір'я. Даля, взяла 1 полімерну пляшку з бензином та сірники, підставила до горища алюмінієву драбину та вилізла на дах господарського приміщення, де пройшла до горища, в якому знаходилися матраци, облила їх з пляшки бензином та підпалила. Після цього ОСОБА_9 спустилася з господарського приміщення та за допомогою кувалди розбила вікно спальної кімнати, через яке проникла до будинку, взявши із собою ще одну полімерну пляшку з бензином.

Перебуваючи в спальній кімнаті, остання облила ліжко бензином, підпалила його, після чого пішла до кухні, де вчинила аналогічні дії з кухонною

стінкою та речами, які на ній знаходилися. В подальшому, продовжуючи переслідувати умисел на пошкодження майна, ОСОБА_9 через розбите вікно вийшла до подвір'я, виливши при цьому залишки бензину на речі, які знаходилися в кімнаті, а саме просувальну дошку, телевізор, ноутбук, раму вікна та запалила їх, при цьому сірники викинула в полум'я. Після чого залишила будинок та з місця скоєння злочину зникла. Внаслідок умисних дій ОСОБА_9 сталося загоряння будинку і його пошкодження вогнем, в результаті чого заподіяно господарці будинку ОСОБА_10 майнову шкоду в розмірі 227095 гривень [32].

Дії обвинувачуваної ОСОБА_4 суд кваліфікував за ч. 2 ст. 194 КК України умисне пошкодження чужого майна, вчинене шляхом підпалу.

Висновки до розділу 2

Підводячи підсумки аналізу об'єктивних та суб'єктивних ознак складу злочину необхідно зазначити наступне:

1. Родовим, основним безпосереднім об'єктом злочину умисного знищення або пошкодження чужого майна є суспільні відносини власності, через посягання на які порушуються інші суспільні відносини, що охороняються відповідною кримінально-правовою нормою.

Додатковими обов'язковими, факультативними об'єктами злочину можуть бути громадська безпека, громадський порядок, екологічна безпека, життя і здоров'я людини.

2. Предметом аналізованого складу злочину є чуже майно крім окремих його видів, знищення чи пошкодження передбачених спеціальними нормами (статті 113, 178, 194¹, 252, 258, 265, 292, 298, 338, 347, 347¹, 352, 357, 360, 378, 399, 411, 438 КК України).

3. Потерпілим від умисного знищення чи пошкодження чужого майна є як фізична так і юридична особа. Деякі спеціальні норми КК передбачають умисне знищення чи пошкодження чужого майна спеціального потерпілого –

працівника правоохоронного органу, службової особи, журналіста (ст. 347, 347¹, 352, 378, 399 КК України) і за об'єктивними ознаками складу кримінального правопорушення дублюють положення загальної норми ст. 194 КК України. Така зайва диференціація кримінально-правових норм призводить до їх конкуренції та порушення принципу неможливості подвійного притягнення особи до кримінальної відповідальності.

У зв'язку з цим, вважаємо за необхідне виключити з КК України статті 347, 347¹, 352, 378, 399, а ч. 2 ст. 194 КК України доповнити ч. 2 ст. 194 КК України ознакою умисне знищення чи пошкодження чужого майна у зв'язку з виконанням особою службових повноважень чи професійних обов'язків.

4. Об'єктивна сторона досліджуваного злочину, передбаченого ч. 1 ст. 194 КК України містить ознаки:

- 1) діяння, яке полягає в знищенні чи пошкодженні чужого майна;
- 2) наслідками – заподіяння шкоди у великих розмірах;
- 3) причинним зв'язком між вказаними діяннями та наслідками. Цей злочин є закінченим з моменту, коли чуже майно знищено чи пошкоджено і при цьому заподіяно шкоду у великому розмірі (матеріальний склад).

Знищення чужого майна – це кримінально-протиправне, умисне доведення майна до стану непридатності, втрати його споживчих властивостей, економічної цінності, неможливості його використання за призначенням.

Пошкодженням чужого майна – це кримінально-протиправне, умисне діяння, яке полягає у погіршенні якості майна, внаслідок чого частково втрачаються його споживчі властивості та економічна цінність, можливість використати за цільовим призначенням.

Аналіз понять «знищення» та «пошкодження» майна, дозволило виділити їхні конструктивні ознаки:

- 1) вони є елементами об'єктивної сторони складу злочину, а саме діянням та наслідками;

2) мають протиправний руйнівний вплив на чуже майно, що охоплюється змістом поняття «знищення чужого майна», «пошкодження чужого майна».

Відмінність поняття «знищення майна» від «пошкодження майна» полягає у суспільно небезпечних наслідках, які виникають внаслідок вчинення цих діянь.

Враховуючи, що «знищення» або «пошкодження» майна може мати правомірний характер для реалізації підстави кримінальної відповідальності у назву ст.194 КК України необхідно додати: перед поняття «умисне» додати слово «протиправне», а перед словом майно додати слово «чуже» у назві статті 194 КК України та її положення додати термін «протиправне» умисне знищення або пошкодження чужого майна».

Наслідками від злочину, передбаченого ч. 1 ст. 194 КК України є майнова шкода, яка полягає у:

а) прямій дійсній шкоді, яка визначається з урахуванням вартості знищеного чи пошкодженого майна, розміру витрат на їх відновлення;

б) шкоді, яка спричинена у великому розмірі. Відповідно до п. 2 примітки до ст. 185 КК України цей розмір становить суму, яка у 250 і більше разів перевищує НМДГ на момент вчинення кримінального правопорушення. Встановлення в ч. 1 ст. 194 КК України заподіяння шкоди у великому розмірі є не виправдано високим. Тому доцільно порушити питання щодо зміни в бік зменшення розміру заподіяної шкоди, передбаченого ч. 1 ст. 194 КК України.

5. Суб'єктом злочину, передбаченого ч. 1 ст.194 КК України, є фізична осудна особа, яка досягла шістнадцятирічного віку. Із чотирнадцяти років може наставати кримінальна відповідальність за ч. 2 ст. 194 КК України.

6. Протиправне знищення чи пошкодження чужого майна, передбачене ч. 1 ст. 194 КК України належить до діянь, що вчиняються лише умисно, ставлення до наслідків – спричинення шкоди у «великих розмірах» може бути як умисним так і необережним. Вина в злочині, передбаченому в ч. 2 ст. 194 КК України має складну форму а саме: умисел до діяння, яке полягає в

знищені чи пошкодженні чужого майна загальнонебезпечним способом і умисел або необережність до спричинення майнової шкоди в «особливо великому розмірі». Ставлення винного до наслідків у вигляді «загибелі людей або інших тяжких наслідків» лише необережне.

7. Залежно від ставлення винного до «загибелі людей або «інших тяжких наслідків» оцінка дій винного наступна:

1) якщо форма вини необережна до наслідків вчиненого, то дії винного повинні кваліфікуватися з посиланням на ч. 2 ст. 194 КК України;

2) якщо винний усвідомлював, передбачав, бажав настання таких наслідків, то вчинене необхідно кваліфікувати за сукупністю злочинів, передбачених ч. 1 ст. 194 КК України та відповідним злочином проти життя і здоров'я особи.

8. Мотив і мета відносяться до факультативних ознак суб'єктивної сторони умисного знищення чи пошкодження чужого майна.

РОЗДІЛ 3. КВАЛІФІКУЮЧІ ОЗНАКИ УМИСНОГО ЗНИЩЕННЯ АБО ПОШКОДЖЕННЯ ЧУЖОГО МАЙНА, ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТ. 194 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ, ВІДМЕЖУВАННЯ ЙОГО ВІД СУМІЖНИХ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

3.1. Кваліфікуючі ознаки умисного знищення або пошкодження чужого майна, передбачені ст. 194 Кримінального кодексу України

Виділення окремих видів складів кримінальних правопорушень (їх класифікація) має важливе значення для пізнання цих правопорушень, встановлення їх істотних ознак та здійснення точної кваліфікації. Склади кримінальних правопорушень можна класифікувати за різними критеріями: за ступенем суспільної небезпечності; за структурою, тобто за способом опису ознак складу в законі; за особливістю законодавчого конструювання та ін. Враховуючи особливості назви підрозділу нашого дисертаційного дослідження вважаємо за необхідно нагадати класифікацію саме за ступенем суспільної небезпечності (тяжкості). За цим критерієм розрізняють:

1) *простий* (іноді його називають «основний») склад кримінального правопорушення, який він містить основні ознаки кримінального правопорушення і не містить пом'якшуючих чи обтяжуючих (кваліфікуючих) обставин.

2) *склад кримінального правопорушення з пом'якшуючими обставинами* (так званий привілейований склад), який характеризується обставинами, що значною мірою знижують суспільну небезпечність і караність даного виду кримінального правопорушення;

3) *склад із кваліфікуючими (обтяжуючими) ознаками*, тобто з такими, що обтяжують відповідальність і впливають на кваліфікацію (вчинене повторно, за попередньою змовою групою осіб).

4) *склад з особливо обтяжуючими (особливо кваліфікуючими) обставинами*, тобто такими, що надають кримінальному правопорушенню, особливу суспільну небезпечність (наприклад, особливо великі розміри заподіяння шкоди) [111, с.114-115]. Однак чіткого розмежування від кваліфікованих та особливо кваліфікованих ознак в законі та в доктрині немає.

Заслуговує на увагу позиція Н. О. Гуторової, яка стверджує, що під кваліфікуючими ознаками розуміють передбачені законом притаманні частині кримінальних правопорушень відповідного виду суттєві обставини, що відображають типовий, значно змінений порівняно з основним їх складом ступінь суспільної небезпечності вчиненого й особи винного та вплив на законодавчу оцінку вчиненого й міру відповідальності [57, с. 48].

Із цього приводу О. К. Марін зазначає, що одночасно з іншими кримінально-правовими засобами кваліфікуючі ознаки «виконують функцію диференціації кримінальної відповідальності, встановлюючи нові, підвищені порівняно з передбаченими санкціями за злочин з основним складом межі типового покарання» [161, с. 366].

Льїна О. В. стверджує, що «кваліфікований та особливо кваліфікований склади відображають більш суспільно небезпечні типи поведінки порівняно з тими, що відображені за допомогою основних складів» [82, с. 64].

До кваліфікуючих ознак умисного протиправного знищення або пошкодження чужого майна відповідно до ч. 2 ст. 194 КК України відноситься:

- 1) вчинення його шляхом підпалу, вибуху чи іншим загальнонебезпечним способом;
- 2) заподіяння майнової шкоди в особливо великих розмірах;
- 3) спричинення загибелі людей чи інших тяжких наслідків.

Однак вважаємо за необхідне у подальшому в окремі частини виділити особливо кваліфікуючі ознаки умисного протиправного знищення або пошкодження чужого майна, які стосуються особливо великих розмірів, спричинення загибелі людей чи інших тяжких наслідків, про це мова піде нижче у дисертації.

Вважаємо за необхідне зазначити, що перші два з наведених кваліфікованих складів цього злочину характеризуються додатковим безпосереднім об'єктом, зокрема суспільні відносини, що забезпечують громадську безпеку та життя людини. Третій кваліфікований склад має факультативні безпосередні об'єкти – життя, здоров'я людини, суспільні відносини, що забезпечують екологічну безпеку, безпеку руху та експлуатації транспорту, громадську безпеку та ін. [241, с. 211-212].

У науці кримінального права існує думка, згідно з якою перелічені об'єкти посягання є факультативними (необов'язковими) безпосередніми об'єктами аналізованого складу злочину. Така позиція є не зовсім правильною тому що ст. 194 КК України містить кілька складів злочинів і кожен їхній елемент слід розглядати не в загальному, а щодо окремого складу злочину (основного чи кваліфікованого). Наприклад, наявність у діях винної особи такого кваліфікованого складу, як умисне знищення або пошкодження майна, вчинене загальнонебезпечним способом зумовлює заподіяння (або загрози заподіяння) істотної шкоди суспільним відносинам громадської безпеки. Без посягання на цей об'єкт неможливо вчинити діяння, що містить такий кваліфікований склад умисного знищення або пошкодження майна. Те ж саме стосується і такого кваліфікованого складу, як умисне знищення або пошкодження майна, що спричинило загибель людей (вчинення цього злочину неможливе без посягання на суспільні відносини, що забезпечують життя людини) [143].

Зупинимося на аналізі об'єктивних ознак кваліфікованих складів. Одна з них умисне знищення чи пошкодження майна *загальнонебезпечним способом*. Поняття такого способу відсутнє в чинному кримінальному законодавстві і не містить вичерпного переліку загальнонебезпечних способів знищення або пошкодження чужого майна, його характер визначається з урахуванням факту створення небезпеки для життя чи здоров'я людини, властивостей майна, якому заподіюється шкода, засобів знищення чи пошкодження, місця вчинення діяння.

Спроба надати формальної визначеності загальнонебезпечного способу зроблена авторами Проєкту КК України (далі – Проєкт) в п.14 глосарію, у якому зазначено, що загальнонебезпечний спосіб – спосіб, який спричиняє шкоду чи створює реальну небезпеку спричинення шкоди двом чи більше людям (вибух, підпал, затоплення, використання радіоактивних матеріалів, отруйних речовин, збудників інфекційних захворювань) [136]. Аналізуючи це визначення, можна констатувати, що автори конкретизують наслідки злочину, спричинені таким способом, який створює реальну небезпеку спричинення шкоди двом чи більше людям, але не конкретизують у визначенні ні розміри шкоди, ні її вид (наприклад, шкода здоров'ю чи шкода майну).

Крім цього, залишається невирішеним питання формальної визначеності поняття «створює реальну небезпеку спричинення шкоди щодо двох чи більше людям». Відповідно до п.63 глосарію Проєкту, шкода майнова – це майнові втрати, яких особа зазнала внаслідок вчинення кримінального правопорушення у зв'язку зі знищенням або пошкодженням речі, а також витрати, які особа зробила або мусить зробити для відновлення свого порушеного речового права (прямі збитки). Стаття 6.1.7. Проєкту передбачає: «Особа, яка знищила чи пошкодила чужу річ, що спричинило істотну майнову шкоду, – вчинила злочин 1 ступеня» в редакції Проєкту 2024 р. [137]. Отже, умисне знищення чи пошкодження майна зокрема загальнонебезпечним способом є матеріальним складом і обов'язковою ознакою містить наслідок заподіяння істотної майнової шкоди [165, с. 278]. У новій редакції Проєкту 2025 р. від 02.04.2025 р. відповідно до ст. 6.1.14 передбачено знищення чи пошкодження чужого майна, що спричинило суттєву майнову шкоду Особа, яка знищила чи пошкодила чуже майно, що спричинило суттєву майнову шкоду, – вчинила злочин 1 ступеня. Згідно з ст. 6.1.15. Знищення чи пошкодження чужого майна, що спричинило значну майнову шкоду Особа, яка знищила чи пошкодила чуже майно, що спричинило значну майнову шкоду, – вчинила злочин 3 ступеня. Стаття 6.1.16. передбачає, що знищення чи пошкодження чужого майна, що спричинило тяжку майнову шкоду Особа,

яка знищила чи пошкодила чуже майно, що спричинило тяжку майнову шкоду, – вчинила злочин 5 ступеня [137]. Підхід, який обрали автори законопроекту не збігається з позицією судової практики, яка склалася при кваліфікації злочину умисного знищення чи пошкодження майна шляхом підпалу, вибуху чи іншим загальнонебезпечним способом (ч. 2 ст. 194 КК України), розмір спричиненої майнової шкоди не має правового значення. Вважаємо, що ця думка не узгоджується із судовою практикою, яка полягає в тому, що розмір спричиненої майнової шкоди не має правового значення, якщо умисне знищення чи пошкодження чужого майна відбувається шляхом підпалу, вибуху чи іншим загальнонебезпечним способом (постанова ВС від 05.11.2020 р. у справі № 536/621/16-к) [213].

Отже, *загальнонебезпечний спосіб* – це спосіб, який спричиняє майнову, немайнову, фізичну шкоду фізичній чи юридичній особі чи створює реальну небезпеку спричинення такої шкоди щодо двох чи більше людей людям (вибух, підпал, затоплення, використання радіоактивних матеріалів, отруйних речовин, збудників інфекційних захворювань). З огляду на зміст цього поняття, вважаємо за необхідне зупинитися на розгляді окремих видів цього способу, закріплених в ч. 2 ст. 194 КК України.

Умисне знищення або пошкодження чужого майна можливе шляхом вчинення такого загальнонебезпечного способу як *вибух*. Відповідно до пункту 2.10 наказу Міністерства України з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків чорнобильської катастрофи «Про затвердження Правил пожежної безпеки для суден, які будуються та ремонтуються» від 23.03.2004 № 136, передбачено [220], що *вибух* – це швидке екзотермічне хімічне перетворення вибухонебезпечного середовища, яке супроводжується виділенням енергії та утворенням стислих газів, здатних виконувати механічну роботу. Існують різні види вибухів: хімічний; ядерний; електричний; тепловий; кінетичний; пружного стиснення. У разі використання вибухового пристрою, з метою умисного протиправного знищення чи пошкодження чужого майна, дії винного необхідно додатково кваліфікувати

за ч. 1 ст. 263 КК України. На підтвердження цієї позиції, наведемо приклад судової практики [172, с. 158].

Так, ОСОБА_6 23.07.2023 р., за попередньою змовою в групі з ОСОБА_5, перебуваючи в лісопосадці, незаконно придбав вибуховий пристрій військового призначення – наступальну осколкову ручну гранату РГД-5, що відноситься до бойових припасів, яку з ОСОБА_5 автомобілем незаконно привіз в м. Ковель та незаконно зберігав у невстановленому місці до моменту, коли, за попередньою змовою з ОСОБА_5, останній 25.07.2023 р., привів її в дію та кинув на подвір'я будинку, де вона вибухнула. ОСОБА_6 судом був визнаний винуватим у вчиненні кримінальних правопорушень, передбачених ч. 2 ст. 28 та ч. 2 ст. 194 КК, ч. 2 ст. 28 та ч. 1 ст. 263 КК [36].

У випадку умисного знищення чи пошкодження чужого майна, вчиненого шляхом вибуху, внаслідок акту агресії однієї країни проти України, в умовах воєнного стану, наприклад російської федерації проти України, такі дії кваліфікуються за ст.438 КК України «Воєнні злочини» [172, с. 157]. Цей злочин, згідно з Інструкцією про порядок виконання норм міжнародного гуманітарного права у Збройних Силах України № 164 від 23 березня 2017 р. [218], належить до серйозних порушень норм міжнародного гуманітарного права, які є воєнними злочинами. Серйозні порушення норм міжнародного гуманітарного права є воєнними злочинами. Серйозними порушеннями міжнародного гуманітарного права є: серйозні порушення, направлені проти людей; серйозні порушення, направлені проти майна; серйозні порушення, вчинені шляхом віроломного використання міжнародно-визнаних розпізнавальних емблем (знаків) і сигналів. Як серйозні порушення, спрямовані на знищення чи пошкодження майна, кваліфікуються не виправдані військовою необхідністю дії: великомасштабне руйнування майна; присвоєння майна у великих розмірах; знищення або розграбування власності противника; віддача на розграбування населеного пункту або місцевості тощо.

Наприклад, 24.02.2022 військовий рф прибув до району с. Алісівка Харківської області України, діючи в порушення законів та звичаїв війни,

здійснив залп із БМ-21 «Град» у напрямку міста Харкова. У результаті застосування військовими рф реактивних систем залпового вогню на території Харківської області, було пошкоджено електричну мережу. Дії винного, які виразилися в розгортанні для приведення в дію реактивної системи залпового вогню, що спричинило зруйнування об'єктів цивільної та критичної інфраструктури, житлових будинків, які є нападом невибіркового характеру, тобто іншим порушенням законів та звичаїв війни, котре передбачено міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана ВР України та вчинене за попередньою змовою групою осіб, кваліфіковано за ч. 2 ст. 28 та ч. 1 ст. 438 КК [37; 292, с. 166].

До загальнонебезпечного способу умисного знищення або пошкодження чужого майна відноситься **підпал**. Згідно з енциклопедичним визначенням, підпал – це дія, яка призводить до загоряння споруди чи майна (незалежно від того, встигли погасити пожежу чи ні, навіть коли об'єкт у такому разі залишився непошкодженим). Підпал можливий і при знищенні інших об'єктів, таких як транспортні засоби, плавзасоби або ліси. Етимологія цього терміна походить від старофранцузького *arsoun* (кінець XIII століття), старофранцузького *arsion*, від пізньолатинського *ārsiōnem* «горіння», від дієслова *ardēre*, «горіти» [207].

Відповідно до п. 2.9. наказу Міністерства України з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків чорнобильської катастрофи «Про затвердження Правил пожежної безпеки для суден, які будуються та ремонтуються» від 23.03.2004р. №136, горіння – це екзотермічна реакція окислення речовини, яка супроводжується виділенням диму та (або) виникненням полум'я і (або) свічення [220]; пожежа – неконтрольоване горіння, що супроводжується знищенням матеріальних цінностей і (або) становить загрозу життю і здоров'ю людей.

Згідно з п.1.4. Наказу Міністерства транспорту та зв'язку України «Про затвердження Інструкції зі службового розслідування, обліку пожеж та наслідків від них на залізничному транспорті» від 03.08.2005 р. № 430,

пожежею вважається неконтрольоване горіння поза спеціальним вогнищем, що розповсюджується в часі й просторі [217]. Наведені визначення пожежі як процесу горіння в цих наказах не враховують причин її виникнення, однією з яких може бути дія або бездіяльність людини, що призводить до тяжких наслідків. У юридичній літературі існують інші визначення пожежі. Наприклад, у глосарії проєкту КК України (далі – Проєкт) поняття підпалу не визначається, воно вживається як елемент конкретизації загальнонебезпечного способу.

Враховуючи викладене, вважаємо, що для розуміння положень ст. 194 КК України *під підпалом* необхідно розуміти умисні дії, спрямовані на створення процесу неконтрольованого горіння (пожежі), що спричинило шкоду майну чи здоров'ю людини або створило реальну небезпеку спричинення шкоди майну або здоров'ю людей [169, с. 346]. Якщо внаслідок підпалу майно не було знищено чи пошкоджено з причин, що не залежали від волі винного, вчинене повинно розглядатися як замах на знищення або пошкодження майна шляхом підпалу. Підпал потрібно відрізнити від знищення або пошкодження майна вогнем, який може перебувати під контролем людини, не виходити за певні межі горіння і не переростати в загальнонебезпечне явище. У разі відсутності небезпеки заподіяння шкоди, такі дії не потрібно кваліфікувати як умисне знищення чи пошкодження чужого майна шляхом підпалу за ч. 2 ст. 194 КК України.

У аспекті розглядуваного способу підпалу цікавим є наступний приклад судової практики. Так, відповідно до вироку, ОСОБА_7 визнано винним у тому, що він 06.09.2015 р., перебуваючи на території, яке знаходиться на балансі Бондарівської сільської ради, але фактично використовується потерпілою ОСОБА_8, маючи намір на умисне знищення чужого майна шляхом підпалу і скориставшись відсутністю власника та сторонніх осіб, підійшов до будинку, де потерпіла зберігала тюки сина в кількості 1 197 шт. по 25 кг кожний, та кинув у вікно невстановлений предмет, унаслідок чого сталася пожежа, яка знищила майно потерпілої. Цими діями потерпілій було

заподіяно матеріальну шкоду на суму 29 925 грн. Суд кваліфікував дії особи за ч. 2 ст. 194 КК. Засуджений, оскаржуючи рішення суду, посилався на неправильну кваліфікацію за ч. 2 ст. 194 КК України, у зв'язку з відсутністю заподіяння шкоди у великих розмірах. З цього приводу колегія ВС суддів Першої судової палати Касаційного кримінального суду зазначила, що об'єктивна сторона злочину, передбаченого ч. 1 ст. 1 ст. 194 КК, характеризується діями, які полягають у знищенні чи пошкодженні майна, наслідками у вигляді шкоди у великих розмірах і причинно-наслідковим зв'язком між указаними діями і наслідками [206, с. 292].

Умисне знищення чи пошкодження майна шляхом підпалу, вибуху чи іншим загальнонебезпечним способом створює кваліфікований склад цього злочину та потребує кваліфікації за ч. 2 ст. 194 КК України. Зазначена норма передбачає відповідальність за «те саме діяння, вчинене шляхом підпалу, вибуху чи іншим загальнонебезпечним способом, або заподіяло майнову шкоду в особливо великих розмірах, або спричинило загибель людей чи інші тяжкі наслідки». Словосполучення «те саме діяння», вжите в диспозиції ч. 2 ст. 194 КК України, указує на те, що до дії, передбачені цією статтею, слід відносити тільки знищення (пошкодження) майна, а шкода у великих розмірах є наслідком, який виступає криміноутворюючою ознакою лише для ч. 1 ст. 194 КК і не є необхідною для кваліфікації за ч. 1 ст. 2 цієї статті.

У теорії і судовій практиці існує позиція, що при кваліфікації злочину умисного знищення чи пошкодження чужого майна загальнонебезпечним способом (ч. 2 ст. 194 КК України) розмір спричиненої майнової шкоди не має правового значення [213; 292, с. 167].

Є.О. Письменський зазначає, що аналіз правозастосовної практики свідчить про неоднаковість застосування ч. 2 ст. 194 КК України у частині визначення обов'язковості встановлення ознаки у виді заподіяння майнової шкоди у великих розмірах, що відображена в ч. 1 ст. 194 КК України. На його думку, цьому сприяє допущена законодавча недбалість, що полягає у

використанні недостатньо чіткого способу побудови відсильної диспозиції ч. 2 ст. 194 КК України [206, с. 291].

Враховуючи викладене вважаємо, що повністю погодитися з рішенням суду від 05.11.2020 р. у справі № 536/621/16-к., тому що ч. 2 ст. 194 КК України має відсильний характер до ч. 1 ст. 194 КК України, який виражається у словосполученні «Те саме діяння», і в ч. 2 ст. 194 КК України є матеріальним складом, як і в ч. 1 ст. 194 КК України. Керуючись логічним тлумаченням кримінального закону формулювання «Те саме діяння» повністю охоплює ознаки матеріального складу злочину, передбаченого ч. 1 ст. 194 КК України, а саме: «Умисне знищення або пошкодження чужого майна, що заподіяло шкоду у «великих розмірах».

Враховуючи те, що спосіб в ч. 2 ст. 194 КК України має більшу суспільну небезпеку, порівняно з ч. 1 ст. 194 КК України, існує необхідність викласти положення ч. 2 ст. 194 КК України таким чином, щоб умисне знищення чи пошкодження майна загальнонебезпечним способом без спричинення шкоди у великих розмірах було достатньою підставою притягнення особи до кримінальної відповідальності. Тому для усунення проблемних питань при кваліфікації і встановленні формальної визначеності необхідно кваліфікуючу ознаку, вчинення умисного пошкодження чи знищення майна загальнонебезпечним способом виділити в окрему частину і з урахування запропонованого вище в роботі спеціального потерпілого ч. 2 ст. 194 КК України викласти в такій редакції: «Протиправне умисне знищення або пошкодження чужого майна вчинене шляхом підпалу, вибуху чи іншим загальнонебезпечним способом або щодо особи у зв'язку з виконанням нею службових повноважень чи професійних функцій» [168, с. 252; 167, с. 142].

Суб'єктом злочину передбаченого ч. 2, ст. 194 КК України є фізична, осудна особа, яка досягла чотирнадцятирічного віку і вчинила цей злочин.

Суб'єктивна сторона злочину, передбаченого в ч. 2 ст. 194 КК України має складну форму вини а саме: умисел до діяння, яке полягає в знищенні чи пошкодженні чужого майна загальнонебезпечним способом і умисел або

необережність до спричинення майнової шкоди у «особливо великому розмірі». Щодо наслідків у вигляді «загибелі людей або інших тяжких наслідків» ставлення повинно бути необережним.

Диференціюючи особливо кваліфікуючі ознаки протиправного умисного знищення або пошкодження чужого майна вважаємо що до них відносяться протиправне умисне знищення або пошкодження чужого майна в особливо великих розмірах, спричинення загибелі людей чи інших тяжких наслідків.

Зупинимось на висвітленні однієї з особливо кваліфікуючих ознак є умисне знищення або пошкодження майна, що заподіяло майнову шкоду в *особливо великих розмірах*. Згідно з п.4 примітки до ст. 185 КК України, майнова шкода в особливо великих розмірах має місце тоді, коли такими діями заподіяно майнову шкоду на суму, яка в шістсот і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян. З цього приводу вважаємо за необхідне навести приклад судової практики.

Так, ОСОБА_1, запропонував ОСОБА_8 та ОСОБА_7, за грошову винагороду в розмірі 500 (п'ятсот) доларів США знищити з метою припинення гральної діяльності ТОВ «Гранд-Лото КР» (далі – ТОВ), розташоване за адресою: Черкаська обл., м. Золотоноша, вул. Шевченка, 167 шляхом підпалу його майна. У подальшому, ОСОБА_8 за попередньою змовою з ОСОБА_7, підготували для вчинення даного кримінального правопорушення легкозаймисту суміш і 05.05.2018, близько 04 год. 00 хв. прибувши до ігрового закладу ТОВ, маючи умисел на знищення та пошкодження чужого майна, за попередньою змовою з ОСОБА_7 підпалили фітіль, що вів до запалювальної суміші в трьох літровій банці та кинули зазначену банку під двері на сходах вказаного вище ігрового закладу, яка розбилася і виникла пожежа. ОСОБА_8 та ОСОБА_7 з місця вчинення злочину втекли, не довівши злочин до кінця з причин, які не залежали від їх волі, так як охоронець ТОВ ОСОБА_10 за допомогою вогнегасника погасив полум'я.

Продовжуючи свої злочинні дії, які направлені на умисне знищення майна вказаного ТОВ шляхом підпалу, 11.05.2018, близько 04 го. 00 хв., ОСОБА_8 та ОСОБА_7, підготували для вчинення злочину дві трилітрові банки з бензином, ОСОБА_7 відчинив вхідні двері до приміщення грального закладу, а ОСОБА_8 банки з бензином, в яких був палаючий фітіль вкинув у середину приміщення, чим спричинили пожежу. У приміщенні перебували касир ОСОБА_11, охоронець ОСОБА_10, відвідувачі ОСОБА_12 та ОСОБА_13.

В результаті пожежі дві особи, які перебували у приміщенні грального закладу, а саме: ОСОБА_12 помер внаслідок отруєння газами, димом та випарами, а ОСОБА_13 помер ІНФОРМАЦІЯ_3, о 03 годині 30 хвилин, внаслідок отриманих опіків полум'ям 85% поверхні тіла, які ускладнилися розвитком опікового шоку, охоронець грального закладу ОСОБА_10, отримав тілесні ушкодження у вигляді опіків нижніх та верхніх кінцівок 1, 2, 3 ступенів та 21% опіків усього тіла, що відноситься до категорії середньої тяжкості тілесних ушкоджень.

Унаслідок підпалу пожежею пошкоджено приміщення, що розташоване за адресою: АДРЕСА_4, чим спричинено матеріальних збитків ОСОБА_9 та ОСОБА_4 в особливо великих розмірах на загальну суму - 801 923.00 гривні, що більш ніж в шістсот разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян та майно належного ТОВ «Гранд-Лото КР», яке знаходилося в орендованому Товариством приміщенні, що розташоване за адресою: Черкаська обл., м. Золотоноша, вул. Шевченка, 167, чим спричинено матеріальних збитків у великих розмірах на загальну суму 322 014,50 гривень.

Дії винних було кваліфіковано за:

- ч. 2 ст. 15, ч. 2 ст. 28, ч. 2 ст. 194 КК України – закінчений замах на умисне знищення та пошкодження чужого майна, вчиненому за попередньою змовою групою осіб, шляхом підпалу;

- ч. 2 ст. 28 ч. 2 ст. 194 КК України – умисне знищення та пошкодження чужого майна, що заподіяло шкоду у особливо великих розмірах, вчинене за

попередньою змовою групою осіб, шляхом підпалу, що спричинило загибель людей [34].

Наступною кваліфікуючою ознакою досліджуваного злочину є спричинення *загибелі людей* внаслідок умисного знищення або пошкодження майна. На законодавчому рівні не визначено, що необхідно вважати під поняттям загибель людей, а саме загибель кількох осіб (двох або більше) чи однієї особи.

І. Б. Газдайка-Василишин з цього приводу зазначає, що дослідження способів тлумачення словосполучення «загибель людей», що використаний законодавцем, зокрема, у статтях 194, 196 КК України, призвело до висновку, що спричинення злочином загибелі людей – це заподіяння смерті двом чи більше особам. Смерть однієї особи, спричинена умисним знищенням або пошкодженням майна, слід відносити до інших тяжких наслідків цього злочину. Необережне ж знищення чи пошкодження майна, яким спричинено смерть однієї особи, не містить усі необхідні ознаки складу злочину, передбаченого ст. 196 КК України [50, с. 186].

Вважаємо за необхідне у цьому аспекті навести зміст абз. 2 п. 7 постанови Пленуму ВС України «Про питання, що виникли в судовій практиці в справах про знищення та пошкодження державного чи колективного майна шляхом підпалу або внаслідок порушення встановлених законодавством вимог пожежної безпеки» від 02.07.1976 р. № 4, у якій зазначено, що поняття «людські жертви» передбачає загибель однієї або кількох осіб [228].

Схожа позиція була сформована практикою і в п.21 постанови Пленуму ВС України «Про практику застосування судами України законодавства у справах про злочини проти безпеки виробництва» від 12.05.2009 р. № 7 зазначено, що під «загибеллю людей» слід розуміти випадки смерті однієї або кількох осіб [226]. Такої ж думки дотримувався М. І. Панов і зазначав, що про загибель людей може йтися при загибелі хоча б однієї людини [141, с. 518]. Підтримуємо позицію, що під загибеллю людей у ст.194 КК України необхідно

вважати загибель хоча б однієї людини і ставлення винного до загибелі людини має необережну форму вини.

Наступною *особливо кваліфікуючою ознакою* є умисне знищення або пошкодження майна, що спричинило *інші тяжкі наслідки*. Для з'ясування суті цього оціночного поняття необхідно з'ясувати його зміст. Не можемо залишити поза увагою узагальнення судової практики, викладене в п.8 постанови Пленуму ВС України «Про судову практику в справах про знищення та пошкодження державного чи колективного майна шляхом підпалу або внаслідок порушення встановлених законодавством вимог пожежної безпеки» від 02.07.1976 р. №4 (у редакції Постанови від 03.03.2000р. №3) [228, с.142], у якій передбачено, що до інших тяжких наслідків відноситься заподіяння тяжких тілесних ушкоджень одній або декільком особам, середньої тяжкості тілесних ушкоджень двом і більше особам, залишення людей без житла або засобів до існування, тривалі припинення або дезорганізація роботи підприємства, установи, організації тощо.

Відповідно до п.21 цієї постанови, передбачено, що під *«іншими тяжкими наслідками»* слід розуміти випадки заподіяння тяжких тілесних ушкоджень хоча б одній людині, середньої тяжкості тілесних ушкоджень двом і більше особам, шкоди у великих розмірах підприємству, установі, організації чи громадянам, а так само тривалий простій підприємств, цехів або їх виробничих ділянок. Тілесне ушкодження – це протиправне й винне порушення анатомічної цілості тканин, органів потерпілого та їх функцій, що виникає як наслідок дії одного чи кількох зовнішніх ушкоджувальних факторів [221; 139; 185, с. 55].

Тілесним ушкодженням середньої тяжкості є ушкодження, яке не є небезпечним для життя і не спричинило наслідків, передбачених у ст. 121 КК України, але таке, що призвело до тривалого розладу здоров'я або значної стійкої втрати працездатності менше як на одну третину [136]. Тривалим слід вважати розлад здоров'я строком понад три тижні (понад 21 день). Стійкою

втратою працездатності менше як на одну третину вважають втрату загальної працездатності від 10 % до 33 % [221].

Тяжким тілесним ушкодженням є ушкодження, небезпечне для життя в момент заподіяння, чи таке, що спричинило втрату будь-якого органу або його функцій, каліцтво статевих органів, психічну хворобу або інший розлад здоров'я, поєднаний зі стійкою втратою працездатності не менше як на одну третину, або переривання вагітності чи непоправне знівечення обличчя [136].

Небезпечними для життя є ушкодження, що в момент заподіяння (завдання) чи в клінічному перебігу через різні проміжки часу спричиняють загрозові для життя явища, які без надання медичної допомоги, за звичайним своїм перебігом, закінчуються чи можуть закінчитися смертю. Запобігання смерті, що обумовлене наданням медичної допомоги, не враховують під час оцінювання загрози для життя таких ушкоджень. Загрозливий для життя стан, який розвивається в клінічному перебігу ушкоджень, незалежно від проміжку часу, що минув після його заподіяння, повинен знаходитися з ним у прямому причиново-наслідковому зв'язку [221].

До ушкоджень, що небезпечні для життя, належать: 1) ті, що проникають у черепну порожнину, зокрема й без ушкодження мозку; 2) відкриті й закриті переломи кісток склепіння та основи черепа, за винятком кісток лицевого скелета й ізольованої тріщини тільки зовнішньої пластинки склепіння черепа; 3) забій головного мозку тяжкого ступеня як зі здавленням, так і без здавлення головного мозку; забій головного мозку середньої тяжкості за наявності симптомів ураження стовбурної ділянки; 4) ізольовані внутрішньочерепні крововиливи за наявності загрозливих для життя явищ; 5) ті, що проникають у канал хребта, зокрема й без ушкодження спинного мозку та його оболонок; 6) переломи-вивих і переломи тіл чи обох дуг шийних хребців, односторонні переломи дуг I або II шийних хребців, а також переломи зубовидного відростка II шийного хребця; у тому числі без порушення функції спинного мозку; 7) підвивихи шийних хребців за наявності загрозливих для життя явищ, а також їх вивихи; 8) закриті ушкодження спинного мозку в шийному відділі;

9) перелом чи перелоמו-вивих одного або кількох грудних чи поперекових хребців з порушенням функції спинного мозку або за наявності клінічно встановленого шоку тяжкого ступеня; 10) закриті ушкодження грудних, поперекових і крижових сегментів спинного мозку, що супроводжувалися тяжким спінальним шоком чи порушенням функцій тазових органів; 11) ушкодження з повним (усіх шарів) порушенням цілості стінки глотки, гортані, трахеї, головних бронхів, стравоходу, незалежно від того, з боку шкірних покривів чи з боку слизової оболонки (просвіту органа) вони заподіяні; 12) закриті переломи під'язичної кістки, закриті й відкриті ушкодження ендокринних залоз ділянок шиї (щитоподібної, парашитоподібної, вилочкової – у дітей) – усе за наявності загрозливих для життя явищ; 13) поранення грудної клітки, що проникли в плевральну порожнину, порожнину перикарда чи клітковину середостіння, зокрема без ушкодження внутрішніх органів; 14) ушкодження живота, які проникли в черевну порожнину, зокрема без ушкодження внутрішніх органів; відкриті ушкодження внутрішніх органів, розміщених у заочеревному просторі (нирок, наднирників, підшлункової залози) і в порожнині таза (сечовий міхур, матка, яєчники, передміхурова залоза, верхній і середній відділи прямої кишки, перетинкова частина уретри); 15) закриті ушкодження органів грудної, черевної порожнини, органів заочеревного простору, порожнини таза – усе за наявності загрозливих для життя явищ; 16) відкриті переломи діафіза (тіла) плечової, стегнової і великогомілкової кісток; 17) переломи кісток таза за наявності загрозливих для життя явищ; 18) ушкодження, що спричинили шок тяжкого ступеня, масивну крововтрату, кому, гостру ниркову, печінкову недостатність, гостру недостатність дихання, кровообігу, гормональну дисфункцію, гострі розлади регіонарного й органного кровообігу, жирову чи газову емболію. Усі вони мають бути підтверджені об'єктивними клінічними даними, результатами лабораторних й інструментальних досліджень; 19) ушкодження великих кровоносних судин, аорти, сонної (загальної, внутрішньої, зовнішньої), підключичної, плечової, підключової, стегнової, підколінної артерій чи вен, що

їх супроводять; 20) загальна дія високої температури (тепловий і сонячний удари) за наявності загрозливих для життя явищ: термічні опіки III–IV ступенів з площею ураження понад 15 % поверхні тіла; опіки III ступеня понад 20 % поверхні тіла; опіки II ступеня понад 30 % поверхні тіла, а також опіки меншої площі, що супроводжувалися шоком тяжкого ступеня; опіки дихальних шляхів за наявності загрозливих для життя явищ; 21) ушкодження від дії низької температури, променевої ушкодження й такі, що були отримані в умовах баротравми, – усі за наявності загрозливих для життя явищ; 22) отруєння речовинами будь-якого походження з перевагою як місцевої, так і загальної дії (зокрема харчові токсикоінфекції) за умови, що в клінічному перебігу були загрозливі для життя явища; 23) усі види механічної асфіксії, що супроводжувалися комплексом розладів функції центральної нервової системи, серцево-судинної системи й органів дихання, які загрожували життю; за умови, що це встановлено об'єктивними клінічними даними [221].

Слід акцентувати на тому, що до ушкодження, яке є небезпечним для життя в момент заподіяння, не належать: 1) субарахноїдальний крововилив, який був підтверджений люмбальною пункцією, без відповідної клінічної симптоматики; 2) рефлекторне порушення функцій (рефлекторний спазм чи розслаблення сфінктерів, рефлекторне порушення ритмів серця, дихання тощо); 3) підшкірна емфізема, що проявляється в разі поранення грудної клітки, у тих випадках, коли явища гемопневмотораксу немає, емфізема має обмежений характер і немає сумнівів у тому, що рановий канал не проникав у плевральну порожнину; 4) відкриті ушкодження нижньої третини прямої кишки, піхви, сечовипускного каналу (за відсутності загрозливих для життя явищ); 5) відкриті переломи інших відділів і закриті переломи будь-яких відділів зазначених кісток, а також відкриті й закриті переломи променевої, ліктьової та малогомілкової кісток (за відсутності загрозливих для життя явищ) [221].

Наступним наслідком і ознакою тяжкого тілесного є *втрата будь-якого органа чи втрата органом його функції* – втрата зору, слуху, язика, руки, ноги

й репродуктивної здатності: а) втратою зору вважають повну стійку сліпоту на обидва ока чи такий стан, коли наявне зниження зору до підрахунку пальців на відстані двох метрів і менше (гострота зору на обидва ока 0,04 і нижче); б) втратою слуху вважають повну стійку глухоту на обидва вуха або такий необоротний стан, коли потерпілий не чує розмовної мови на відстані три-п'ять сантиметрів від вушної раковини; в) втратою язика (мовлення) вважають втрату можливості висловлювати свої думки членороздільними звуками, зрозумілими для довколишніх; г) анатомічною втратою руки чи ноги слід вважати як відокремлення від тулуба всієї руки чи ноги, так й ампутацію на рівні не нижче від ліктьового чи колінного суглобів чи втрату ними функцій (параліч або інший стан, що унеможливорює їхню діяльність); д) втратою репродуктивної здатності вважають втрату здатності до злягання чи втрату здатності до запліднення, зачаття і дітородіння (розродження) [220].

Ще однією ознакою тяжкого тілесного ушкодження є *каліцтво статевих органів*, яке з'явилося в цій нормі у зв'язку з імплементацією положень Стамбульської конвенції. Е. М. Кісюк та О. В. Смаглюк з окресленого питання зазначають, що вказувати в ч. 1 ст. 121 КК України про каліцтво статевих органів недоцільно, адже воно цілком охоплене іншими ознаками тяжкого тілесного ушкодження, наприклад, «ушкодженням, що спричинили втрату будь-якого органу або його функцій [93, с. 101]. Такого підходу дотримується В. Ю. Коломієць, пропонуючи внести зміни в ч. 1 ст. 121 КК України, виключивши з її змісту термін «каліцтво статевих органів» [97, с. 127].

З цього приводу слушною є позиція Шармар О.М., яка зосереджує увагу на проблемі є відсутності в кримінальному законодавстві поняття каліцтва статевих органів [293 с.84]. Згідно з академічним тлумачним словником української мови під *каліцтвом* вважається тілесне пошкодження, що призводить до втрати працездатності; покалічення [246]. У чинному законодавстві мова про втрату працездатності каліцтво йдеться лише в окремих актах. Наприклад, в наказі МОЗ України від 15.11.2005 р. N 606, який

затверджує інструкцію «Про встановлення причинного зв'язку смерті з професійним захворюванням (отруєнням) або трудовим каліцтвом» [216] визначається, що *стійкою втратою професійної працездатності* є інвалідність внаслідок професійного захворювання (отруєння) чи трудового каліцтва та/або відсотки втрати професійної працездатності. У цьому ж наказі передбачено, що *трудова каліцтво* (нещасний випадок на виробництві) – це ушкодження здоров'я працівника внаслідок нещасного випадку, стався під час виконання трудових обов'язків.

Згідно з п. 2.1. наказу МОЗ України № 420 «Про затвердження Порядку та Критеріїв встановлення медико-соціальними експертними комісіями ступеня стійкої втрати професійної працездатності у відсотках працівникам, яким заподіяно ушкодження здоров'я, пов'язане з виконанням трудових обов'язків» від 05.06.2012 р. *ступінь втрати професійної працездатності у відсотках встановлюється, виходячи з наслідків ушкодження здоров'я внаслідок нещасного випадку на виробництві або професійного захворювання з урахуванням професійних здібностей, що є у потерпілого, клініко-функціональних можливостей і важливих професійних якостей, які дозволяють продовжувати виконання роботи за попередньою професією до нещасного випадку на виробництві і професійного захворювання. Враховуються зниження кваліфікації, зменшення обсягу виконуваної роботи та важкість праці в звичайних, спеціально створених виробничих або інших умовах, ступінь втрати професійної працездатності встановлюється в межах від 5 до 100 відсотків. Відповідно до п. 2.2. цього наказу основним принципом експертизи професійної працездатності потерпілого є сукупний аналіз таких критеріїв: клініко-функціональних; характеру професійної діяльності (кваліфікації, якості і обсягу праці, здатності до його виконання); виду і ступеня обмеження життєдіяльності [219].*

Отже, враховуючи те, що поняття каліцтва статевих органів не визначено на законодавчому рівні при його формулюванні Шармар О.М. пропонує врахувати положення відомчих актів МОЗ України, і врахувати

клініко-функціональні критерії, а саме характер і важкість ушкоджень, особливості перебігу патологічного процесу, характер (вид) порушень функцій статевих органів чи організму в цілому (значно виражений, виражений, помірний, легкий); клінічний і реабілітаційний прогнози [291, с. 86].

Наступною ознакою тяжкого тілесного ушкодження є душевна хвороба, якою вважають психічне захворювання (психічну хворобу). До психічних захворювань не можна відносити пов'язані з ушкодженням реактивні стани (психози, неврози). Ушкодження кваліфікують як тяжке тільки тоді, коли воно потягло за собою розвиток психічного захворювання, незалежно від його тривалості й ступеня виліковності. Ступінь тяжкості ушкодження, що спричинило реактивний стан нервової системи, визначають за ознакою тривалості розладу здоров'я [221]. Діагноз психічного захворювання та причиново-наслідковий зв'язок між ушкодженням і психічним захворюванням, що розвинулося, встановлює психіатрична експертиза. Ступінь тяжкості такого тілесного ушкодження визначає судово-медичний експерт з огляду на висновки цієї експертизи [221].

Наступною ознакою тяжкого тілесного ушкодження є спричинення *переривання вагітності*, незалежно від її строку, належить до тяжких за умови, що між цим ушкодженням і перериванням вагітності є прямий причиновий зв'язок. Переривання вагітності спричинюють шляхом завдання побоїв, поранень, застосування отруйних чи інших речовин [186, с. 377].

Наступною ознакою тяжкого тілесного ушкодження є *непоправне знівечення обличчя*. Судово-медичний експерт не кваліфікує ушкодження обличчя як знівечення, оскільки це поняття не є медичним. Він визначає вид ушкодження, його особливості й механізм утворення, встановлює, чи є це ушкодження виправним або не виправним. Виправністю ушкодження вважають значне зменшення вираженості патологічних змін (рубця, деформації, порушення міміки тощо), з часом чи внаслідок дії нехірургічних

засобів. Коли ж для усунення необхідне оперативне втручання (косметична операція), то ушкодження обличчя вважають невинним [221].

Слід зауважити, що умисне заподіяння смерті, умисного тяжкого тілесного ушкодження, що спричинило смерть потерпілого, не охоплюється складом злочину, передбаченого ч. 2 ст. 194 КК України і потребує додаткової кваліфікації за відповідним пунктом ч. 2 ст. 115, ч. 2 ст. 121 КК України.

Для встановлення причин смерті, тяжкості й характеру тілесних ушкоджень призначення експертизи є обов'язковим. Однак слід ураховувати, що визначення наявності ознак особливої жорстокості, мучення, мордування, катування, знівечення обличчя є компетенцією суду. Встановлювати ж, чи є знівечення обличчя невинним, необхідно за допомогою судово-медичної експертизи. Водночас висновки судово-медичних експертиз містять лише медичну оцінку наслідків кримінально протиправного діяння, і саме в такому значенні їх мають оцінювати під час вирішення питання про доведеність винуватості особи в кримінальному правопорушенні, обставин його вчинення та його кримінально-правову кваліфікацію [229].

Проаналізувавши тенденції розвитку досліджень окремих інститутів Особливої частини КК України, С. В. Хилюк слушно звернула увагу на відсутність серед науковців однакового підходу до розуміння, зокрема, поняття «інші тяжкі наслідки» [284, с. 135] – термінологічного звороту, вжитого законодавцем для опису третьої особливо кваліфікуючої ознаки аналізованого нами складу злочину.

Аналіз позицій вчених щодо характеристики поняття «інші тяжкі наслідки», які закріплені ч. 2 ст. 194 КК України дозволив диференціювати на дві групи на тих що:

1) стверджують, що поняття «інші тяжкі наслідки» означає заподіяння різної тяжкості тілесних ушкоджень (В. О. Навроцький, В. П. Тихий) [188, с. 821; 139, с. 225, 523];

2) включає до змісту поняття «інші тяжкі наслідки» й інші наслідки, які не передбачають заподіяння тілесних ушкоджень, зокрема: припинення

постачання тепла до житлового фонду в зимовий період тощо (В.В. Антипов) [4, с. 415]; залишення людей без житла або засобів до існування, шкоду у великих розмірах підприємствам, установам, організаціям чи громадянам, а також тривалий простій, дезорганізацію роботи підприємств, цехів або їхніх виробничих ділянок (А. В. Сакур, Н. О. Сербіна) [236; 242, с. 14; 243, с. 178].

Також заслуговує на увагу позиція О. О. Дудорова та Р. О. Мовчана з приводу тлумачення поняття «інші тяжкі наслідки» у кримінальному праві України. Вчені стверджують, що поняття «інші тяжкі наслідки» вживаються в тексті кримінального закону поряд з іншими словосполученнями, які відображають суспільно небезпечні наслідки відповідного діяння, – це «загибель людей». Вчені резюмують, що у випадках, коли в статті кримінального закону «загибель людей» виступає єдиною альтернативою «іншим тяжким наслідкам», до змісту останніх можна відносити лише ті наслідки, які завдають фізичної шкоди здоров'ю людини [71, с. 163].

Схожої позиції дотримується В. О. Навроцький і зауважує, що «загибель людей або інші тяжкі наслідки» можуть заподіюватися у вигляді фізичної шкоди і матеріальна шкода не є складовою таких наслідків [183, с. 641–642].

Аналогічної думки дотримується і З. А. Тростюк, яка стверджує, що «інші тяжкі наслідки» - це заподіяння фізичної шкоди і зворот «інші тяжкі наслідки» є однопорядковим із загибеллю людей (фізичною шкодою) [260, с. 169].

Таким чином, узагальнення викладених думок щодо тлумачення «інших тяжких наслідків», передбачених ч. 2 ст. 194 КК України, дозволяє констатувати:

1) використавши в ч. 2 ст. 194 КК України термінологічний зворот «інші тяжкі наслідки», а не «тяжкі наслідки», законодавець, обмежив його законодавче тлумачення, яке залежить від змісту тих наслідків з якими воно викладене в ст. 194 КК України;

2) поняття «інші тяжкі наслідки», передбачене ч. 2 ст. 194 КК України, має безпосередній зв'язок із наслідками у вигляді «загибелі людини. Такої

позиції дотримується О. О. Дудоров та Р. О. Мовчан, які стверджують, що вживання між словосполученнями «в особливо великому розмірі» та «загибель людини» розділового сполучника «або» дозволяє стверджувати, що законодавець відніс всі інші наслідки, які йдуть після розділового сполучника «або», до умовної «сфери впливу» наслідків у вигляді «загибелі людей» [71].

Отже, під загибеллю людини в ч. 2 ст. 194 КК України необхідно вважати смерть хоча б однієї особи. Ця ознака охоплює і загибель декількох осіб внаслідок умисного знищення або пошкодження чужого майна. Під «іншими тяжкими наслідками» в ч. 2 ст. 194 КК України необхідно вважати тяжкі тілесні ушкодження одній або кільком особам, заподіяння середньої тяжкості тілесних ушкоджень двом або більше особам. Для уникнення проблемних питань під час кваліфікації вважаємо за необхідне розділити в різні частини ст. 194 КК України наслідки – майнову (особливо великі розміри) і фізичної (загибелі людей, інших тяжких наслідків) шкоду. Таким чином, ч. 3 ст. 194 КК України викласти в такій редакції: «Протиправне умисне знищення або пошкодження чужого майна в особливо великих розмірах», а ч. 4 ст. 194 КК України викласти в наступній редакції: «Протиправне умисне знищення або пошкодження чужого майна, що спричинило загибель людей чи інші тяжкі наслідки».

Суб'єктом злочину умисного протиправного знищення або пошкодження чужого майна, що спричинило майнову шкоду в особливо великих розмірах, загибель людей чи інші тяжкі наслідки є фізична осудна особа, яка досягла чотирнадцятирічного віку. Враховуючи запропоновані редакції ч. 3, ч. 4 ст. 194 КК України вважаємо за необхідне запропонувати зміни до ч. 2 ст. 22 КК України, які закріплюють знижений вік кримінальної відповідальності для кваліфікованих та особливо кваліфікованих складів, передбачених ч. 2, 3, 4 ст. 194 КК України.

Суб'єктивна сторона складу злочину ч. 2 ст. 194 КК України, в запропонованій авторській редакції: «Протиправне умисного знищення чи пошкодження чужого майна шляхом підпалу, вибуху чи іншим

загальнонебезпечним способом, щодо особи у зв'язку з виконанням нею службових повноважень чи професійних функцій» вчиняється з прямим умислом. Особа усвідомлює суспільно небезпечний характер загальнонебезпечного способу протиправного знищення чи пошкодження чужого майна, а також вчиняє цей злочин у зв'язку з виконанням потерпілим законних службових повноважень чи професійних функцій.

Суб'єктивна сторона складу злочину ч. 3 ст. 194 КК України в запропонованій авторській редакції: «Протиправне умисне знищення або пошкодження чужого майна, що заподіяло майнову шкоду у особливо великих розмірах» щодо заподіяння майнової шкоди в особливо великих розмірах може бути як умисною так і необережною.

Суб'єктивна сторона складу злочину ч. 4 ст. 194 КК України, в запропонованій авторській редакції: «Протиправне умисне знищення або пошкодження чужого майна, що спричинило загибель людей чи інші тяжкі наслідки» може бути лише необережною.

3.2. Відмежування умисного знищення або пошкодження чужого майна, передбаченого ст. 194 Кримінального кодексу України від суміжних кримінальних правопорушень

Для проведення розмежування кримінальних правопорушень необхідно з'ясувати основні питання кваліфікації, яка має важливе значення для кримінально-правового захисту прав і законних інтересів держави, суспільства, людини та громадянина.

Кваліфікація кримінальних правопорушень є одним з основних етапів (стадій) застосування кримінально-правової норми та центральним питанням під час розслідування будь-яких кримінальних проваджень, тому вона є базовим поняттям у кримінально-правовій літературі, слідчій та судовій практиці [264, с.

10]. Кваліфікація кримінальних правопорушень є однією з основоположних і визначальних категорій в кримінальному праві. Її поняття відсутнє в КК України, не дивлячись на те, що цей нормативно-правовий акт вирішує питання про кваліфікацію вчиненого особою кримінально-протиправного діяння, призначення покарання, застосування інших кримінально-правових заходів.

На думку М. Й. Коржанського, кваліфікація злочину є найскладнішим видом правозастосування, яка вимагає врахування такої кількості конкретних обставин діяння, знання законодавства, слідчої, прокурорської і судової практики [101, с. 3].

В. О. Навроцький вважає, що кваліфікація злочинів – це результат кримінально-правової оцінки діяння органами попереднього розслідування та досудового розслідування, внаслідок чого констатовано, що вчинене є злочином, визначено норму кримінального закону, яка передбачає відповідальність за вчинене, і встановлено відповідність між юридично значимими ознаками посягання й ознаками злочину, передбаченого законом, і процесуально закріплений висновок щодо наявності такої відповідності [183, с. 33]. На думку вченого не завжди питання кваліфікації вирішуються просто й однозначно, частіше в ході кваліфікації доводиться стикатися з проблемами розмежування суміжних злочинів, відмежування їх від інших правопорушень, конкуренцією та сукупністю кримінально-правових норм, визначенням правових наслідків кваліфікації тощо [181, с. 11–29].

Власне бачення змісту кваліфікації кримінальних правопорушень (злочинів) викладає в своїх працях М. І. Панов, який вважає, що кваліфікація злочинів – це встановлення та правове закріплення кримінального закону і закріплення в акті про кримінальну відповідальність, поєднане з розмежуванням злочинів та їх відокремленням від діянь, які не є злочинами [195, с. 48].

Інші дослідники визначають, що кримінально-правовою кваліфікацією слід розуміти діяльність правоохоронних органів і суду, яка здійснюється в

рамках кримінально-правових відносин охоронного характеру і складається з нормативно врегульованих, конкретних, дієвих кримінально-правових оцінок юридичного факту щодо встановлення кримінально-правових ознак, визначення кримінально-правової норми, яка це передбачає, та встановлення відповідності фактичних ознак злочинного діяння ознакам конкретної кримінально-правової норми [159, с. 127].

Аналіз судової практики у кримінальних провадженнях які стосуються кримінальних правопорушень проти власності свідчить про наявність недоліків при кваліфікації кримінально-правових норм, зокрема і за протиправне умисне знищення чи пошкодження чужого майна. Для уникнення цих помилок необхідно врахувати положення доктрини, рішення судів першої інстанції, ВС, положення кримінального законодавства, результати судової практики правила кваліфікації кримінальних правопорушень при конкуренції кримінально-правових норм.

Під час нашого дослідження важливим є питанням особливостей кваліфікації при конкуренції кримінально-правових норм та правила кваліфікації, хоча це явище є доволі поширеним при застосуванні норм та інститутів кримінального права. Конкуренція кримінально-правових норм у процесі кваліфікації кримінальних правопорушень (злочинів) наявна, коли у вчиненому діянні містяться ознаки елементів складів злочинів, що передбачені кількома (двома чи більше) кримінально-правовими нормами, що не суперечать, а частково збігаються як за обсягом, так і за змістом, кожна з яких претендує на застосування у процесі кваліфікації вчиненого суб'єктом злочину. Кримінально-правові норми, які конкурують, є взаємопов'язаними та взаємозалежними, оскільки вони з різним ступенем узагальнення та з різною повнотою (у різному обсязі) передбачають ознаки вчиненого суб'єктом злочину. Саме тому такі норми частково збігаються як за обсягом, так і за змістом [264, с. 133–134].

Заслуговує на увагу позиція О. Ус, яка стверджує, що загальна норма Особливої частини КК передбачає загальний склад певної категорії злочинів, а спеціальна норма – спеціальний склад цієї категорії злочинів, який збігається з

ознаками елементів загального складу злочину, проте виокремлений законодавцем із нього в самостійний склад злочину через особливості одного з елементів (його ознак) складу злочину. Спеціальна норма має володіти всіма ознаками загальної норми, проте у ній більш конкретизовано одну чи кілька її ознак. Загальна кримінально-правова норма ширша за обсягом, а спеціальна норма повніша за змістом [265, с.137].

Загальне правило кваліфікації вчиненого суб'єктом злочину за наявності конкуренції загальної та спеціальної кримінально-правових норм є таким: якщо суб'єктом вчинено злочин, який передбачений як загальною, так і спеціальною кримінально-правовими нормами, кваліфікація відбувається за спеціальною нормою, яка найбільш повно відображає ознаки (специфіку, особливості) вчиненого злочину [265, с. 139]. Так, відповідно до абз. 3 п. 12 постанови Пленуму ВС України «Про практику застосування судами кримінального законодавства про повторність, сукупність і рецидив злочинів та їх правові наслідки» від 4 червня 2010 р. № 7 «якщо за певне діяння передбачено відповідальність загальною і спеціальною (за об'єктом посягання, суб'єктом злочину тощо) нормами Особливої частини КК України, таке діяння кваліфікується, як правило, за спеціальною нормою Особливої частини КК України і додаткової кваліфікації за загальною нормою не потребує» [224].

Кримінальний кодекс України передбачає відповідальність в загальній нормі за умисне знищення або пошкодження чужого майна у ст. 194 КК України та спеціальних нормах, зокрема статті: 113, 178, 194¹, 252, 258, 265, 270¹, 277, 292, 297, 298, 347, 347¹, 352, 357, 360, 378, 399, 411, 438 КК України. У доктрині кримінального права та судовій практиці сформувалося правило, згідно з яким у разі конкуренції загальної та спеціальної правових норм застосуванню підлягає остання.

Аналіз спеціальних норм, які передбачають знищення чи пошкодження майна, свідчить про те, що законодавець здійснюючи їх диференціацію виокремив у спеціальному складі кримінального правопорушення такі ознаки, як:

1) особливості об'єкта кримінального правопорушення (наприклад, у складі диверсії, терористичному акті, масових заворушеннях);

2) особливості майна, яке знищується чи пошкоджується (наприклад, релігійні споруди чи культові будинки, об'єкти ЖКГ; нафто-, газо-, конденсатопроводи тощо);

3) статус спеціального потерпілого, майно якого знищується або пошкоджується (наприклад, майно працівника правоохоронного органу, журналіста, державного чи громадського діяча, судді, тощо).

Такий підхід підтримують науковці В. І. Попіль та А. В. Сакун зазначають, що основними ознаками, які дають змогу кваліфікувати умисне знищення або пошкодження майна від суміжних складів, є об'єкт та предмет злочину. На підставі аналізу диспозицій цих складів злочинів, наголошують науковці, можна зробити висновок, що, по суті, ці діяння посягають на різні предмети. Інші ознаки, хоча і мають значення, все-таки виконують допоміжну роль, яка дає змогу конкретизувати об'єкт злочину і завдяки цьому розрізнити суміжні склади. Дослідження сукупності об'єктивних і суб'єктивних ознак є в основі кваліфікації злочинів проти власності та дає змогу відмежувати та правильно кваліфікувати умисне знищення або пошкодження майна та інші суміжні склади злочинів [212, с. 45].

Вважаємо за необхідне зупинитися на ключових ознаках спеціальних норм, які, зокрема є суміжними складами злочинів з метою відмежування їх від ст. 194 КК України. Основним безпосереднім об'єктом диверсії ст. 113 КК України є національна безпека в економічній, екологічній чи воєнній сферах відповідно до спрямованості конкретного акту диверсії, а власність є обов'язковим додатковим об'єктом на відміну від ст. 194 КК України.

Предметом диверсії можуть бути:

1) будівлі, споруди та інші об'єкти, які мають важливе народногосподарське чи оборонне значення, від діяльності яких залежить життєдіяльність певних регіонів чи інших великих територій, належне функціонування певних галузей економіки, структур державного управління (електростанції, водо-, нафто-, газо-,

нафтопродуктопроводи, мости, дамби, греблі, системи інформаційних комунікацій, вокзали, аеропорти, морські чи річкові порти, метрополітени, підприємства з виробництва грошових знаків України чи інші важливі підприємства, незалежно від форми власності, військові частини тощо), у тому числі підприємства, зруйнування чи пошкодження яких само по собі є фактором небезпеки (хімічні, біологічні підприємства, підприємства з виготовлення отруйних, вибухових матеріалів, речовин і виробів, пожежонебезпечні виробництва чи сховища, виробництва з безперервними технологічними процесами у хімічній, мікробіологічній промисловості тощо);

2) земельні угіддя, водойми, ліси тощо;

3) стада і колекції тварин, риба, що водиться у ставках та інших водоймищах;

4) сільськогосподарські чи інші культури, лісові масиви тощо [190, с. 342].

Диверсія, на відміну від умисного знищення або пошкодження майна може бути злочином з формальним складом і є закінченим з моменту вчинення вибуху, підпалу, затоплення, обвалу чи інших дій відповідної спрямованості, незалежно від того, чи фактично настали ті або інші наслідки (наприклад, у результаті вибуху у зв'язку зі слабкою міцністю заряду може взагалі не настати будь-яких помітних наслідків, через дощ може не загорітися підпалене сховище або отрута чи патоген виявляться неефективними). Тяжкі наслідки диверсії полягають у загибелі людей, заподіянні шкоди здоров'ю людей, руйнування або пошкодження відповідних об'єктів, радіоактивного забруднення, масового отруєння, епідемій, епізоотій чи епіфітотій враховується судом у призначенні покарання [186, с. 343].

Враховуючи, що законодавець безпосередньо у статті визначив, що мета ослаблення держави є обов'язковою ознакою диверсії, то її відсутність виключає відповідальність особи за цією статтею. Йдеться про те, що саме мета є тією розмежувальною ознакою, яка з одного боку вказує саме на склад диверсії, з іншого – дає можливість відмежувати диверсію від інших суміжних складів кримінальних правопорушень (наприклад, терористичного акту, умисного знищення чи пошкодження майна тощо).

Проте, аналіз судової практики засвідчує, що у багатьох вироках суд ігнорує цю ознаку суб'єктивної сторони складу кримінального правопорушення. Зазвичай суди у своїх вироках вказують, що особа вчинила те чи інше діяння з метою ослаблення держави, без аргументів, які би це доводили. В інших випадках мета ігнорується, і про неї у вироках не згадується (справи за номером 323/4072/14-к, 623/1958/16-к, 315/489/16-к), а в поодиноких випадках у вирозі вказується, що метою вчинення диверсії було: власне збагачення (справа № 323/684/16-к); вчинення вибуху на залізниці (501/4474/15-к) [163, с. 489].

Враховуючи судову практику та проблемні законодавчі положення ст. 113 КК України вважаємо, що ця норма дублює ознаки складів інших норм цього кодексу, наприклад положення норми в частині зруйнування або пошкодження об'єктів схожі з положеннями норми ч.1, 2 ст. 194 КК України – умисне знищення чи пошкодження майна та ст. 194¹ КК України – умисне знищення або пошкодження об'єктів електроенергетики.

При вчиненні масових заворушень, об'єктивна сторона яких охоплює дії, пов'язані зі знищенням чи пошкодженням майна, основним безпосереднім об'єктом злочину є громадський порядок, а в ст. 194 КК України громадський порядок є додатковим факультативним об'єктом, якому шкода під час вчинення злочину може і не заподіюватися. Знищення або пошкодження майна під час масових заворушень, вчинені загальнонебезпечним способом, шляхом підпалу, вибуху або спричинили загибель людей чи шкоду в особливо великих розмірах необхідно кваліфікувати за сукупністю злочинів, передбачених ч. 2 ст. 294 КК України та ч. 2 ст. 194 КК України.

Пошкодження чи зруйнування релігійної споруди або культового будинку кваліфікується за ст. 178 КК України. Основним безпосереднім об'єктом кримінального правопорушення є конституційне право людини на свободу віросповідання, яке у даному випадку включає свободу сповідувати будь-яку релігію, безперешкодно відправляти одноособово чи колегіально релігійні культи і ритуальні обряди, вести релігійну діяльність, у тому числі з

використанням релігійних споруд чи культових будинків. Обов'язковим додатковим об'єктом виступає право власності.

Предметом злочину є релігійні споруди або культові будинки [186, с. 552]. На відміну від ст. 194 КК України, ст. 178 КК України не передбачає мінімальні розміри заподіяної шкоди. Тому кримінально карним є будь-яке пошкодження чи зруйнування релігійної споруди або культового будинку [187, с. 399].

Умисне пошкодження або зруйнування релігійної будівлі чи культової споруди, вчинене шляхом підпалу, вибуху чи іншим загальнонебезпечним способом, або якщо воно заподіяло майнову шкоду в особливо великих розмірах, або спричинило загибель людей чи інші тяжкі наслідки необхідно кваліфікувати за сукупністю за ч. 2 ст. 194 КК України.

Знищення релігійних святинь кваліфікується за ст. 179 КК України, але у випадку, якщо таке знищення вчинене шляхом підпалу, вибуху чи іншим загальнонебезпечним способом, або якщо воно заподіяло майнову шкоду в особливо великих розмірах, або спричинило загибель людей чи інші тяжкі наслідки, то воно потребує додаткової кваліфікації за ч. 2 ст. 194 КК України [184, с. 400–401].

Діяння, які посягають на об'єкти електроенергетики кваліфікуються за ч. 1 ст. 194¹ КК України. Основним безпосереднім об'єктом злочину є право власності. Додатковим факультативним об'єктом можуть виступати громадський порядок, нормальне функціонування об'єктів електроенергетики, енергетична безпека, екологічна безпека, життя і здоров'я людини.

Предметом цього злочину є об'єкти електроенергетики: електрична станція (крім ядерної частини атомної електричної станції), електрична підстанція, електрична мережа, підключені до об'єднаної енергетичної системи України, а також котельня, підключена до магістральної теплової мережі, магістральна тепла мережа. Деякі з цих об'єктів за чинним законодавством відносяться до категорії особливо важливих об'єктів електроенергетики. Це об'єкти, які забезпечують стале функціонування об'єднаної енергетичної

системи України, руйнація або пошкодження яких призведе до порушення електропостачання господарюючих суб'єктів і населення, можливих людських жертв і значних матеріальних збитків, і перелік яких визначається центральними органами виконавчої влади, що здійснюють управління в електроенергетиці, та затверджується КМ [186, с. 611].

Об'єктивна сторона злочину, передбаченого ч. 1 ст. 194¹ КК України містить діяння:

- 1) пошкодження об'єктів електроенергетики;
- 2) руйнування об'єктів електроенергетики;
- 3) наслідками у вигляді порушення чи загрози порушення нормальної роботи таких об'єктів або спричинення небезпеки для життя людей;

4) причиновий зв'язком між вказаними діями і наслідками. На відміну від об'єктивної сторони складу злочину, передбаченого ч. 1 ст. 194 КК України (яка містить наслідки заподіяння шкоди у великих розмірах) ч. 1 ст. 194¹ КК України не містить мінімального розміру заподіяння шкоди.

Поняття *руйнування* – юридичний синонім до поняття знищення, визначення якого викладено у коментарі до ст. 194 КК України. Воно передбачає доведення об'єктів електроенергетики до повної непридатності щодо їх цільового призначення. У результаті руйнування відповідний об'єкт взагалі перестає існувати як такий або, щонайменше, його функціонування унеможлиблюється.

За конструкцією склад злочину, передбачений ст. 194¹ КК України є матеріальним. Обов'язковими ознаками його об'єктивної сторони є фактичне пошкодження чи руйнування об'єктів електроенергетики, що призвело чи могло призвести до порушення нормальної роботи цих об'єктів або спричинило небезпеку для життя людей [186, с. 611].

Кваліфікуючі ознаки ст. 194¹ КК України не передбачають заподіяння шкоди в особливо великих розмірах. Якщо під час пошкодження об'єктів електроенергетики знищено або пошкоджено інше рухоме або нерухоме майно, то вчинене за наявності підстав потребує додаткової кваліфікації за

відповідною статтею КК, що передбачає відповідальність за знищення чи пошкодження такого майна за ст. 194 КК України.

Наступним суміжним складом є терористичний акт (ст. 258 КК України). Основним безпосереднім об'єктом терористичного акту є громадська безпека, а власність є обов'язковим додатковим об'єктом на відміну від ст. 194 КК України.

Об'єктивна сторона злочину може проявлятися у таких формах як застосування зброї, вчинення вибуху, підпалу чи інших дій, які створювали небезпеку для життя чи здоров'я людини, або заподіяння значної майнової шкоди чи настання інших тяжких наслідків з метою порушення громадської безпеки, залякування населення, провокації воєнного конфлікту, міжнародного ускладнення, або з метою впливу на прийняття рішень чи вчинення або невчинення дій органами державної влади чи органами місцевого самоврядування, службовими особами цих органів, об'єднаннями громадян, юридичними особами, міжнародними організаціями, або привернення уваги громадськості до певних політичних, релігійних чи інших поглядів винного (терориста) [136].

Об'єктивна сторона злочину, передбачена ч. 2 ст. 194 КК України у формі знищення чи пошкодження майна загальнонебезпечним способом шляхом вибуху, підпалу, такі, які спричинили тяжкі наслідки схожа з ознаками діяння передбаченого ч.1 ст. 258 КК України. Важливо зауважити, що в ст. 258 КК України на відміну від ст. 194 КК України йдеться про «дії, які створювали небезпеку...», які мають спрямованість на досягнення певної мети теракту. Такий висновок дозволяє віднайти більш глибоку відмінність розглянутих кримінальних правопорушень, яка пов'язана з тим, що у ст. 194 КК України мова про створення небезпеки і мету не йдеться.

Умисне знищення або пошкодження майна спеціальних потерпілих передбачено: ст. 347 КК України «Умисне знищення або пошкодження майна працівника правоохоронного органу, працівника органу державної виконавчої служби чи приватного виконавця», ст. 347¹ КК України «Умисне знищення або пошкодження майна журналіста», ст. 352 КК України «Умисне знищення або

пошкодження майна службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок», ст. 378 КК України «Умисне знищення або пошкодження майна судді, народного засідателя чи присяжного», ст. 399 «Умисне знищення або пошкодження майна захисника чи представника особи». Об'єктивна сторона кримінальних правопорушень в частині діяння, дублює положення ст. 194 КК України.

Основним безпосереднім об'єктом є у: ст. 347 КК України суспільні відносини, які забезпечують законну діяльність працівника правоохоронного органу, працівника органу державної виконавчої служби чи приватного виконавця; ст. 352 КК України є авторитет органів державної влади, органів місцевого самоврядування та об'єднань громадян; ст. 347¹ КК України виступають суспільні відносини, які забезпечують законну професійну діяльність журналіста; статтях 378, 399 КК України є суспільні відносини у сфері забезпечення правосуддя.

Зупинимося на аналізі складу спеціальної норми ст. 347 КК України, яка за конструкцією схожа з іншими нормами, в яких є спеціальний потерпілий. Необхідно зазначити, що відповідальність за цією статтею настає під час встановлення факту умисного знищення або пошкодження майна потерпілого у зв'язку з виконанням ним службової діяльності у різний час, а факт конкретного часу вчинення злочину та факт безпосереднього виконання працівником службової діяльності у цей час значення для кваліфікації не мають.

Суб'єктивна сторона цього злочину є умисною.

Частина 2 ст. 347 КК України передбачена кримінальна відповідальність за дії, передбачені у ч. 1 ст. 347 КК України, вчинені шляхом підпалу, вибуху або іншим загальнонебезпечним способом або спричинили загибель людей чи інші тяжкі наслідки. Кирб'ятев О. А. вважає, що в цьому складі можлива складна форма вини у разі настання тяжких наслідків або смерті потерпілого. Якщо обирати між двома видами умислу, то в цьому випадку більш наближений є непрямий умисел. Дослідник конкретизує, що суб'єктивна сторона кримінального правопорушення, передбаченого ст. 347 КК України,

може бути виражена у формі прямого (ч. 1 ст. 347 КК України) або непрямого умислу (ч. 2 ст. 347 КК України) [89, с. 105].

Заслуговує на увагу з цього приводу позиція О.А. Чувакова про те, що у разі, якщо винний усвідомлював суспільно небезпечний характер протиправного знищення або пошкодження майна працівника правоохоронного органу або його близьких родичів, передбачав, що внаслідок зазначених дій настане смерть або будуть заподіяні тяжкі або середньої тяжкості тілесні ушкодження й бажав або завідомо допускав настання таких наслідків, учинене, залежно від конкретних обставин, треба кваліфікувати за ч. 2 ст. 347 КК України й відповідними статтями КК України, що передбачають відповідальність за інші злочини проти порядку управління, особи або власності. Якщо ж психічне ставлення винного до людських жертв або до інших тяжких наслідків було необережним, вчинене необхідно кваліфікувати тільки за ч. 2. ст. 347 КК України [140, с. 684].

Запропонована оцінка дій свідчить про подвійне притягнення винного до відповідальності за вчинене діяння не лише за спеціальною нормою ст. 347 КК України, а і загальною нормою, зокрема за ст. 194 КК України, яка містить спеціальні ознаки (наприклад, заподіяння шкоди у великих, особливо великих розмірах) не передбачені спеціальними нормами. Така ситуація склалася і з спеціальними нормами ст. 347¹ КК України та ст. 378 КК України. Водночас, вважаємо за необхідне підкреслити непослідовність законодавця і зауважити, що на відміну від статей 347, 347¹, 352, 378, 399 КК України «Умисне знищення або пошкодження майна захисника чи представника особи» в частині другій передбачає умисне знищення або пошкодження майна захисника чи представника в особливо великих розмірах.

Враховуючи ці обставини вкотре вважаємо за необхідне наголосити, що наявність статей 347, 347¹, 378, 399 КК України створює зайву диференціацію кримінально-правових норм, зумовлює їхню конкуренцію, порушує принцип неможливості подвійного притягнення особи до кримінальної відповідальності. У зв'язку з цим, вважаємо за необхідне виключити з КК

України статті 347, 347¹, 352, 378, 399, а ч. 2 ст. 194 КК України доповнити ознакою умисне знищення чи пошкодження чужого майна у зв'язку з виконанням особою службових повноважень чи професійних обов'язків.

Руйнування або пошкодження шляхів сполучення, споруд на них, рухомого складу або суден, засобів зв'язку чи сигналізації утворює самостійний склад злочину за спеціальним предметом, передбачений ст. 277 КК України.

Предметом злочину є: 1) шляхи сполучення; 2) споруди на них; 3) рухомий склад і судна; 4) засоби зв'язку і сигналізації. Не відносяться до предмета цього злочину споруди і засоби, які не призначені для забезпечення безпеки руху, а виконують інші функції (наприклад, інформаційні табло для пасажирів, вантажні крани). Їх умисне знищення чи пошкодження може кваліфікуватися за статтями КК України ст. 194 КК України).

Кваліфікуючими ознаками руйнування або пошкодження шляхів сполучення, споруд на них, рухомого складу або суден, засобів зв'язку чи сигналізації злочину є:

1) спричинення потерпілому середньої тяжкості чи тяжких тілесних ушкоджень;

2) заподіяння великої матеріальної шкоди (ч. 2 ст. 277 КК України), а особливо кваліфікуючою ознакою – загибель людей (ч. 3 ст. 277 КК України). Враховуючи той факт, що ст. 277 КК України не передбачає заподіяння майнової шкоди в особливо великих розмірах, загальнонебезпечним способом. У цьому випадку необхідно дії винного кваліфікувати за ст. 194 КК України.

Якщо умисне пошкодження шляхів сполучення і транспортних засобів вчиняється з метою ослаблення держави, масового знищення людей, заподіяння тілесних ушкоджень чи іншої шкоди їхньому здоров'ю, то вчинене, за наявності інших обов'язкових ознак диверсії, слід кваліфікувати за ст. 113 КК України.

Пошкодження чи руйнування магістральних або промислових нафто-, газо-, конденсатопроводів чи нафтопродуктопроводів, відводів від них, технологічно пов'язаних з ними об'єктів, споруд, засобів обліку, автоматики,

телемеханіки, зв'язку, сигналізації передбачає відповідальність за ст. 292 КК України. Необхідно врахувати, що предметом цього злочину, передбаченого даною статтею, можуть бути лише об'єкти, які безпосередньо забезпечують безпечне транспортування продуктів (нафти, газу, конденсату, аміаку тощо) та нормальне функціонування трубопроводу. Пошкодження інших об'єктів може кваліфікуватись за статтями 194, 277 КК України тощо [185, с. 171].

Умисне знищення або пошкодження могили, іншого місця поховання, тіла (останків, праху) померлого, урни з прахом померлого, предметів, що знаходяться на (в) могилі [136], такі дії необхідно кваліфікувати за ст. 297 КК України. У випадку умисного знищення чи пошкодження шляхом підпалу, вибуху або іншим загальнонебезпечним способом перелічених предметів, вчинене необхідно кваліфікувати за сукупністю злочинів за ч. 2 ст. 194 КК України та ст. 297 КК України.

Умисне пошкодження або руйнування телекомунікаційної мережі чи технічних засобів телекомунікації, чи споруд електрозв'язку, що входять до складу телекомунікаційної мережі, якщо такі дії спричинили припинення надання телекомунікаційних послуг [136] передбачено ч. 1 ст. 360 КК України. Тобто якщо особа пошкодила або зруйнувала саме телекомунікаційну мережу, технічні засоби телекомунікації чи споруди електрозв'язку, що належать до складу телекомунікаційної мережі й це спричинило припинення надання телекомунікаційних послуг, то її дії слід кваліфікувати за ст. 360 КК України, а не за ст. 194 КК України [298, с. 182–183].

Кваліфікуючими ознаками цього злочину є вчинення дій передбачених ч. 1 ст. 360 КК України повторно або за попередньою змовою групою осіб, або загальнонебезпечним способом. Кваліфікуючими ознаками є вчинення таких дій, що заподіяли майнову шкоду у великому розмірі або спричинили тяжкі наслідки. Формулювання «інші тяжкі наслідки» як ознака злочину, включає тяжкі тілесні ушкодження одній або кільком особам, заподіяння середньої тяжкості тілесних ушкоджень двом або більше особам.

На відміну від ст. 194 КК України у складі злочину ст. 360 КК України з

обтяжуючими ознаками не передбачено заподіяння майнової шкоди в особливо великих розмірах та загибель людей. Під загибеллю людей необхідно вважати загибель хоча б однієї людини і ставлення винного до загибелі людини має необережну форму вини. Вважаємо, що у випадку заподіяння майнової шкоди в особливо великих розмірах або якщо такі дії спричинили загибель людей необхідно додатково кваліфікувати за ч. 2 ст. 194 КК України.

Технічні засоби телекомунікації також можуть знаходитися у власності військових частин чи інших об'єктів оборони України. У разі вчинення посягання на таке майно застосуванню підлягають одразу три кримінально-правові норми: 1) «Диверсія» (ст. 113 КК України); 2) «Умисне пошкодження або руйнування телекомунікаційної мережі» (ст. 360 КК України); 3) «Умисне знищення або пошкодження військового майна» (ст. 411 КК України) [297, с. 212].

Умисне знищення або пошкодження зброї, бойових припасів, засобів пересування, військової та спеціальної техніки чи іншого військового майна кваліфікується за ст. 411 КК України.

Предмет злочину – зброя, бойові припаси, засоби пересування, військова та спеціальна техніка та інше військове майно. Предметом злочину може бути будь-яке військове майно, крім окремих його видів, знищення чи пошкодження яких передбачено відповідними статтями Особливої частини КК як спеціальний вид знищення чи пошкодження майна (у тому числі такого, що може бути військовим).

Умисне знищення або пошкодження військового майна, що перебуває у власності військових формувань інших держав, міжнародних організацій на території України, кваліфікується за ст. 194 КК України, такі дії посягають на право власності на чуже майно, але не спричиняють шкоди встановленому в Україні порядку несення військової служби.

З об'єктивної сторони умисне знищення або пошкодження військового майна характеризується такими обов'язковими ознаками: діяння, наслідки,

причинний зв'язок.

Наприклад, Карпенко М.І. тлумачить словосполучення «знищення або пошкодження майна» як таке, яке стосується суспільно небезпечних наслідків. Під умисним знищенням військового майна автор розуміє приведення його у стан повної непридатності внаслідок чого воно не підлягає відновленню і не може бути використано за цільовим призначенням. Водночас цим поняття не охоплюються випадки знищення військового майна без нагляду або його приховування, коли військова частина, установа чи організація тимчасово (до моменту його знаходження) позбавляється можливості використовувати майно. Під пошкодженням майна цей дослідник вважає приведення його у стан часткової непридатності для використання за цільовим призначенням. Пошкодження військового майна може бути відновлено шляхом ремонту і в подальшому використовуватися за призначенням [85, с. 234-235].

Умисне знищення або пошкодження військового майна може вчинятися відповідним способом, зокрема підпалом або іншим загальнонебезпечним способом (ч. 2 ст. 411 КК України).

У випадку пошкодження військового майна під час викрадення, такі дії кваліфікуються за сукупністю злочинів ст. 410 та ст. 411 КК України. За сукупністю злочинів, передбачених ст. 410 та ст. 411 КК України необхідно кваліфікувати вчинені під час дезертирства, коли військовослужбовець самовільно залишив військову частину зі зброєю, яку у потім умисно знищив або пошкодив [85, с. 234-235].

Суб'єкт злочину – будь-який військовослужбовець, а так само військовозобов'язаний під час проходження ним відповідних зборів. Це дає підстави вважати, що суб'єктом є фізична, осудна особа, яка досягла віку, з якого можливе настання кримінальної відповідальності, набуває правового становища (статусу) військовослужбовця й може бути суб'єктом військового злочину, якщо вона на законних підставах проходить військову службу у Збройних Силах України чи в інших військових формуваннях, створених згідно із законами України, є суб'єктом правовідносин військової служби [277,

с.154-155].

Військовозобов'язані можуть визнаватися суб'єктами військових злочинів лише під час проходження ними навчальних (чи перевірочних) або спеціальних зборів. Вони можуть бути призвані районними (міськими) військовими комісаріатами на навчальні збори до 5-ти разів строком до 2-х місяців кожного разу. Про початок і закінчення таких зборів видається відповідний наказ командира військової частини. Загальний строк зборів під час перебування військовозобов'язаних у запасі не може перевищувати 10-ти місяців [277, с. 155].

Сутністю спеціальної протиправності військових злочинів є те, що діяння порушує не лише кримінально-правові приписи (заборони), утворюючи зміст кримінально-правової норми, а одночасно визнається протиправними нормами інших галузей права, насамперед військового й адміністративного права. Військовослужбовець, вчиняючи злочин, одночасно порушує відповідні вимоги, що містяться в нормативних актах, які регулюють деякі аспекти військової служби, й певну заборону, яка передбачена кримінальним законодавством [278, с. 86].

При розгляді цих військових кримінальних правопорушень, диспозиція яких має бланкетний характер (інакше кажучи, всіх військових злочинів), судам необхідно зазначити у вироках: а) у чому саме полягали правопорушення; б) норм яких правил, інструкцій, інших нормативних актів не додержано; в) чи є причинний зв'язок між учиненим порушенням і передбаченими законом суспільно небезпечними наслідками [225].

Суб'єктивна сторона злочину характеризується прямим умислом. Для з'ясування вини необхідно встановлювати відношення до порушення заборон кримінального закону та інших нормативних актів, що регламентують відповідні відносини у військовій сфері. Проте тільки необережним може бути ставлення винного до наслідків у вигляді загибелі людей чи інших тяжких наслідків (ч. 2 ст. 411 КК України) [186, с. 1279-80].

Мотиви в мета умисного знищення та пошкодження військового майна

можуть бути різними: помста, хуліганські спонукання. У випадку, якщо такі дії вчиняються з мотивів, які спрямовані проти основ національної безпеки України, то вчинене належить кваліфікувати за ст. 113 КК України, а в окремих випадках за ст. 111 КК України [85, с. 237].

При розмежуванні норми ст. 411 КК України і ст. 194 КК України, важливим питанням є кваліфікація умисного знищення та пошкодження військового майна у співучасті загального суб'єкта злочину із спеціальним суб'єктом (військовослужбовцем, військовозобов'язаним). Ситуації, коли військовослужбовець організовує, підбурює або виступає пособником у вчиненні військового злочину, а його об'єктивну сторону виконує цивільна особа, слід кваліфікувати таким чином:

а) якщо цивільна особа не має можливості спричинити шкоду об'єкту військового злочину, її дії слід розглядати як вчинення загальнокримінального злочину (якщо вони підпадають під дії відповідних статей КК України);

б) діяльність військовослужбовця не може бути кваліфікована за статтями розд. XIX КК України з посиланням на відповідну частину ст. 27 КК України (виконавець є центральною фігурою у співучасті, без нього співучасть неможлива), а тому виходячи із цього діяльність військовослужбовця потрібно розглядати як співучасть у загальнокримінальному злочині, виконавцем якого була визнана цивільна особа [277, с. 238].

Якщо умисне знищенням чи пошкодженням військового майна вчинене військовою службовою особою, у такому разі має місце сукупність злочинів, що потребує додаткової кваліфікації за ст. 364 або за ст. 426¹ КК України [85, с. 236].

Протизаконне умисне знищення чи пошкодження майна населення військовослужбовцем під приводом воєнної необхідності, вчинені в районі воєнних дій, кваліфікується за ст. 433 КК України, а не за ст. 194 КК України [164, с. 141-142], якщо відсутні спеціальні ознаки передбачені 194 КК України.

Основним безпосереднім об'єктом злочину, передбаченого ст. 433 КК України – порядок дотримання звичаїв та правил війни. Його додатковим

обов'язковим об'єктом, залежно від конкретної форми злочину, є життя та здоров'я особи або власність.

З об'єктивної сторони злочин виражається у діях, ними є:

- 1) насильство щодо населення у районі воєнних дій;
- 2) протизаконне знищення майна, що належить населенню, під приводом воєнної необхідності, вчинюване у районі воєнних дій;
- 3) протизаконне відібрання майна, що належить населенню, під приводом воєнної необхідності, вчинюване у районі воєнних дій (ч. 1 ст. 433 КК України); розбій, вчинюваний щодо населення у районі воєнних дій (ч. 2 ст. 433 КК України).

Враховуючи викладене, нас цікавить лише протизаконне знищення майна, що належить населенню, під приводом воєнної необхідності, вчинюване у районі воєнних дій, однак практика притягнення до кримінальної відповідальності за цією нормою відсутня. Обов'язковою ознакою складу злочину є місце його вчинення. Під районом воєнних дій розуміється територія, на якій ведуться воєнні (бойові) дії. Визначення конкретних меж такого району є питанням факту, яке має вирішуватися з урахуванням інтенсивності бойових дій, чисельності військ тощо. Протизаконним знищення майна вважається таке знищення, яке не є абсолютно необхідним для здійснення воєнних операцій. При цьому слід мати на увазі існування певних видів майна, які, відповідно до міжнародних конвенцій, не можуть знищуватися за жодних обставин (греблі, дамби, нафтопромисли, супертанкери, атомні електростанції та інші об'єкти, що містять небезпечні сили, запаси продуктів харчування, посіви, споруди для постачання питної води та інші об'єкти, необхідні для виживання цивільного населення, культурні цінності тощо). Протизаконне знищення майна, вчинене шляхом підпалу, вибуху чи в інший загальнонебезпечний спосіб, або таке, що заподіяло майнову шкоду в особливо великих розмірах або спричинило загибель людей чи інші тяжкі наслідки, кваліфікується за ч. 2 ст. 194 КК України [186, с. 1323].

Суб'єкт злочину – військовослужбовець. Суб'єктивна сторона виражається у формі прямого умислу.

Таким чином, ознаками, які відмежовують склад злочину протиправне умисне знищення чи пошкодження чужого майна, передбачене ст. 194 КК України і суміжних складів є ознаки: об'єкта; потерпілого; предмета; об'єктивної сторони; суб'єкта; суб'єктивної сторони; кваліфікуючих, особливо кваліфікуючих ознак.

Кваліфікація злочину, який передбаченого як загальною, так і спеціальною кримінально-правовими нормами здійснюється за спеціальною нормою, яка найбільш повно відображає ознаки (специфіку, особливості) умисного знищення чи пошкодження чужого майна. Якщо спеціальна норма, яка передбачає відповідальність за умисне знищення чи пошкодження чужого майна не охоплює усіх належних ознак, а загальна норма містить додаткові елементи складу злочину, у цьому випадку необхідно кваліфікувати за сукупністю статей (загальною і спеціальною нормою).

Висновки до розділу 3

Аналіз кваліфікуючих і особливо кваліфікуючих ознак протиправного умисного знищення чи пошкодження чужого майна дозволяє ствердити наступне:

1. Під загальнонебезпечним способом умисного знищення або пошкодження об'єктів слід розуміти спосіб, який спричиняє майнову, немайнову, фізичну шкоду фізичній чи юридичній особі чи створює реальну небезпеку спричинення такої шкоди щодо двох чи більше людей. До різновидів такого способу може відноситися: вибух, підпал, затоплення, використання радіоактивних матеріалів, отруйних речовин, збудників інфекційних захворювань.

2. Під загибеллю людей у ст. 194 КК України необхідно вважати загибель хоча б однієї людини і ставлення винного до загибелі людини має необережну форму вини.

Формулювання «інші тяжкі наслідки» як ознака злочину, передбаченого ч. 2 ст. 194 КК України включає тяжкі тілесні ушкодження одній або кільком

особам, заподіяння середньої тяжкості тілесних ушкоджень двом або більше особам. Умисне заподіяння смерті, умисного тяжкого тілесного ушкодження, що спричинило смерть потерпілого, не охоплюється складом злочину, передбаченого ч. 2 ст. 194 КК України і потребує додаткової кваліфікації за відповідним пунктом ч. 2 ст. 115, ч. 2 ст. 121 КК України.

4. Аналіз спеціальних норм, які передбачають знищення чи пошкодження майна, свідчить про те, що законодавець здійснюючи їх диференціацію виокремив у спеціальному складі кримінального правопорушення такі ознаки, як:

1) особливості об'єкта кримінального правопорушення (наприклад, у складі диверсії, терористичному акті, масових заворушеннях);

2) особливості майна, яке знищується чи пошкоджується (наприклад, релігійні споруди чи культові будинки, об'єкти ЖКГ; нафто-, газо-, конденсатопроводи тощо);

3) статус спеціального потерпілого, майно якого знищується або пошкоджується (наприклад, майно працівника правоохоронного органу, журналіста, державного чи громадського діяча, судді, тощо).

5. З урахуванням диференціації положень чинної норми на кваліфікуючі та особливо кваліфікуючі склади пропонується внести такі зміни і доповнення до КК України у:

- частині 2 ст. 22 КК України словосполучення «умисне знищення або пошкодження майна» (частина друга статей 194, 347, 352, 378, частини друга та третя статті 399) замінити на «умисне знищення або пошкодження майна (частини друга, третя, четверта статті 194)»; словосполучення частина друга статей 347, 347¹, 352, 378, 399 виключити».

- частину 2 викласти в наступній редакції: «Протиправне умисне знищення або пошкодження чужого майна вчинене шляхом підпалу, вибуху чи іншим загальнонебезпечним способом щодо особи у зв'язку з виконанням нею службових повноважень чи професійних функцій»;

- частину 3 викласти в наступній редакції: «Протиправне умисне знищення або пошкодження чужого майна в особливо великих розмірах»;

- частину 4 викласти в наступній редакції: «Протиправне умисне знищення або пошкодження чужого майна, що спричинило загибель людей чи інші тяжкі наслідки».

6. Суб'єктом злочину протиправного умисного знищення або пошкодження чужого майна, що спричинило майнову шкоду в особливо великих розмірах, загибель людей чи інші тяжкі наслідки є фізична осудна особа, яка досягла чотирнадцятирічного віку.

7. Суб'єктивна сторона складу злочину ч. 2 ст. 194 КК України (в запропонованій авторській редакції: «Умисного знищення чи пошкодження чужого майна шляхом підпалу, вибуху чи іншим загальнонебезпечним способом або щодо особи у зв'язку з виконанням нею службових повноважень чи професійних функцій») вчиняється з прямим умислом. Особа усвідомлює суспільно небезпечний характер загальнонебезпечного способу протиправного знищення чи пошкодження чужого майна, а також вчиняє цей злочин у зв'язку з виконанням потерпілим законних службових повноважень чи професійних функцій.

Суб'єктивна сторона складу злочину ч. 3 ст. 194 КК України в запропонованій авторській редакції: «Умисне знищення або пошкодження чужого майна, що заповдіяло майнову шкоду у особливо великих розмірах» щодо заповдіяння майнової шкоди в особливо великих розмірах може бути як умисною так і необережною.

Суб'єктивна сторона складу злочину ч. 4 ст. 194 КК України в запропонованій авторській редакції: «Умисне знищення або пошкодження чужого майна, що спричинило загибель людей чи інші тяжкі наслідки» може бути лише необережною.

8. Ознаками, які відмежовують склад злочину протиправне умисне знищення чи пошкодження чужого майна, передбачене ст. 194 КК України і суміжних складів є ознаки: об'єкта; потерпілого; предмета; об'єктивної сторони;

суб'єкта; суб'єктивної сторони; кваліфікуючі, особливо кваліфікуючі. Кваліфікація злочину, передбаченого як загальною так і спеціальною кримінально-правовими нормами здійснюється за спеціальною нормою, яка найбільш повно відображає ознаки (специфіку, особливості) умисного знищення чи пошкодження чужого майна.

Якщо спеціальна норма, яка передбачає відповідальність за умисне знищення чи пошкодження чужого майна не охоплює усіх належних ознак, а загальна норма містить додаткові елементи складу злочину, у цьому випадку необхідно кваліфікувати за сукупністю статей (загальною і спеціальною нормою).

ВИСНОВКИ

У дисертації наведено теоретичні узагальнення та запропоновано нове вирішення наукового завдання, яке полягає в комплексному дослідженні кримінально-правової характеристики умисного знищення чи пошкодження чужого майна. Проведене дослідження дозволило сформулювати низку нових положень і пропозицій, які відповідають вимогам наукової новизни, мають значення для науки та практичної діяльності, зокрема:

1. Систематизовано наукові розробки щодо вивчення теоретико-прикладних проблем кримінальної відповідальності за протиправне умисне знищення чи пошкодження чужого майна. Констатовано, що стан доктринального опрацювання кримінально-правової охорони цієї проблематики потребує подальшого дослідження питань, які стосуються тлумачення поняття умисного знищення, пошкодження майна, загальнонебезпечного способу знищення чи пошкодження майна, особливостей кваліфікації. Систему методів дисертаційного дослідження склали сукупність методів: діалектичний, історико-правовий, системно-структурного аналізу, догматичний (логіко-юридичний), статистичний, моделювання, порівняльно-правовий.

2. Аналіз зарубіжного кримінального законодавства, яке передбачає відповідальність за умисне знищення чи пошкодження чужого майна засвідчив широке різноманіття підходів до формулювання кримінально-правової заборони цього посягання. Підходи зарубіжного законодавця до визначення місця цього злочину в структурі Особливої частини в розділі кримінальні правопорушення проти власності майже не відрізняються з позицією українського законодавця. Наведений зарубіжний досвід навряд чи можна визнати в повному обсязі корисним для України із-за відсутності формальної визначеності поняття знищення чи пошкодження майна, мінімального розміру заподіяної шкоди, конкретизації форми вини, тощо. Переважна більшість норм проаналізованих кримінальних кодексів не містять

складу злочину вчинення умисного знищення чи пошкодження майна загальнонебезпечним способом. Водночас позитивним аспектом у зарубіжного законодавця є закріплення в загальній нормі КК кваліфікуючої ознаки умисне знищення або пошкодження чужого майна вчиненого стосовно особи у зв'язку з виконанням нею службового обов'язку, що є доцільним і для положень статті 194 КК України.

3. Констатовано, що еволюція кримінальної відповідальності за умисне знищення чи пошкодження майна дослідження полягають у визначенні наступних етапів розвитку:

1) доба Руської держави (IX – середина XIV ст.), характерним для неї є звичаєве право, відсутність поділу відповідальності на кримінальну і цивільну за умисне знищення чи пошкодження майна;

2) перебування українських територій у складі Великого князівства Литовського, Польського, Угорського королівств та Речі Посполитої (середина XIV – середина XVII ст.). У цей час існувала відповідальність за умисне або необережне знищення приватного, інших спеціальних видів майна з покаранням у виді штрафу, а у разі його знищення шляхом підпалу і такі дії каралися смертною карою. З'явилася відповідальність за погрозу знищення майна шляхом підпалу;

3) перебування України у складі Російської, Австрійської та Австро-Угорської імперій (кінець XVIII–початок XX ст.). У кримінальному законодавстві цього періоду окремої норми за знищення чи пошкодження майна не було на початку XX ст. Закріплення загальної кримінально-правової норми за умисне знищення чи пошкодження майна відбулося в Уложенні 1903 р. В основному складі злочину умисного пошкодження чи знищення майна не встановлювався мінімальний розмір шкоди. Водночас розміри заподіяної шкоди передбачалися кваліфікованими складами. За цей злочин передбачалися покарання у виді штрафу, арешту, смертної кари (за знищення чи пошкодження чужого майна шляхом підпалу);

4) Української революції (1917–1921). У цей період застосовувалося законодавство про кримінальну відповідальність Російської імперії в тій частині, яка не суперечила принципам, проголошеним українськими урядами;

5) доби УРСР (1917–1991). У КК 1922, 1927, 1960 рр. існувало кілька окремих норм, які передбачали відповідальність за пошкодження будь-яким способом державного, колективного, приватного майна. Поняття знищення чи пошкодження майна не закріплювалося на законодавчому рівні. Кваліфіковані склади передбачали пошкодження майна загальнонебезпечним способом, вчинене повторно, таке, яке спричинило призупинення виробництва, заподіяло іншу «тяжку втрату», громадське лихо, людські жертви;

б) незалежної України (1991–2001). У цей період на відміну від КК УРСР 1960 р. положення КК України 2001 р. забезпечували кримінально-правовий захист усіх форм власності. Водночас негативним в чинному КК України є неврахування положень радянського законодавця (ч. 2, ст. 89, ч. 2 ст. 145 КК УРСР) при формулюванні ст. 194 КК України. Це призвело до того, що умисне знищення чи пошкодження чужого майна, яке не спричинило шкоду у великих розмірах не є кримінально-караним навіть за умови, коли воно вчинене загальнонебезпечним способом. Для удосконалення положень чинного кримінального закону необхідно врахувати досвід радянського законодавця в частині формулювання кваліфікуючих ознак складу злочину умисного знищення чи пошкодження чужого майна. У зв'язку з цим необхідно виділити в окремому частині ст. 194 КК України умисне знищення чи пошкодження чужого майна загальнонебезпечним способом за відсутності мінімального розміру заподіяної шкоди.

4. Родовим, основним безпосереднім об'єктом злочину умисного знищення або пошкодження чужого майна є суспільні відносини власності, через посягання на які порушуються інші суспільні відносини, що охороняються відповідною кримінально-правовою нормою.

Додатковими факультативними об'єктами злочину можуть бути громадська безпека, громадський порядок, екологічна безпека, життя і здоров'я людини.

Предметом аналізованого складу злочину є чуже майно крім окремих його видів, знищення чи пошкодження передбачених спеціальними нормами (113, 194¹, 252, 258, 265, 292, 298, 338, 347, 347¹, 352, 357, 360, 378, 399, 411, 438 КК України).

Потерпілим від умисного знищення чи пошкодження чужого майна є як фізична так і юридична особа. Деякі спеціальні норми КК України передбачають умисне знищення чи пошкодження чужого майна спеціального потерпілого – працівника правоохоронного органу, службової особи, журналіста (ст. 347, 347¹, 352, 378, 399 КК України) і за об'єктивними ознаками складу кримінального правопорушення дублюють положення загальної норми ст. 194 КК України. Такий підхід законодавця створив зайву диференціацію та конкуренцію кримінально-правових норм, що порушує конституційний принцип неможливості подвійного притягнення особи до кримінальної відповідальності. Вважаємо за необхідне виключити з КК України статті 347, 347¹, 352, 378, 399, а ч. 2 ст. 194 КК України доповнити ознакою умисного знищення чи пошкодження чужого майна у зв'язку з виконанням особою службових повноважень чи професійних обов'язків.

5. Об'єктивна сторона досліджуваного злочину передбаченого ч. 1 ст. 194 КК України містить ознаки: 1) діяння, яке полягає в знищенні чи пошкодженні чужого майна; 2) наслідки – заподіяння шкоди у великих розмірах; 3) причинний зв'язок між вказаними діяннями та наслідками. Цей злочин є закінченим з моменту, коли чуже майно знищено чи пошкоджено і при цьому заподіяно шкоду у великому розмірі (матеріальний склад).

Сформульовано дефініцію знищення чужого майна, яким є кримінально-протиправне, умисне доведення майна до стану непридатності, втрати його споживчих властивостей, економічної цінності, неможливості його використання за призначенням. Визначено, що пошкодженням чужого майна

– це кримінально-протиправне умисне діяння, яке полягає у погіршенні якості майна внаслідок чого частково втрачаються його споживчі властивості та економічна цінність, можливість використати за цільовим призначенням.

Аналіз понять «знищення» та «пошкодження» майна, дозволило виділити їхні конструктивні ознаки:

1) вони є елементами об'єктивної сторони складу злочину, а саме діянням та наслідками;

2) мають протиправний руйнівний вплив на чуже майно, що охоплюється змістом поняття «знищення чужого майна», «пошкодження чужого майна». Відмінність поняття «знищення майна» від «пошкодження майна» полягає у суспільно небезпечних наслідках, які виникають внаслідок вчинення цих діянь.

Враховуючи, що «знищення» або «пошкодження» майна може мати правомірний характер для реалізації підстави кримінальної відповідальності у назву ст.194 КК України необхідно додати: перед поняття «умисне» додати слово «протиправне», а перед словом майно додати слово «чуже» і назву ст. 194 КК України викласти в наступній редакції «Протиправне умисне знищення або пошкодження чужого майна».

Наслідками від злочину, передбаченого ч. 1 ст. 194 КК України є майнова шкода, яка полягає у:

а) прямій дійсній шкоді, яка визначається з урахуванням вартості знищеного чи пошкодженого майна, розміру витрат на їх відновлення;

б) шкоді, яка спричинена у великому розмірі. Згідно з п. 2 примітки до ст. 185 КК України цей розмір становить суму, яка у 250 і більше разів перевищує НМДГ на момент вчинення кримінального правопорушення. Якщо внаслідок відповідного протиправного діяння майно не було знищено чи пошкоджено з причин, що не залежали від волі винного, вчинене кваліфікується як замах на кримінальне правопорушення умисне знищення майна за відповідною частиною ст. 15 та ч. 1 ст. 194 КК України.

6. Суб'єктом злочину ч. 1 ст.194 КК України, є фізична осудна особа, яка досягла шістнадцятирічного віку. Вважаємо за необхідне внесення змін до ч. 2 ст. 22 КК України, відповідно до яких знижений вік кримінальної відповідальності повинен передбачатися для усіх кваліфікованих та особливо кваліфікованих складів, закріплених у ч. 2, 3, 4 ст. 194 КК України, що викликане необхідністю внесенням змін до ст. 194 КК України та виділення в окремі кваліфіковані та особливо кваліфіковані склади ознак діяння умисного знищення чи пошкодження майна.

7. Протиправне знищення чи пошкодження чужого майна, передбачене ч. 1 ст. 194 КК України належить до діянь, що вчиняються лише умисно, ставлення ж до наслідків – спричинення шкоди у «великих розмірах» може бути як умисним так і необережним. Вина в злочині, передбаченому в ч. 2 ст. 194 КК України має складну форму, а саме: умисел до діяння, яке полягає в знищенні чи пошкодженні чужого майна загальнонебезпечним способом і умисел або необережність до спричинення майнової шкоди в «особливо великому розмірі». Щодо наслідків у вигляді «загибелі людей або інших тяжких наслідків» ставлення повинно бути необережним.

8. Під загальнонебезпечним способом умисного знищення або пошкодження об'єктів слід розуміти загальнонебезпечний спосіб – це спосіб, який спричиняє майнову, немайнову, фізичну шкоду фізичній чи юридичній особі чи створює реальну небезпеку спричинення такої шкоди щодо двох чи більше людей. До різновидів такого способу може відноситися: вибух, підпал, затоплення, використання радіоактивних матеріалів, отруйних речовин, збудників інфекційних захворювань. На підставі аналізу судової практики найбільш поширеним способом протиправного умисного знищення чи пошкодження чужого майна є підпал.

Під загибеллю людей у ст.194 КК України необхідно вважати загибель хоча б однієї людини і ставлення винного до загибелі людини має необережну форму вини.

Формулювання «інші тяжкі наслідки» як ознака злочину, передбаченого ч. 2 ст. 194 КК України включає тяжкі тілесні ушкодження одній або кільком особам, заподіяння середньої тяжкості тілесних ушкоджень двом або більше особам.

9. Ознаками, які відмежовують склад злочину протиправне умисне знищення чи пошкодження чужого майна, передбачене ст. 194 КК України і суміжних складів є ознаки: об'єкта; потерпілого; предмета; об'єктивної сторони; суб'єкта; суб'єктивної сторони; кваліфікуючі, особливо кваліфікуючі. Кваліфікація злочину, передбаченого як загальною так і спеціальною кримінально-правовими нормами здійснюється за спеціальною нормою, яка найбільш повно відображає ознаки (специфіку, особливості) умисного знищення чи пошкодження чужого майна. Якщо спеціальна норма, яка передбачає відповідальність за умисне знищення чи пошкодження чужого майна не охоплює усіх належних ознак, а загальна норма містить додаткові елементи складу злочину, у цьому випадку необхідно кваліфікувати за сукупністю статей (загальною і спеціальною нормою).

10. З урахуванням викладеного пропонується у ч. 2 ст. 22 КК України словосполучення «умисне знищення або пошкодження майна (частина друга статей 194, 347, 352, 378, частини друга та третя статті 399)» замінити на словосполучення «протиправне умисне знищення або пошкодження чужого майна (частини друга, третя, четверта статті 194)».

11. Положення ст. 194 КК України, які стосуються її назви та диспозиції викласти в наступній редакції:

«Стаття 194. Протиправне умисне знищення або пошкодження чужого майна

1. Протиправне умисне знищення або пошкодження чужого майна, що заподіяло шкоду у великих розмірах, -

2. Протиправне умисне знищення або пошкодження чужого майна, вчинене шляхом підпалу, вибуху чи іншим загальнонебезпечним способом або

щодо особи у зв'язку з виконанням нею службових повноважень чи професійних функцій, -

3. Протиправне умисне знищення або пошкодження чужого майна, що заподіяло майнову шкоду в особливо великих розмірах, -

4. Протиправне умисне знищення або пошкодження чужого майна, що спричинило загибель людей чи інші тяжкі наслідки, - ».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Азаров Д. С. Кримінальна відповідальність за злочини у сфері комп'ютерної інформації : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2003. 246 с.
2. Акімов М. О. Громадська безпека як родовий об'єкт злочину та видові об'єкти у її складі. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2012. № 1. С. 243–251.
3. Андрушко П. П. Злочини проти виборчих прав громадян та їх права брати участь у референдумі: кримінально-правова характеристика : монографія. Київ : КНТ, 2007. 328 с.
4. Антипов В. В. Умисне знищення або пошкодження об'єктів житлово-комунального господарства. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2012. № 1. С. 407–416.
5. Антонюк Н. О. Кримінально-правова охорона власності: навч. посіб. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2012. 514 с.
6. Артюхова В.В. Про кримінально-правове поняття «громадський порядок». *Кримінально-правові та кримінологічні засоби протидії злочинам проти громадської безпеки та публічного порядку*. Харків, 2019. С. 28-30.
7. Бабаніна В. В. Кримінальне законодавство України: механізм створення та реалізації : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2021. 600 с.
8. Бажанов М. І. Кримінальне право України. Загальна частина. Дніпропетровськ : Пороги, 1992. 168 с.
9. Базелюк В. В. Кримінологічні фактори встановлення кримінальної відповідальності за незаконне проведення пошукових робіт на об'єкті археологічної спадщини, знищення, руйнування або пошкодження об'єктів культурної спадщини. *Проблеми законності*. 2015. Вип. 128. С. 59–67.
10. Балобанова Д. О. Вплив міжнародних актів на динаміку кримінального права України. *Міжнародне право розвитку: сучасні тенденції*

і перспективи : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Одеса, 17 черв. 2015 р.). Одеса. С. 50–53.

11. Батиргареєва В. С. Рецидивна злочинність в Україні: соціально-правові та кримінологічні проблеми : монографія. Харків : Право, 2009. 576 с.

12. Баулін Ю.В. Вибрані праці. Харків : Право, 2013. 928 с.

13. Башинський О. А. Становлення та розвиток інституту покарання в кримінальному праві УСРР (УРСР) (1919 – 1991 рр.) : дис. ... канд. юр. наук : 12.00.01. Київ, 2018. 245 с.

14. Белова О. І. Кримінально-правова характеристика системи злочинів проти сім'ї та неповнолітніх : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Харків, 2006. 184 с.

15. Бельський Ю. А., Воробей П. А., Савченко А. В., Колб О. Г. Кримінальна відповідальність за несанкціоноване втручання в роботу ЕОМ : монографія. Київ : Юрінком Інтер, 2019. 264 с.

16. Білаш О. В. Безпосередній об'єкт злочинів, передбачених статтями 178, 179 КК України. *Часопис Академії адвокатури України*. 2012. № 16. С. 1–5.

17. Боднарчук Р. Кримінальна відповідальність за умисне знищення, пошкодження майна за законодавством європейських країн. *Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні* : матер. XXV звітної наук.-практ. конф. (Львів, 6–7 лют. 2020 р.) : ч. 2-га. Львів. С.110-112.

18. Боднарчук Р. О. Знищення або пошкодження майна : історичний аспект. *Форум права*. 2010. № 2. С. 46–56.

19. Боднарчук Р. О. Поняття, критерії та ознаки знищення чужого майна (статті 194 та 196 КК України). *Форум права*. 2011. № 3. С. 53–61.

20. Бойко І. Покарання на українських землях за кримінальним законодавством Австрії та Австро-Угорщини (1772–1918 рр.). *Вісник Львівського університету*. Вип. 59. С.71-79.

21. Бондаренко М. С. Кримінальна відповідальність за незаконні дії з отруйними чи сильнодіючими речовинами або отруйними чи сильнодіючими лікарськими засобами : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2021. 269 с.
22. Бориславський Р. А. Диференціація кримінальної відповідальності за знищення або пошкодження майна за кримінальним правом України : дис. до-ра філософії за спеціальністю 081 «Право». Львів, 2020. 237 с.
23. Бориславський Р. А. Диференціація кримінальної відповідальності за знищення та пошкодження майна у статтях Особливої частини КК України. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія «Юридична»*. 2018. № 1. С. 233–240.
24. Борисов В. І. Питання систематизації Особливої частини кримінального права. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2013. № 1. С. 258–271.
25. Борисов В.І. Кримінальні правопорушення проти власності: об'єкт, предмет та види. Характеристика незаконних корисливих діянь, пов'язаних із заволодінням і (або) оберненням чужого майна. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2022. № 1(17). С. 227-245.
26. Бочарников С. О. Покарання за злочин, передбачений ст. 298 КК України. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2012. № 4. С. 419–424.
27. Брисковська О. М., Бурак М. В., Дякін Я. О. Проблеми запобігання та протидії злочинам в сучасних умовах. *Наука і техніка сьогодні*. № 4 (32). 2024. С.19–30.
28. Бурдін В. Зміст вини: проблема співвідношення інтелектуальних та вольових аспектів. *Вісник Львівського університету. Серія «Юридична»*. 2012. Вип. 56. С. 355–365.
29. Буряк К. М. Злочини проти професійної діяльності журналістів в Україні : кримінально-правове та кримінологічне дослідження : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2018. 245 с.

30. Вереша Р.В. Проблеми суб'єктивної сторони складу злочину : дис. на здобуття наукового ступеня доктора юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2017. 583 с.
31. Вечерова Є. М. Потенціал спеціально-юридичної методології щодо системно-структурного аналізу кримінального права та кримінального закону як різновидів соціального управління. *Право і суспільство*. 2016. № 4. С. 167–173.
32. Вирок Біляївського районного суду Одеської області від 23 трав. 2023 р. у справі № 496/3509/17, провадження 1-кп/496/251/22. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106368874>.
33. Вирок Заводського районного суду м. Запоріжжя від 30 жовт. 2017 р. у справі № 332/2865/17, провадження №: 1-кп/332/324/17. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/69905753>.
34. Вирок Золотоніського міськрайонного суду в Черкаській обл. від 10 груд. 2024 р. у справі № 695/3463/18, провадження 1-кп/695/16/24. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/123643660>.
35. Вирок Кілійського районного суду Одеської області від 11 лип. 2023 у справі № 502/979/18, провадження № 1-кп/502/11/2023. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/112098207>.
36. Вирок Ковельського міськрайонного суду Волинської області 24 січ. 2024 р. у справі № 159/7686/23, провадження № 1-кп/159/185/24. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/116508899>.
37. Вирок Котелевського районного суду Полтавської області від 31 трав. 2022 р. у справі № 535/244/22, провадження 1-кп/535/68/22. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104531363>.

38. Вирок Лубенського міськрайонного суду Полтавської області від 23 трав. 2023 р. у справі № 528/195/16-к.є., провадження 1-кп/539/10/2023. *Єдиний державний реєстр судових рішень* URL: <https://reestr.court.gov.ua/Review/111026664>.

39. Вирок Мукачівського міськрайонного суду Закарпатської області від 28.03.2019 р. у справі № 303/1586/19, провадження № 1-кп/303/333/19. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reestr.court.gov.ua/Review/80776731>.

40. Вирок Приморського районного суду м. Одеси 21 берез. 2019 р. у справі № 522/934/19, провадження № 1-кп/522/229/19. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reestr.court.gov.ua/Review/80665835>.

41. Вирок Рахівського районного суду в Закарпатській обл. у справі № 305/1191/18, провадження 1-кп/305/32/24 від 14.06.2024 р. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reestr.court.gov.ua/Review/119742127>.

42. Вирок Шевченківського районного суду м. Чернівці 29.03.2019 р. у справі № 727/1970/19, провадження № 1-кп/727/177/19. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reestr.court.gov.ua/Review/80813930>.

43. Віскунов В. В. Кримінально-правовий аналіз форм об'єктивної сторони складу злочину, передбаченого ст. 290 Кримінального кодексу України. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2013. Вип. 1. С. 102–112.

44. Вознюк А. А. Теоретичні та практичні проблеми кримінальної відповідальності за створення злочинних об'єднань та участь у них як посягання на громадську безпеку : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2018. 652 с.

45. Вознюк А. А., Кузьмічова-Кисленко Є. В. Проблеми встановлення потерпілого від порушення правил безпеки дорожнього руху чи експлуатації транспорту особами, які керують транспортними засобами. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2017. № 3(104). С. 210–218.

46. Вознюк А.А. Додатковий об'єкт злочину, передбаченого ст. 255 Кримінального кодексу України. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. № 4 (97). 2015. С. 21–32.
47. Гавриш С.Б. Теоретичні передумови дослідження об'єкта злочину. *Право і політика*. 2000. № 11. С. 4-15.
48. Газдайка-Василишин І. Б. Некорисливі злочини проти власності за кримінальним правом України : автореф. дис... канд. юрид. наук : 12.00.08. Львів, 2011. 16 с.
49. Газдайка-Василишин І. Б. Некорисливі злочини проти власності : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Львів, 2010. 202 с.
50. Газдайка-Василишин І. Б. Некорисливі злочини проти власності : монографія. Львів: Львівський державний ун-т внутр. справ, 2012. 212 с.
51. Газдайка-Василишин І. Б. Суспільно небезпечні діяння у складах некорисливих злочинів проти власності : проблемні аспекти. *Митна справа*. Львів. 2012. № 2 (80). Ч. 2. Кн. 1. С. 188–193.
52. Гончаренко В. Д., Рогожин А. Й., Святоцький О. Д. Хрестоматія з історії держави і права України. У 2 томах, Т. 1. Київ: Вид. дім «Ін Юре», 1997. 464 с.
53. Горбунов В. А. Кримінальна відповідальність за знищення або пошкодження майна працівника правоохоронного органу : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Харків, 2012. 218 с.
54. Горобець В. М. Соборне уложення 1649. Енциклопедія історії України : у 10 т. / редкол. : В. А. Смолій та ін. Київ : Наук. думка, 2012. Т. 9 : Прил. С. 688.
55. Грищук В. К. Кримінальне право України. Загальна частина : навч. посіб. Київ : Ін Юре, 2006. 568 с.
56. Гурбик А. О. Статути Великого князівства Литовського 1529, 1566, 1588. Енциклопедія історії України : в 10 т. Т. 9 / ред. В. А. Смолій. Київ : Наук. думка, 2012. С. 834-836.

57. Гуторова Н. О. Проблеми вдосконалення кваліфікуючих ознак злочинів у сфері господарської діяльності. *Відповідальність за злочини у сфері господарської діяльності* : матер. наук.-практ. конф. Харків : Кроссруд, 2006. С. 47–50.
58. Гуторова Н. О. Проблеми кримінально-правової охорони державних фінансів України : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08. Харків, 2002. 398 с.
59. Давидович І. І. Щодо моменту закінчення злочинних погроз. *Наше право*. 2015. № 5. С. 128–132.
60. Данилевський А. О. Кримінальна відповідальність за матеріальне, організаційне чи інше сприяння створенню або діяльності терористичної групи чи терористичної організації : монографія. Луганськ : РВВ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2009. 230 с.
61. Данилевський А. О. Щодо розміщення норми про кримінальну відповідальність за умисне знищення або пошкодження об'єктів житлово-комунального господарства. *Теоретичні та прикладні проблеми кримінального права України* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Луганськ, 20–21 трав. 2011 р.). Луганськ. 2011. С. 147–151.
62. Декрет «Про землю» від 26 жовтня (8 листопада) 1917 р. *Вікіпедія – вільна енциклопедія*. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki>.
63. Демидова Л. Д. Проблеми кримінальної відповідальності за заподіяння майнової шкоди в Україні (майнова шкода як злочинний наслідок): теорія, закон, практика : монографія. Харків : Право, 2013. 751 с.
64. Демидова Л. М. Якість кримінального законодавства України: методологічний аспект дослідження. *Питання боротьби зі злочинністю* : зб. наук. пр. ІВПЗ АПрН України / редкол.: В. І. Борисов та ін. Харків : Право, 2010. Вип. 20. С. 51–63.
65. Денисова Т. А., Філей Ю. В. Кримінально-правові санкції та їх застосування за злочини проти власності: монографія. Київ : Центр учбової літератури, 2008. 176 с.

66. Діденко, В. П. Історія кримінального права України. Київ, Аванпост-Прим, 2009. 164 с.
67. Дорохіна Ю. А. Теоретичні проблеми кримінально-правової охорони власності в Україні: дис. ... д-ра юрид. наук. 12.00.08. Запоріжжя, 2017. 527 с.
68. Дудоров О. О. Мовчан Р.О. Кримінальна відповідальність за самовільне зайняття земельної ділянки та самовільне будівництво : монографія. Луганськ : Луган. держ. ун-т внутр. справ ім. Е. О. Дідоренка, 2012. 400 с.
69. Дудоров О. О. Проблеми кримінально-правової охорони системи оподаткування України : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2007. 34 с.
70. Дудоров О. О., Каменський Д. В. Умисел як обов'язкова ознака злочинних посягань на систему федерального оподаткування США. *Проблеми пенітенціарної теорії і практики: щорічний бюлетень*. Київ. 2005. № 10. С. 168–179.
71. Дудоров О. О., Мовчан Р. О. Кримінально-правове поняття «інші тяжкі наслідки»: проблеми тлумачення та вдосконалення законодавства. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2015. № 1. С. 162–170.
72. Дудоров О. О., Мовчан Р. О. Перспективи унормування відповідальності за кримінальні правопорушення проти власності. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ ім. Е.О. Дідоренка*. 2023. Вип. 1. С. 71–90.
73. Дудоров О.О. Кримінальне право: теорія і практика (вибрані праці). Київ : Ваіте, 2017. 872 с.
74. Дячкін О. П. Відповідальність за посягання на електричні мережі та кабельні лінії зв'язку згідно з Кримінальним кодексом України. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. 2007. Вип. 16. С. 165–171.

75. Дячкін О. П. Кримінальна відповідальність за знищення або пошкодження чужого майна за Кримінальним кодексом України. *Порівняльно-аналітичне право*. 2017. № 6. С. 304–307.
76. Дячкін О. П. Кримінально-правова охорона об'єктів електроенергетики та зв'язку : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.08. Дніпропетровськ, 2009. 20 с.
77. Загальна теорія права: підручник / за ред. М.І. Козюбри. Київ : Ваіте, 2015. 392 с.
78. Загиней З. Кримінально-правова герменевтика : монографія. Київ : Арттек, 2015. 380 с.
79. Захарченко Петро Анексія українських територій Великим князівством Литовським у IV-XV ст. *Соціологія права*. 2019. №3. С. 15-18.
80. Захарченко, П. П. Історія держави і права України : підруч. Київ : Атіка, 2004. 368 с.
81. Ізай І. М. Окремі питання відповідальності за умисне знищення або пошкодження майна працівника правоохоронного органу (ст. 347 КК України). *Правова держава*. 2016. Вип. 27. С. 551–561.
82. Ільїна О. В. Кримінально-правова характеристика кваліфікуючих ознак корисливих злочинів проти власності : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2007. 201 с.
83. Інструкція з організації діяльності дільничних офіцерів поліції : затв. наказом МВС України від 28.07.2017 № 650. *Офіційний вісник України*. 2017. № 70. Ст. 2136.
84. Каменський Д. В. Методологічні особливості порівняльних кримінально-правових досліджень: здобутки української та американської доктрин. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія : «Юриспруденція». 2020. Вип. 44. С. 109-112.
85. Карпенко М. І. Злочини проти встановленого порядку несення військової служби (військові злочини) характеристика : монографія. Київ : ВНЗ : «Національна академія управління». 2018. 420 с.

86. Карчевський М. В. CrimeDataLab – платформа для аналізу офіційної статистики протидії злочинності. *Сайт професора Карчевського*. URL: <https://crimedatalab.shinyapps.io/platform/>.

87. Кваша О. О. Філософська категорія причинності у визначенні підстав кримінальної відповідальності. *Часопис Київського університету права*. 2011. № 3. С. 240 – 243.

88. Керівні начала кримінального права РСФРР: циркуляр від 4.08.1920 р. Збір. узаконень УРСР, 1920, № 22, Ст. 438.

89. Кирб'ятев О. А. Особливості вини в складі злочину, передбаченого ст. 347 Кримінального кодексу України. *Публічне право*. № 4 (40). 2020. С. 101-109.

90. Кириченко О. В. Громадська безпека як об'єкт кримінально-правової охорони. *Право і суспільство*. 2012. № 3. С. 185–190.

91. Кириченко О. В. Кримінально-правові та кримінологічні аспекти протидії завідомо неправдивим повідомленням про загрозу громадській безпеці : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Харків, 2005. 20 с.

92. Кісілюк Е. М. Кримінальне законодавство в період українського державотворення (1917-1921 рр.) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2003. 208 с.

93. Кісілюк Е. М., Смаглюк О. В. Кримінальна відповідальність за гендерно зумовлене насильство в Україні. *Вісник Пенітенціарної асоціації України*. 2018. № 1 (3). С. 96–104.

94. Климосюк А. С. Кримінальна відповідальність за диверсію : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Харків, 2018. 247 с.

95. Ковалевська Є. С. Умисне та необережне знищення або пошкодження військового майна: особливості кваліфікації. *Порівняльно-аналітичне право*. 2013. № 2. С. 298–300.

96. Ковтун О. М. Умисне знищення або пошкодження територій, взятих під охорону держави, та об'єктів природно-заповідного фонду (ст. 252

КК України) : проблеми предмета злочину. *Вісник Академії адвокатури України*. 2010. № 1 (17). С. 120–123.

97. Коломієць В. Ю. Кримінальна відповідальність за заподіяння тілесних ушкоджень : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Дніпро, 2019. 237 с.

98. Колос М. І. Кримінальне право в Україні (X – початок XXI століття) : монографія : у 2 т., Т. 1 : Освіта, наука, законодавство, 2011, Київ. 448 с.

99. Колос М.І. *Українське кримінальне право: походження, розвиток і сучасність*: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Ірпінь, 2019. 39 с.

100. Коновалова В. О. Проблеми методології галузевих наук (кримінальне право, кримінально-процесуальне право, криміналістика, судова експертиза). *Право та інновації*. 2015. № 4 (12). С. 58–64.

101. Коржанський М. Й. Кваліфікація злочинів : навч. посіб. Київ: Атіка, 2002. 640 с.

102. Коржанський М. Й. Уголовне право України. Частина загальна : курс лекцій. Київ : Наук. думка, 1996. 336 с.

103. Кресін О. Вступне слово. *Право України*. 2019. № 3. С. 11–15.

104. Кримінальне право України : навч. посіб / [С. Г. Волкотруб, О. М. Омельчук, В. М. Ярін та ін.] ; за ред. О. М. Омельчука. Київ: Наук. думка, Прецедент, 2004. 297 с.

105. Кримінальне право України. Загальна частина : підруч. / [А. А. Васильєв, Є. О. Гладкова, О. О. Житний та ін.] ; за заг. ред. О. М. Литвинова. Харків : Харків. нац. ун-т внутр. справ, 2020. 428 с.

106. Кримінальне право України. Загальна частина : підруч. для студ. юрид. вузів і фак. / Г.В. Андрусів, П.П. Андрушко, В.В. Бенківський та ін.; [за ред. П.С. Матишевського, П. П. Андрушка, С.Д. Шапченка]. Київ : Юрінком Інтер, 1997. 506 с.

107. Кримінальне право України. Загальна частина : підручник / [Александров Ю. В., Антипов В. І., Володько М. В. та ін.] ; за ред.

М. І. Мельника, В. А. Клименка. 5-те вид., переробл. та допов. Київ : Атіка, 2009. 408 с.

108. Кримінальне право України. Загальна частина : підручник / [Баулін Ю. В., Борисов В. І., Тютюгін В. І. та ін.] 4-те вид., переробл. і допов. Харків : Право, 2010. 456 с.

109. Кримінальне право України. Особлива частина : підручник / [Александров Ю. В., Дудоров О. О., Клименко В. А. та ін.] ; за ред. М. І. Мельника, В. А. Клименка. [5-те вид.]. Київ : Атіка, 2009. 744 с.

110. Кримінальне право України: Загальна та Особлива частини : навч. посіб. / [Кузнєцов В. О., Стрельбицький М. П., Гіжевський В. К.]. Київ : Істина, 2005. 380 с.

111. Кримінальне право України: Загальна частина : підручник / [В. Я. Тацій, В. І. Тютюгін, В. І. Борисов та ін.] ; за ред. В. Я. Тація, В. І. Тютюгіна, В. І. Борисова. 6-те вид., переробл. і доповн. Харків : Право, 2020. 584 с.

112. Кримінальне право України: Загальна частина : підручник / [М. І. Бажанов, Ю.В. Баулін, В.І. Борисов та ін.]; за ред. проф. М.І. Бажанова, В.В. Сташиса, В.Я. Тація. 2-е вид., перероб. і допов. Київ : Юрінком Інтер, 2005. 480 с.

113. Кримінальне право України: Загальна частина : підручник / [Ю. В. Александров та ін.]. Київ : Правові джерела, 2002. 432 с.

114. Кримінальне право України: Загальна частина : підручник / [Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін.]; за ред. проф. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. 4-те вид., переробл. і допов. Харків : Право, 2010. 456 с.

115. Кримінальне право України: Загальна частина : підручник / за ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. 3-тє вид., перероб. і доп. Київ : Юрінком Інтер, 2007. 496 с.

116. Кримінальне право України: Особлива частина : підручник / В. Я. Тацій, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін.; за ред. В. Я. Тація, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. 6-те вид., перероб. і допов. Харків : Право, 2020. 768 с.

117. Кримінальне право. Загальна частина : підручник за ред. А. С. Беніцького, В. С. Гуславського, О. О. Дудорова, Б. Г. Розовського. Київ : Істина, 2011. 1112 с.

118. Кримінальне уложення Російської імперії від 16 квіт. 1903 р. URL: http://pravo.by/upload/pdf/krim-pravo/ugolovnoe_ulozenie_1903_goda.pdf.

119. Кримінальний кодекс Азербайджанської Республіки від 30 груд. 1999 р. URL: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=30420353&pos=2239;-28#pos=2239.

120. Кримінальний кодекс Болгарії від 01 трав. 1968 р. URL: <https://justice.government.bg/home/normdoc/1589654529>.

121. Кримінальний кодекс Данії від 15 квіт. 1930 р. URL: <https://www.retsinformation.dk/eli/lta/2013/1028>.

122. Кримінальний кодекс Естонської республіки від 08 лип. 1998 р. URL: https://www.riigiteataja.ee/en/compare_original/501042019020.

123. Кримінальний кодекс Іспанії від 24 трав. 1996 р. URL: <https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-1995-25444>.

124. Кримінальний кодекс Латвійської республіки від 08 лип. 1998 р. URL: <https://likumi.lv/ta/id/318953-latvijas-kriminalkodekss>.

125. Кримінальний кодекс Нідерландів від 03 берез. 1881 р. URL: <https://wetten.overheid.nl/BWBR0001854/2024-01-01>.

126. Кримінальний кодекс Німеччини від 23 січ. 1974 р. *Федеральний вісник законів*. № 60, 1974 р. URL: <https://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=10002296>.

127. Кримінальний кодекс Республіки Білорусь від 09 лип. 1999 р. URL: https://continent-online.com/Document/?doc_id=30414984#pos=6;-142.

128. Кримінальний кодекс Республіки Вірменія від 05 черв. 2021 р. URL: <https://www.arlis.am/DocumentView.aspx?DocID=165138>.

129. Кримінальний кодекс Республіки Грузії від 22 лип. 1999 р. URL: <https://www.refworld.org/ru/legal/legislation/natlegbod/1999/ru/103652>.

130. Кримінальний кодекс Республіки Казахстан від 03 лип. 2014 р.
URL: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/K1400000226>.

131. Кримінальний кодекс Республіки Молдова від 18 квіт. 2002 р.
URL: https://continent-online.com/Document/?doc_id=30394923#pos=6;-142.

132. Кримінальний кодекс Республіки Польща від 06 черв. 1997 р.
Kancelaria Sejmu. URL:
<https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19970880553/U/D19970553Lj.pdf>.

133. Кримінальний кодекс Республіки Узбекистан затверджений
Законом Республіки Узбекистан від 22 верес. 1994 р. URL: https://continent-online.com/Document/?doc_id=30421110#pos=5;-140.

134. Кримінальний кодекс Туреччини від 26 груд. 2004 р.
URL: <https://web.archive.org/web/20040929072628/https://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k5237.html>.

135. Кримінальний кодекс Туреччини від 26 січ. 2004. *Вікіпедія – Вільна енциклопедія.* URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki>.

136. Кримінальний кодекс України : Закон України від 5 квіт. 2001 р.
№ 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.

137. Кримінальний кодекс України : контрольний текст проекту станом
на 01 серп. 2024 р. *Newcriminalcode.* URL:
<https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2024/08/02/kontrolnyj-tekst-proyektu-kk-stanom-na-01-08-2024.pdf>.

138. Кримінальний кодекс України : наук.-практ. комент. / відпов. ред.
Е. Л. Стрельцов. Харків : Одісей, 2007. 872 с.

139. Кримінальний кодекс України : наук.-практ. комент. : у 2 т. / [за
заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна]. 5-те вид.,
доповн. Харків : Право, 2013. Т. 2 : Особлива частина / [Ю. В. Баулін, В. І.
Борисов, В. І. Тютюгін та ін.]. 2013. 1040 с.

140. Кримінальний кодекс України : наук.-прак. Комент.. 9-те вид., перероблене та доповнене / відп. ред. Є.Л. Стрельцов. Харків : Одиссей, 2013. 912 с.
141. Кримінальний кодекс України : наук.-практ. комент. / [Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, С. Б. Гавриш та ін.] ; за заг. ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. [3-тє вид.]. Харків : Одисей, 2007. 1184 с.
142. Кримінальний кодекс України: наук.-практ. комент. / за заг. ред. О.М. Джужі, А.В. Савченка, В.В. Чернея. Київ : Юрінком Інтер, 2015. 1064 с.
143. Кримінальний кодекс Української РСР : наук.-практ. комент. за редак. В.І. Зайчука, С.С. Яценка. Політвидав України. 1978. 684 с.
144. Кримінальний кодекс УРСР від 28 груд. 1960 р. URL: https://ips.ligazakon.net/document/view/kd0006?an=481300&ed=1960_12_28.
145. Кримінальний кодекс УСРР 1922 р. Харків, 1923. 32 с.
146. Кримінальний кодекс УСРР 1922 р. URL: <http://textbooks.net.ua/content/view/1060/17>.
147. Кримінальний кодекс УСРР 1927. Харків: Юрид. ви-во Наркомату юстиції УСРР. 1927. 135 с.
148. Кримінальний кодекс УСРР: в ред. від 8 черв. 1927 р. Харків : Юрвидав Наркомату юстиції УСРР, 1927, 128 с.
- 149.** Кримінальний кодекс Франції від 22 лип. 1992 р. URL : https://www.legifrance.gouv.fr/codes/section_lc/LEGITEXT000006070719/LEGISCTA000006117598/#LEGISCTA000006117598.
150. Кримінальний кодекс Швейцарії від 21 груд. 1937 р. URL: https://www.fedlex.admin.ch/eli/cc/54/757_781_799/de.
151. Кримінальний кодекс Швеції від 21 груд. 1962 р. URL: https://www.riksdagen.se/sv/dokument-och-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/brottsbalk-1962700_sfs-1962-700/.
152. Кримінальний кодекс Японії від прийнятий 25 квіт. 1907 р., набрав чинності 01 жовт. 1908 р. URL: <https://elaws.e-gov.go.jp/document?lawid=140AC0000000045>.

153. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт 2012 р. № 4651-VI. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
154. Криминологія : підручник / [О. М. Джужа, Я. Ю. Кондратьєв, О. Г. Кулик та ін.] ; за заг. ред. О. М. Джужі. Київ : Юрінком Інтер, 2002. 416 с.
155. Кузнецов В. В. Кримінально-правова охорона громадського порядку та моральності в українському вимірі : монографія. Київ : Інтерсервіс, 2012. 908 с.
156. Кузнецов В.В., Шармар О.М., Акімов М.О. Еволюція законодавства України про кримінальну відповідальність (X-XXI ст.ст.) *Аналітично-порівняльне правознавство*. №1. 2022. С. 265-269.
157. Курилюк Ю.Б. Державний кордон і правопорядок (законодавство, теорія, практика): монографія; за ред. В. К. Матвійчука. Київ : Дакор, 2020. 445 с.
158. Лизогуб Я. Г. Кримінальна відповідальність за торгівлю людьми або іншу незаконну угоду щодо передачі людини: порівняльно-правове дослідження : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Луганськ, 2002. 203 с.
159. Лугіна Н.А., Корнійчук С.Л. Щодо розуміння категорії «кримінально-правова кваліфікація». *Приватне та публічне право*. № 4. 2021. С. 123-128.
160. Мазур М. В. Інтегрований підхід до визначення об'єкта злочину та об'єкта правопорушення. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2011. Спец. вип. 5. С. 50–64.
161. Марін О. К. Окремі теоретичні основи аналізу системи ознак, що кваліфікують злочин. *Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні* : матеріали XII Регіон. наук.-практ. конф. (Львів, 9–10 лют. 2006 р.). Львів. 2006. С. 366–369.
162. Маркін В. І. Безпосередній об'єкт складу злочину, передбаченого ст. 178 «Пошкодження релігійних споруд чи культових будинків» Кримінального кодексу України. *Університетські наукові записки*. 2009. № 2 (30). С. 242–246.

163. Мармура О.З., Пасека О.Ф. Проблемні аспекти кримінальної відповідальності за диверсію та можливі способи їх законодавчого вирішення. *Юридичний науковий електронний журнал*. №11. 2023. С.487-490.

164. Мартишко М. В. Кримінально-правова характеристика умисного знищення чи пошкодження майна. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія «Право». 2023. Вип. 76. Ч. 2. С. 138-142.

165. Мартишко М. В. Особливості кримінальної відповідальності за умисне знищення чи пошкодження чужого майна загальнонебезпечним способом. *Україна в умовах реформування правової системи: сучасні реалії та міжнародний досвід* : матеріали VII Міжнародної наук.-практ. конф. (Тернопіль, 28 квіт. 2023 р.). Тернопіль. С. 277-280.

166. Мартишко М.В. Аналіз зарубіжного законодавства щодо кримінальної відповідальності за умисне знищення чи пошкодження майна. *Вісник асоціації кримінального права України*. № 21. 2024. С. 151-164.

167. Мартишко М.В. Кримінально-правова характеристика умисного знищення чи пошкодження майна. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія «Право». Вип. 76. Ч. 2. 2023. С. 138–142.

168. Мартишко М.В. Кримінально-правова характеристика умисного знищення чи пошкодження майна. *Актуальні проблеми кримінального права: матеріали XII всеукр. наук.-теорет. конф., присвяч. пам'яті проф. П. П. Михайленка* (Київ, Нац. акад. внутр. справ. 30 листоп. 2022 р.). Київ. 2022. С. 249-252.

169. Мартишко М.В. Питання кримінальної відповідальності за умисне знищення чи пошкодження майна шляхом підпалу. *Актуальні проблеми сучасної науки в дослідженнях молодих учених, курсантів та студентів: матер. Всеукр. наук.-практ. конф.* (Вінниця, Харків. нац. ун-т внут. справ, 17 трав. 2023 р.). Вінниця. С. 344-347.

170. Мартишко М.В., Шармар О.М. Аналіз кримінальної відповідальності за умисне знищення чи пошкодження майна на прикладі деяких європейських країн. *Україна в умовах реформування правової системи:*

сучасні реалії та міжнародний досвід: матеріали VIII міжнар. наук.-практ. конф. (Тернопіль, 19-20 квіт. 2024). Тернопіль. 2024. С. 268-271.

171. Мартишко М.В., Шармар О.М. Особливості кримінальної відповідальності за умисне знищення чи пошкодження чужого майна за законодавством країн романо-германської правової сім'ї. *Кримінальне судочинство: сучасний стан та перспективи розвитку* : матер. всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 2 трав. 2024 р.). Київ. 2024. С. 239-242.

172. Мартишко М.В., Шармар О.М. Характеристика кваліфікуючих ознак злочину умисного знищення чи пошкодження чужого майна. *Вісник Луганського навчально-наукового інституту імені Е.О. Дідоренка*. Вип. № 1 (105). 2024. С.155-163.

173. Маслова О. О. Щодо значення факультативних ознак об'єктивної сторони складу кримінального правопорушення. *Прикарпатський юридичний вісник*. Вип. 2(43). 2022. С.110-117.

174. *Методологія та організація наукових досліджень* : навч. посіб. [І. С. Добронравова, О. В. Руденко, Л. І. Сидоренко та ін.] ; за ред. І. С. Добронравової, О. В. Руденко. Київ : ВПЦ «Київський університет», 2018. 607 с.

175. Миронюк С. А. Кримінальна відповідальність за умисне знищення або пошкодження майна : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Дніпропетровськ, 2012. 20 с.

176. Миронюк С. А. Кримінальна відповідальність за умисне знищення або пошкодження майна : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Дніпропетровськ, 2012. 230 с.

177. Михайленко П. П. Борьба с преступностью в Украинской ССР: в 2-х т. Т. 2 (1926–1967), Київ : КВШ МООП УССР, 1967. 952 с.

178. Міщенко М. О. Особливості кваліфікації злочинів, які посягають на культурні цінності (за кримінальним законодавством України). *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія «Юридичні науки». 2014. Випуск 6-2. Т. 3. С. 155–159.

179. Мовчан Р. О., Незнайко С. В. Кримінальна відповідальність за умисне знищення або пошкодження об'єктів життєзабезпечення: перспективи удосконалення та систематизації норм . *Форум права*. 2014. № 2. С. 274–285.

180. Монартович О. І. Проблеми кваліфікації деяких злочинів, об'єктивна сторона яких характеризується знищенням або пошкодженням майна. *Європейські перспективи*. 2013. № 11. С. 55–60.

181. Навроцький В. О. Злочини проти власності : лекції для студ. юрид. ф-тів. Львів : Львів. держ. ун-т, 1997. 79 с.

182. Навроцький В. О. Злочини проти громадської безпеки, громадського порядку та народного здоров'я : лекції для студентів юридичного факультету. Львів, 1997. 26 с.

183. Навроцький В. О. Основи кримінально-правової кваліфікації : навч. посіб. Київ : Юрінком Інтер, 2006. 704 с.

184. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України / за заг. ред. П. П. Андрушка, В. Г. Гончаренка, Є. В. Фесенка. 3-тє вид., переробл. та допов. Т. 3. Київ : Алерта, 2009. 964 с.

185. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України : / за ред. П. П. Андрушка, В. Г. Гончаренка, Є. В. Фесенка. 3-тє вид., переробл. та доповн. Т. 2. Київ : Алерта, 2009. 624 с.

186. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. 11-те вид., переробл. та доповн. Київ : Дакор, 2019. 1384 с.

187. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. Київ : Юрид. думка, 2009. 1236 с.

188. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. 9-те вид., переробл. та допов. Київ : Юрид. думка, 2012. 1316 с.

189. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. О. М. Джужі, А. В. Савченка, В. В. Чернея. Київ : Юрінком Інтер, 2016. 1064 с.

190. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України: Злочини проти власності / за ред. М. І. Хавронюка. Київ: Дакор, 2017. 448 с.
191. Незнайко С. В. Кримінально-правова характеристика умисного знищення або пошкодження об'єктів житлово-комунального господарства: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Суми. 2016. 251 с.
192. Одайник Б. М. Кримінальна відповідальність за знищення, руйнування або пошкодження пам'яток – об'єктів культурної спадщини: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Одеса, 2010. 215 с.
193. Орловський Р. С., Валовина М. А. Суспільно небезпечні наслідки злочину. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: «Юридичні науки»*. 2017. Вип. 6, т. 3. С. 76–80.
194. Осадчий В. І. Об'єкт транспортних злочинів. *Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут»*. Політологія. Соціологія. Право. 2012. № 3. С. 194–201.
195. Основи кваліфікації злочинів : навч. посіб. / [М.І. Панов, І.О. Зінченко, О. О. Володіна та ін.] ; за заг. ред. М.І. Панова. Харків : Право, 2019. 378 с.
196. Палюх Л. Проблеми визначення суспільно небезпечних наслідків у складах злочинів, що виявляються в умисному знищенні, пошкодженні майна судді, присяжного, захисника, представника особи. *Підприємство, господарство і право*. 2018. № 9. С. 206–210.
197. Панов М. І. Вибрані наукові праці з проблем правознавства. Київ : Ін Юре, 2010. 812 с.
198. Панов М. І. Методологічні засади дослідження проблем Особливої частини кримінального права. *Проблеми законності* : зб. наук. пр. / відп. ред. В. Я. Тацій. Харків: Право, 2009. Вип. 100. С. 291–304.
199. Панов М. І. Проблеми методології науки кримінального права : вибр. наук. пр. Харків : Право, 2018. 472 с.

200. Панов М. І. Проблеми складу злочину та його функцій у доктрині кримінального права. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2013. № 1. С. 103–125.

201. Панов М. І., Гуторова Н. А. Про методологію наукового дослідження проблем Особливої частини Кримінального права. *Правовведення*. 2010. № 1. С. 84–95.

202. Панов М. І., Гуторова Н. О. Методологічні засади дослідження проблем Особливої частини кримінального права. *Проблеми законності*. 2009. Вип. 100. С. 291–304.

203. Паньонко І., Коваль В. Сутність та система покарань у Київській Русі за Руською правдою. 2017. URL: http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/41806/2/2017n876_Panonko_I.

204. Пастух І.Д. Межі адміністративної та кримінальної відповідальності за використання державного чи комунального майна в приватних інтересах. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ: Науковий журнал*. 2022. № 3 (115). С. 213–219.

205. Пащенко О. О. Соціальна обумовленість закону про кримінальну відповідальність : монографія. Харків : Юрайт, 2018. 446 с.

206. Письменський Є. О. Чи є заподіяння шкоди у великих розмірах обов'язковою ознакою складу злочину, передбаченого ч. 2 ст. 194 КК України? *Актуальні проблеми кримінального права, процесу, криміналістики та оперативно-розшукової діяльності* : матеріали III всеукраїнської наук.-практ. конф. (Хмельницький, 1 берез. 2019 р.). Хмельницький. 2019. С. 291–294.

207. Підпал. *Вікіпедія – вільна енциклопедія*. URL: [https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%](https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%9F)

208. Політова А.С. Використання порівняльного правознавства у кримінальному праві. *Наука кримінального права в системі міждисциплінарних зв'язків* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 9–10 жовт. 2014 р.). Харків. 2014. С. 259–262.

209. Положення про службу дільничних інспекторів міліції в системі Міністерства внутрішніх справ України : затв. наказом М-ва юстиції України від 06.12.2010 № 1219/18514. *Офіційний вісник України*. 2010. № 95. Ст. 3386.

210. Пономаренко О. В. Концептуальний підхід до структури об'єкта злочину, передбаченого ст. 350 КК України. *Актуальні проблеми кримінального права* : матеріали X всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 22 листоп. 2019 р.). Київ, 2019. С. 278–280.

211. Пономаренко О. В. Кримінальна відповідальність за погрозу або насильство щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок. : дисерт. док. філософії за спеціальністю 081 Право. Нац. акад. внутр. справ, Київ, 2022. 258 с.

212. Попіль В. І. Сакур В.А. Проблемні питання кваліфікації умисного знищення або пошкодження майна. *Правничий вісник Університету «КРОК»*. 2011. Вип. 7. С. 42-45.

213. Постанова Верховного Суду від 05 листоп. 2020 р. у справі № 536/621/16-к. *Verdictum. Ліга : Закон*. URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/92765517>.

214. Потерпілий від злочину (міждисциплінарне правове дослідження) / за заг. ред. Ю. В. Бауліна, В. І. Борисова. Харків : Кроссруд, 2008. 364 с.

215. Права, за якими судиться малоросійський народ 1743. / за ред. Ю. С. Шемшученка, К. А. Вислобокова. Київ : Інститут держави і права ім. В. М. Корецького, 1997. 547 с.

216. Про встановлення причинного зв'язку смерті з професійним захворюванням (отруєнням) або трудовим каліцтвом: наказ МОЗ від 15 листоп. 2005. N 606. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1455-05#Text>.

217. Про затвердження Інструкції зі службового розслідування, обліку пожеж та наслідків від них на залізничному транспорті: наказ Міністерства транспорту та зв'язку України. N 430 від 03 серп. 2005 р. *Верховна Рада України*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0919-05#Text>.

218. Про затвердження Інструкції про порядок виконання норм міжнародного гуманітарного права у Збройних Силах України: наказ Міністерства оборони № 164 від 23 берез. 2017 р. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0704-17#Text>.

219. Про затвердження Порядку та Критеріїв встановлення медико-соціальними експертними комісіями ступеня стійкої втрати професійної працездатності у відсотках працівникам, яким заподіяно ушкодження здоров'я, пов'язане з виконанням трудових обов'язків: 05 черв. 2012, № 420. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1387-12#Text>.

220. Про затвердження Правил пожежної безпеки для суден, які будуються та ремонтуються : наказ Міністерства України з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи від № 136 від 23 берез. 2004 р. *Verdictum. Liga:Закон*. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/REG9089?an=1131>.

221. Про затвердження Правил судово-медичного визначення ступеня тяжкості тілесних ушкоджень : наказ Міністерства охорони здоров'я України від 17 січ. 1995 р. № 6. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0255-95#Text>.

222. Про Національну поліцію : закон України від 02 лип. 2015. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 40–41. Ст. 379.

223. Про особливості забезпечення громадського порядку та громадської безпеки у зв'язку з підготовкою та проведенням футбольних матчів : закон України від 08 лип. 2011 № 3673-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2012. № 9. Ст. 64.

224. Про практику застосування судами кримінального законодавства про повторність, сукупність і рецидив злочинів та їх правові наслідки : постанова пленуму Верховного Суду від 04 черв. 2010 N 7. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0007700-10#Text>.

225. Про практику застосування судами України законодавства про деякі злочини проти безпеки дорожнього руху та експлуатації транспорту, а також про адміністративні правопорушення на транспорті : постанова

Пленуму Верхов. Суду України від 23 груд. 2005 №14. *Вісник Верховного Суду України*. 2006. №1. С. 6–7.

226. Про практику застосування судами України законодавства у справах про злочини проти безпеки виробництва : постанова Верховного Суду України від 12 черв. 2009 р. N 7. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/va007700-09#Text>.

227. Про психіатричну допомогу : Закон України від 22 лют. 2000 р. № 1489-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1489-14#Text>.

228. Про судову практику в справах про знищення та пошкодження державного чи колективного майна шляхом підпалу або внаслідок порушення встановлених законодавством вимог пожежної безпеки : постанова Пленуму Верховного Суду України N 4 від 02 лип. 1976 р. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0004700-76#Text>.

229. Про судову практику у справах про злочини проти життя та здоров'я особи : постанова Пленуму Верховного Суду України від 7 лют. 2003 р. № 2. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0002700-03#Text>.

230. Рябченюк Ю. В. Окремі питання покарання за умисне знищення або пошкодження територій, взятих під охорону держави, та об'єктів природно-заповідного фонду (ст. 252 КК України). *Порівняльно-аналітичне право*. 2015. № 4. С. 360–363.

231. Рябчинська О. П. Методологія досліджень проблем кримінального права: постановка проблеми. *Право і безпека*. 2013. № 1 (48). С. 157–163.

232. Савченко А. В. Кримінальне законодавство України та федеральне кримінальне законодавство Сполучених Штатів Америки : комплексне порівняльно-правове дослідження : монографія. Київ : КНТ, 2007. 596 с.

233. Савченко А. В. Сучасне кримінальне право України : курс лекцій / А. В. Савченко, В. В. Кузнецов, О. Ф. Штанько. [2-ге вид., виправ. та допов.]. Київ: Паливода А. В., 2006. 636 с.

234. Савченко А.В., Репецький С.П. Суспільна моральність як об'єкт злочинних посягань : монографія. Івано-Франківськ : Тіповіт, 2012. 280 с.

235. Сакур А. В. Кримінально-правова характеристика умисного знищення або пошкодження майна : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ. 2010. 237 с.

236. Сакур А. В. Кримінально-правова характеристика умисного знищення або пошкодження майна : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2010. 21 с.

237. Самокиш В. П. Проблеми відмежування злочину, передбаченого ст. 252 КК України, від суміжних злочинів. *Правова держава*. 2011. № 13. С. 130–134.

238. Семенюк-Прибатень А. В. Знищення та пошкодження майна як «наскрізні» кримінально-правові поняття. *Проблеми правової реформи та розбудови громадянського суспільства в Україні: тези доп. та повідомлень учасників звітної наук. конференції ад'юнктів, аспірантів та здобувачів (Львів, 17 жовт. 2014 р.)*. Львів, 2014. С. 325–330.

239. Семенюк-Прибатень А. В. Кримінально-правова характеристика знищення та пошкодження майна за Кримінальним кодексом України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Львів, 2016. 241 с.

240. Семенюк-Прибатень А. В. Кримінально-правова характеристика знищення та пошкодження майна за Кримінальним кодексом України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Львів, 2016. 23 с.

241. Семенюк-Прибатень А.В. Об'єкт умисного та необережного знищення чи пошкодження майна. *Українські наукові записки*. 2015. № 53. С. 207-215.

242. Сербіна Н. О. Кваліфікуючі ознаки як засіб диференціації кримінальної відповідальності за умисне знищення або пошкодження об'єктів житлово-комунального господарства. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія : Юридичні науки*. 2015. Вип. 2(3). С. 38-41.

243. Сербіна Н. О. Кримінально-правова характеристика умисного знищення або пошкодження об'єктів житлово-комунального господарства : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2015. 268 с.

244. Сергієвський, С. К. Генеза вітчизняного законодавства про кримінальну відповідальність за державну зраду. *Питання боротьби зі злочинністю*. 2019. Вип. 37. С. 168–184.
245. Скакун О. Ф. Теорія держави і права : підруч. Харків : Консул, 2001. 656 с.
246. Словник української мови: в 11 тт. / АН УРСР. Інститут мовознавства; за ред. І. К. Білодіда. Київ : Наукова думка, 1970–980. Т. 4. URL: <https://slova.com.ua/word/>.
247. Соборне уложення 1649 р. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D0%BE%>.
248. Соколовський В. Л. Громадська безпека як об'єкт злочину : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2017. 253 с.
249. Соловей Д. Ю. Еволюція законодавства про кримінальну відповідальність УСРР (УРСР) (1919–1959 рр.) : монографія; за заг. ред. Є. С. Дурнова. Київ : Нац. акад. внутр. справ. 2018. 204 с.
250. Соловей, Д. Ю. Еволюція законодавства про кримінальну відповідальність УСРР (УРСР) (1919–1959 рр.) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Київ, 2017. 237 с.
251. Соловійова А. М. Кримінально-правова охорона власності : порівняльно-правове дослідження : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08. Запоріжжя, 2019. 532 с.
252. Статути Великого князівства Литовського : у 3 т. Т. 1. Статут Великого князівства Литовського 1529 року / за ред. С. Ківалова, П. Музиченка, А. Панькова. Одеса : Юридична література, 2002. 464 с.
253. Статути Великого князівства Литовського : у 3 т. Т. 2. Статут Великого князівства Литовського 1566 року / за ред. С. Ківалова, П. Музиченка, А. Панькова. Одеса : Юридична література, 2003. 557 с.
254. Статути Великого князівства Литовського : у 3 т. Т. 3. Статут Великого князівства Литовського 1588 року / за ред. С. Ківалова, П. Музиченка, А. Панькова. Одеса : Юридична література, 2004. 566 с.

255. Тацій В.Я. Об'єкт і предмет злочину в кримінальному праві України: навч. посібник. Харків : Укр. юрид. акад., 1994. 76 с.
256. Теорія кваліфікації злочинів : підручник [В. В. Кузнецов, А. В. Савченко] ; заг. ред. Є. М. Моїсеєва, О. М. Джужи. Київ : Паливода А. В., 2006. 300 с.
257. Терентьев В. І. Відповідальність спеціального суб'єкта злочину за кримінальним правом України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 ; Одес. нац. юрид. акад. Одеса, 2003. 20 с.
258. Терлюк І.Я. Огляд історії кримінального права України. Навч. посіб. Львів : Ліга-Прес, 2007. 92 с.
259. Тихий В.П. Громадська безпека та деякі особливості складів злочинів проти неї. *Законодавство України. Науково-практичні коментарі*. 2004. № 4. С. 94–99.
260. Тростюк З. А. До проблеми негативного прояву латентності тексту Кримінального кодексу України *Кримінальний кодекс України 2001 р. : проблеми застосування і перспективи удосконалення*. Прогалини у кримінальному законодавстві : тези реферати доп., тексти повідом. міжнар. Симпозіуму. (Львів, 12–13 вересня 2008). Львів. 2008. С. 165–172.
261. Туляков В. О. Порівняльний метод у науці кримінального права. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2014. № 1. С. 29–40.
262. Українське кримінальне право. Загальна частина : підручник / за ред. В. О. Навроцького. Київ : Юрінком Інтер, 2013. 712 с.
263. Уложення про покарання кримінальні та виправні 1845 р. URL: http://history.org.ua/LiberUA/UINakUgIspr_1845/UINakUgIspr_1845.pdf
264. Ус О. В. Теорія та практика кримінально-правової кваліфікації : лекції. Харків : Право, 2018. 368 с.
265. Ус О. Кваліфікація злочину при конкуренції загальної та спеціальної кримінально-правових норм. *Національний юридичний журнал: теорія і практика*. 2019. № 3. С. 136-140.

266. Усенко І. Чехович, В. Литовські статuti. Українське державотворення: невитребуваний потенціал: за ред. О. М. Мироненка, Київ : Либідь, 1997. 559 с.

267. Устрицька Н.І. Кримінально-правова характеристика потерпілих від злочину, передбаченого ст. 347 КК України. *Порівняльно-аналітичне право*. № 5. 2019. С. 355-357.

268. Фесенко Є. Цінності як об'єкт злочину. *Право України*. 1999. № 6. С. 75–78.

269. Філей Ю. В. Кримінально-правові санкції та їх застосування за злочини проти власності: дис. ... канд. юрид. наук. 12.00.08. Запоріжжя, 2005. 232 с.

270. Філей Ю.В. Кримінально-правові санкції та їх застосування за злочини проти власності : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Львів, 2006. 18 с.

271. Філософія : навч. посіб. [С. П. Щерба, В. К. Щедрін, О. А. Заглада]; за заг. ред. С. П. Щерби. Київ : МАУП, 2004. 216 с.

272. Фріс І. П. Умисне знищення або пошкодження майна нотаріуса чи помічника нотаріуса. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2014. Вип. 28. Т. 3. С. 41–42.

273. Фріс П. Л. Кримінальне право України. Загальна частина : підруч. 2-ге вид., допов. і переробл. Київ : Атіка, 2009. 512 с.

274. Хавронюк М. І. Кримінальне законодавство України та інших держав континентальної Європи: порівняльний аналіз, проблеми гармонізації : моногр. Київ : Юрисконсульт, 2006. 1048 с.

275. Хавронюк М. І. Історія кримінального права європейських країн: монографія. Київ : Істина, 2006. 192 с.

276. Хавронюк М.І. Компаративний метод у сучасному кримінально-правовому дослідженні: мета застосування. *Право.ua*. Вип. 1. 2017. С. 5-9.

277. Харитонов С.О. Кримінальна відповідальність за військові злочини за кримінальним правом України : монографія. Харків : Право, 2018. 328 с.
278. Харитонов С. О. До питання протиправності військових злочинів. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2017. Т. 2, вип. 45. С. 85–88.
279. Харитонova О. В. Методологія вітчизняної кримінально-правової науки: становлення історичного методу та проблеми наступності. *Держава і право*. 2010. Вип. 50. С. 515–522.
280. Харитонova О. І. До визначення поняття права інтелектуальної власності. *Актуальні проблеми держави і права*. 2009. Вип. 51. С. 51-59.
281. Харченко В.Б. Майно як предмет злочинів проти власності та предмет суспільних відносин права власності на речі та інші речові права. *Вісник кримінологічної асоціації України*. 2017. № 2 (16). С.121-131.
282. Хашматулла Б. Правова система – центральна категорія порівняльного правознавства. *Актуальні проблеми держави і права*. 2003. Вип. 21. С. 27–32.
283. Хилюк С. В. Методологія дисертаційних досліджень з питань Особливої частини кримінального права України. *Кримінальне право України*. 2006. № 5. 43–54.
284. Хилюк С. В. Розвиток науки кримінального права України після відновлення її державної незалежності (питання Особливої частини) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Львів, 2007. 304 с.
285. Цехмістрова Г. С. Основи наукових досліджень : навч. посіб. Київ : Слово, 2003. 240 с.
286. Цивільний кодекс України : Закон України від 16 січ. 2003 р. № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.
287. Чехович В. А. Уложення про покарання кримінальні та виправні. Ред. Ю. С. Шемшученко, *Юридична енциклопедія* (Т. 6 : Т-Я.). Київ : «Українська енциклопедія». 2004. 768 с.

288. Шаблистий В.В. Деякі особливості протидії корисливо мотивованій організованій злочинності в умовах воєнного стану. *Актуальні проблеми юридичної науки*. 2023. № 5. С. 97-100.

289. Шаблистий В.В. Проблеми кримінально-правового забезпечення поліцейської діяльності в Україні у сфері протидії злочинам проти власності. *Вісник кримінального судочинства. Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія «Юридичні науки»*. 2017. № 2. С. 141-149.

290. Шапченко С. Д. Склад злочину як кримінально-правовий феномен: сутність та основні форми існування. *Вісник Академії адвокатури України*. 2009. № 1. С. 240–243.

291. Шармар О. М. Доцільність криміналізації деяких положень Стамбульської конвенції в Кримінальному кодексі України. *Актуальні проблеми кримінального права* : матер. XII всеукр. наук.-теорет. конф., присвяч. пам'яті проф. П. П. Михайленка (Київ, 30 листоп. 2022 р.). Київ. 2022. С. 190-193.

292. Шармар О.М. Особливості кримінальної відповідальності за умисне знищення чи пошкодження чужого майна. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*, 2024. Серія «Право». Вип. 83, част. 3. С.163-168.

293. Шармар О.М. Проблемні питання імплементації положень Стамбульської конвенції в кримінальне законодавство України. Пам'яті професорів П.С. Матишевського та С.С. Яценка: 1. Збірка тез доповідей учасників науково-практичного круглого столу “Кримінальна відповідальність за злочини проти основ національної безпеки України: 1992 – 2022 роки” (18 листопада 2022 року). 2. Збірка тез доповідей учасників науково-практичної конференції “Сучасне кримінальне право України: конституційний, міжнародно-правовий та порівняльно-правовий виміри” (Яценківські читання) (Київ, 2 лют. 2023 р.). Київ, 2023. 196 с.

294. Шармар О.М. Юридичні факти в кримінальному праві. *Актуальні проблеми кримінального права (пам'яті професора П.П. Михайленка)* :

матеріали VI міжвуз. наук.-теорет. конф. (Київ, 18 листоп. 2016 р.). Київ. 2016. С. 93–95.

295. Шейко В. М., Кушнарєнко Н. М. Організація та методика науково-дослідної діяльності : підруч. 5-те вид. Київ : Знання, 2006. 307 с.

296. Шуп'яна М. Ю. Поняття та види злочинів за Австрійським Кримінальним кодексом 1852 р. URL: http://kul.kiev.ua/images/chasop/2013_1/ууууу/74.Pdf.

297. Юріков О. Особливості кваліфікації умисного пошкодження або руйнування телекомунікаційної мережі. *Підприємництво, господарство, право*. №5. 2021 р. С. 209-214.

298. Юріков О.О. Відмежування умисного пошкодження або руйнування телекомунікаційної мережі (ст. 360 Кримінального кодексу України) від деяких суміжних кримінальних правопорушень. *Актуальні проблеми кримінального права* : матер. XI всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 20 листоп. 2020 р.). Київ. 2020. С. 181–183.

299. Ярмиш Н. М. Дії як ознаки суб'єктивної сторони кримінального правопорушення (проблеми психологічної характеристики). Харків : Основа, 1999. 142 с.

ДОДАТКИ

Акти впровадження

Додаток А

ЗАТВЕРДЖУЮ

Проректор Національної
академії внутрішніх справ
доктор юридичних наук, професор
полковник поліції

Сергій ЧЕРНЯВСЬКИЙ

Сергій Чернявський 2024

АКТ

26 червня 2024

м. Київ

№ *215-118*

Впровадження результатів дисертації
Мартишка Микити Володимировича на
тему: «Кримінально-правова
характеристика умисного знищення або
пошкодження майна» в наукову
діяльність НАВС

Уклала експертна комісія з виявлення, узагальнення та впровадження позитивного досвіду роботи у складі:

- начальника відділу організації наукової діяльності, кандидата юридичних наук, старшого наукового співробітника Віктора Корольчука;
- т.в.о. начальника відділу докторантури та ад'юнктури Андрія Містюка;
- завідувача кафедри кримінального права, кандидата наук з державного управління, доцента Олени Матюшенко;
- завідувача наукової лабораторії з проблем протидії злочинності, доктора юридичних наук, професора Андрія Вознюка;
- завідувача загальної бібліотеки Людмили Гайдар.

Комісія розглянула й узагальнила матеріали дисертації, поданої на здобуття ступеня доктора філософії зі спеціальності 081 «Право», наукові праці аспіранта заочної форми навчання кафедри кримінального права Національної академії внутрішніх справ Мартишка Микити Володимировича за темою: «Кримінально-правова характеристика умисного знищення або пошкодження майна» та на основі проведеного аналізу зробила висновок, що надана робота містить низку обґрунтованих теоретичних положень і пропозицій спрямованих на розв'язання такої важливої науково-прикладної проблеми, як обґрунтування теоретичних положень та розроблення напрямів удосконалення вітчизняного кримінального закону і практики його застосування, спрямованих на підвищення ефективності кримінально-правової протидії протиправного умисного знищення чужого майна,

що дає підстави запровадити їх для використання в науковій діяльності Національної академії внутрішніх справ.

Проаналізовано основні результати дослідження Мартишка М.В., зокрема, наукові праці, в яких опубліковані теоретичні положення дисертації:

1. Мартишко М.В. Кримінально-правова характеристика умисного знищення чи пошкодження майна. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. Серія ПРАВО. Вип. 76: част. 2, 2023. С.138-142.

2. Мартишко М.В. Аналіз зарубіжного законодавства щодо кримінальної відповідальності за умисне знищення чи пошкодження майна. *Вісник асоціації кримінального права України*. Том 1 № 21 (2024), С. 151-164.

3. Мартишко М.В., Шармар О.М. Характеристика кваліфікуючих ознак злочину умисного знищення чи пошкодження чужого майна *Вісник Луганського навчально-наукового інституту імені Е.О. Дідоренка*. Вип. № 1 (105), 2024, С. 155-163. <https://luhbulletin.dnuvs.ukr.education/index.php/main/article/view/175/168>.

4. Мартишко М.В. Кримінально-правова характеристика умисного знищення чи пошкодження майна. *Актуальні проблеми кримінального права: матеріали XII Всеукр. наук.-теорет. конф., присвяч. пам'яті проф. П. П. Михайленка* (Київ, 30 листоп. 2022 р.) / [редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарев, С. С. Чернявський та ін.] / упоряд. А. А. Вознюк, О. М. Шармар, О. А. Федоренко. – Київ : Нац. акад. внутр. справ. С. 249-252. <https://elar.naiu.kiev.ua/server/api/core/bitstreams/f2ebee17-9403-48a2-ae2a-cb77f20ce753/content>.

5. Мартишко М.В. Особливості кримінальної відповідальності за умисне знищення чи пошкодження чужого майна загальнонебезпечним способом. *Україна в умовах реформування правової системи: сучасні реалії та міжнародний досвід: матеріали VII Міжнар. наук.-практ. конф.* (28 квітня 2023 року). Тернопіль : ЗУНУ. Електронне видання. 2023. С. 275-276 <http://confuf.wunu.edu.ua/index.php/confuf/issue/view/19>.

6. Мартишко М.В. Питання кримінальної відповідальності за умисне знищення чи пошкодження майна шляхом підпалу. *Актуальні проблеми сучасної науки в дослідженнях молодих учених, курсантів та студентів: тези доп. Всеукраїнської наук.-практ. конф.* (17 травня 2023 рік). Вінниця : Харків. нац. ун-т внут. справ, наук. парк «Наука та безпека». С. 344-347. <https://dspace.univd.edu.ua/handle/123456789/16982>.

7. Мартишко М.В., Шармар О.М. Аналіз кримінальної відповідальності за умисне знищення чи пошкодження майна на прикладі деяких європейських країн. *Україна в умовах реформування правової системи: сучасні реалії та міжнародний досвід: матеріали VIII Міжнар. наук.-практ. конф.* (19-20 квітня 2024 рік). Тернопіль : ЗУНУ. Електронне видання. 2024. С. 268-271.

8. Мартишко М.В., Шармар О.М. Особливості кримінальної відповідальності за умисне знищення чи пошкодження чужого майна за законодавством країн романо-германської правової сім'ї. *Кримінальне судочинство: сучасний стан та перспективи розвитку: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф.* (Київ, 2 трав. 2024 р.) / [редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарев, С. С. Чернявський та ін.]. – Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2024. С. 239-242.

На основі проведеного аналізу комісія зробила висновок про те, що подані

вищезазначені матеріали дисертаційного дослідження Мартишка М.В. використовуються під час підготовки монографій, підручників, навчальних посібників, методичних рекомендацій, узагальнення аналітичних матеріалів, обґрунтування пропозицій до чинних проєктів нормативно-правових актів, підготовка яких потребує проведення відповідних наукових досліджень або містить наукову складову.

Члени комісії:

 Віктор КОРОЛЬЧУК
 Андрій МІСТЮК
 Андрій ВОЗНЮК
 Олена МАТЮШЕНКО
 Людмила ГАЙДАР

ЗАТВЕРДЖУЮ

Т.в.о. першого проректора

Національної академії

внутрішніх справ

доктор юридичних наук, професор

полковник поліції

Станіслав ГУСАРЕВ

2024

АКТ26 грудня 2024

м. Київ

№ 214-017

Впровадження результатів дисертації
Мартишка Микити Володимировича на
тему: «Кримінально-правова
характеристика умисного знищення або
пошкодження майна» в освітній процес
НАВС

Уклала експертна комісія з виявлення, узагальнення та впровадження позитивного досвіду роботи у складі:

- т.в.о. начальника відділу організації освітнього процесу Вікторія Бойчук;
- т.в.о. начальника відділу докторантури та ад'юнктури Андрія Містюка;
- начальника відділу організації наукової діяльності та захисту прав інтелектуальної власності, кандидата юридичних наук, старшого наукового співробітника Віктора Корольчука;
- завідувача кафедри кримінального права, кандидата наук з державного управління, доцента Олени Матюшенко;
- завідувача загальної бібліотеки Людмили Гайдар.

Комісія розглянула й узагальнила матеріали дисертації, поданої на здобуття ступеня доктора філософії зі спеціальності 081 «Право», та наукові праці аспіранта заочної форми навчання кафедри кримінального права Національної академії внутрішніх справ Мартишка Микити Володимировича за темою: «Кримінально-правова характеристика умисного знищення або пошкодження майна».

Проаналізовано основні результати дослідження Мартишка М.В., зокрема, наукові праці, в яких опубліковані теоретичні положення дисертації:

1. Мартишко М.В. Кримінально-правова характеристика умисного знищення чи пошкодження майна. *Науковий вісник Ужгородського Національного університету*. Серія ПРАВО. Вип. 76: част. 2, 2023. С.138-142.

2. Мартишко М.В. Аналіз зарубіжного законодавства щодо кримінальної відповідальності за умисне знищення чи пошкодження майна. *Вісник асоціації кримінального права України*. Том 1 № 21 (2024), С. 151-164.

3. Мартишко М.В., Шармар О.М. Характеристика кваліфікуючих ознак злочину умисного знищення чи пошкодження чужого майна. *Вісник Луганського навчально-наукового інституту імені Е.О. Дідоренка*. Вип. № 1 (105), 2024, С. 155-163. <https://luhbuletin.dnuvs.ukr.education/index.php/main/article/view/175/168>.

4. Мартишко М.В. Кримінально-правова характеристика умисного знищення чи пошкодження майна. *Актуальні проблеми кримінального права: матеріали XII Всеукр. наук.-теорет. конф., присвяч. пам'яті проф. П. П. Михайленка* (Київ, 30 листоп. 2022 р.) / [редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарев, С. С. Чернявський та ін.] / упоряд. А. А. Вознюк, О. М. Шармар, О. А. Федоренко. – Київ : Нац. акад. внутр. справ. С. 249-252. <https://elar.naiu.kiev.ua/server/api/core/bitstreams/f2ebee17-9403-48a2-ae2a-cb77f20ce753/content>.

5. Мартишко М.В. Особливості кримінальної відповідальності за умисне знищення чи пошкодження чужого майна загальнонебезпечним способом. *Україна в умовах реформування правової системи: сучасні реалії та міжнародний досвід: матеріали VII Міжнар. наук.-практ. конф.* (28 квітня 2023 року). Тернопіль : ЗУНУ. Електронне видання. 2023. С. 275-276. <http://confuf.wunu.edu.ua/index.php/confuf/issue/view/19>.

6. Мартишко М.В. Питання кримінальної відповідальності за умисне знищення чи пошкодження майна шляхом підпалу. *Актуальні проблеми сучасної науки в дослідженнях молодих учених, курсантів та студентів: тези доп. Всеукраїнської наук.-практ. конф.* (17 травня 2023 рік). Вінниця : Харків. нац. ун-т внут. справ, Наук. парк «Наука та безпека». С. 344-347. <https://dspace.univd.edu.ua/handle/123456789/16982>

7. Мартишко М.В., Шармар О.М. Аналіз кримінальної відповідальності за умисне знищення чи пошкодження майна на прикладі деяких європейських країн. *Україна в умовах реформування правової системи: сучасні реалії та міжнародний досвід: матеріали VIII Міжнар. наук.-практ. конф.* (19-20 квітня 2024 рік). Тернопіль : ЗУНУ. Електронне видання. 2024. С. 268-271.

8. Мартишко М.В., Шармар О.М. Особливості кримінальної відповідальності за умисне знищення чи пошкодження чужого майна за законодавством країн романо-германської правової сім'ї. *Кримінальне судочинство: сучасний стан та перспективи розвитку: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф.* (Київ, 2 трав. 2024 р.) / [редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарев, С. С. Чернявський та ін.]. – Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2024. С. 239-242. С. <https://elar.naiu.kiev.ua/server/api/core/bitstreams/71758c62-a37d-4df9-84c5-a999b2020c90/content>

На основі проведеного аналізу комісія зробила висновок, що праці Мартишка М.В. містять науково обґрунтовані теоретичні положення і практичні рекомендації, що дає підстави запровадити їх для використання в освітньому

процесі Національної академії внутрішніх справ, зокрема при викладанні навчальних дисциплін «Кримінальне право», «Кримінально-правова кваліфікація кримінальних правопорушень», під час підготовки навчально-методичних та дидактичних матеріалів, а також рекомендувати їх до вивчення під час самостійної роботи здобувачів вищої освіти.

Члени комісії:

 Вікторія БОЙЧУК
 Андрій МІСТЮК
 Віктор КОРОЛЬЧУК
 Олена МАТЮШЕНКО
 Людмила ГАЙДАР

Додаток В**СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ**

у яких опубліковано основні наукові результати дисертації:

1. Мартишко М.В. Кримінально-правова характеристика умисного знищення чи пошкодження майна. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. Серія Право. Вип. 76. 2023. С.138-142.

2. Мартишко М.В. Аналіз зарубіжного законодавства щодо кримінальної відповідальності за умисне знищення чи пошкодження майна. *Вісник асоціації кримінального права України*. Том 1. № 21. 2024. С. 151-164.

3. Мартишко М.В., Шармар О.М. Характеристика кваліфікуючих ознак злочину умисного знищення чи пошкодження чужого майна. *Вісник Луганського навчально-наукового інституту імені Е.О. Дідоренка*. Вип. № 1 (105). 2024. С. 155-163.

які засвідчують обов'язкову апробацію матеріалів дисертації

4. Мартишко М.В. Кримінально-правова характеристика умисного знищення чи пошкодження майна. *Актуальні проблеми кримінального права : матеріали XII всеукр. наук.-теорет. конф., присвяч. пам'яті проф. П. П. Михайленка (Київ, 30 листоп. 2022 р.)*. Київ. 2022. С. 249-252.

5. Мартишко М.В. Особливості кримінальної відповідальності за умисне знищення чи пошкодження чужого майна загальнонебезпечним способом. *Україна в умовах реформування правової системи : сучасні реалії та міжнародний досвід : матеріали VII міжнар. наук.-практ. конф. (Тернопіль, 28 квіт. 2023 р.)*. Тернопіль. 2023. С. 275-276.

6. Мартишко М.В. Питання кримінальної відповідальності за умисне знищення чи пошкодження майна шляхом підпалу. *Актуальні проблеми сучасної науки в дослідженнях молодих учених, курсантів та студентів : тези доп. всеукраїнської наук.-практ. конф. (Вінниця, 17 трав. 2023 р.)*. Вінниця. 2023. С. 344-347.

7. Мартишко М.В., Шармар О.М. Аналіз кримінальної відповідальності за умисне знищення чи пошкодження майна на прикладі деяких європейських країн. *Україна в умовах реформування правової системи: сучасні реалії та міжнародний досвід* : матеріали VIII міжнар. наук.-практ. конф. (Тернопіль, 19-20 квіт. 2024 р.). Тернопіль. 2024. С. 268-271.

8. Мартишко М.В. Особливості кримінальної відповідальності за умисне знищення чи пошкодження чужого майна за законодавством країн романо-германської правової сім'ї. *Кримінальне судочинство: сучасний стан та перспективи розвитку* : матеріали всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 2 трав. 2024 р.). Київ. 2024. С. 239-242.